



Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul IX, nr. 8 (104), august 2025 • Apare lunar

24 pagini

TOM și NICHITA, doi Români într-un august de foc



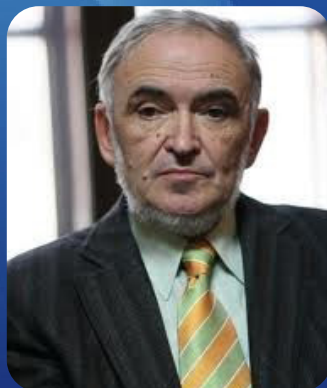
Ioan Adam

Adrian Dinu Rachieru

pag. 6

Tudor Arghezi și „Anii împotrivirii”

pag. 23



Apelul de seară

Ești absent la apelul de seară.
La apelul de dimineață ești o pată tremurătoare
desenat pe zid.
Zgomotul scrisului pe hârtie, hârșăitul scrisului
în pereți, foșnetul paginii care arde - totuna îmi par.
Prin țevi, prin crăpăturile dușumelei, prin
sârmele de telegraf
ascult un disc vechi, citesc un poem de demult.
În fața oglinzii, cu o lanternă de buzunar
îmi luminez fața.
Cu genunchii la gură, cu ochii în lacrimi,
într-un tricou de pe vremea războiului rece -
cu ultimul chibrit,
cu ultimele țigări,
ascult cum se îndesește mărunț, noapte de noapte,
zgomotul scrisului pe hârtie, hârșăitul scrisului
pe zid, foșnetul paginii care arde.
Povestește-le tu,
scrie-le tu, arde-le tu - amintire
care îmi apropie încet oglinjoara de buze.
Tu, umbră care mă urmărești cu felinarul lipit de obraz, -
care mă recunoști oriunde m-aș ascunde
după florile de mac presărate pe calea ferată,
dupa umbra pe care numai poetul o lasă la
apelul de seară.

Traian T. Coșovei

Liviu Ioan STOICIU Armate de nedreptăți
în poezie

3

Daniel Ștefan POCOVNICU Revenirea din ficțiune 12

Constantin COROIU Zoe Dumitrescu Bușulenga,
autoportret în dialog

4

Vasile FLUTUREL Timpuri și anotimpuri poetice 13

Mihaela GRĂDINARIU Cuvintele înflorind în deșert: LIS

5

Dionisie VITCU Dă Doamne, da - nu cred 14

Toma GRIGORIE Un recent roman biografic
Măiorescu

7

Constantin CUBLEȘAN Rapsodia livezii (Viorel Savin) 15

Gheorghe VIDICAN Poesis

8

Nicolae TZONE Interviu inedit cu Vasile Blendea.
„Bogza în copac arăta ca un vultur” 16

Gellu DORIAN Fading sau „Programul Fenix”

9

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000
Jurnal epistolar (XXXIV) 20

Emil NICOLAE Arturo Schwarz,
un filosof al iubirii

10

Constantin PRICOP Fundoianu (VII) 24

„Să conduci cu o mână de fier, într-o mână de catifea” Carol I al României

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae PANAITTE (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin PRICOP (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor DURNEA (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan ADAM, Radu ANDRIESCU, Adina BARDAȘ, Gellu DORIAN, Nichita DANILOV, Florin FAIFER, Vasile FLUTUREL, Adrian Alui GHEORGHE, Mihaela GRĂDINARIU, Dan Bogdan HANU, Emanuela ILIE, Gabriel MARDARE, Nicolae MECU, Cătălin MIHULEAC, Flavius PARASCHIV, Ioan RĂDUCEA, Cristina SCARLAT, Gheorghe SIMON, Liviu Ioan STOICIU, Diana VRABIE

CUPRINS

- Nicolae PANAITTE** Culegem ceea ce semănăm 3
Liviu Ioan STOICIU Armate de nedreptăți în poezie 3
Constantin COROIU Zoe Dumitrescu Bușulenga, autoportret în dialog 4
Gellu DORIAN Hărnicia IA-iștilor 4
Mihaela GRĂDINARIU Cuvintele înflorind în deșert: LIS 5
Ioan ADAM Tom și Nichita, doi Români într-un august de foc 6
Toma GRIGORIE Un recent roman biografic *Maiorescu* 7
Gheorghe VIDICAN *Poesis* 8
Gellu DORIAN Fading sau „Programul Fenix” 9
Emil NICOALE Arturo Schwarz, un filozof al iubirii 10
Carmen FOCȘA O carte a neuitării 10
Ramona MÜLLER Toate generațiile s-au strâns în mine 11
Mihaela OANCEA Adesea bătrânul visează albine 11
Daniel Ștefan POCOVNICU Revenirea din ficțiune 12
Mircea Radu IACOBAN Umbra umbrelor... 12
Vasile FLUTUREL Timpuri și anotimpuri poetice 13
Adrian Vasile IFTIME M-au locuit, da...droburi de sare 13
Dionisie VITCU Dă Doamne, da - nu cred 14
Ioan ȚICALO Andrei Breabăn și cavalerul crucii 14
Constantin CUBLEȘAN Rapsodia livezii (Viorel Savin) 15
Daniela OATU Un fel de prăbusire e orice înălțare 15
Nicolae TZONE Interviu inedit cu Vasile Blendea. „Bogza în co-pac arăta ca un vultur” 16
Vasile IANCU Harul prieteniei 17
Dan Bogdan HANU Post(st)ări 17
Gela ENEA Răstălmăcirea oglinzilor 18
Oana Mioara ARHIP Între pietate și cruzime 18
Traian D. Lazăr Inteligența artificială în context istoric 19
Geo GALETARU Ceva cade în marginea cu zăpadă confuză 19
Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XXXIV) 20
Ionel BOSTAN Poetul și placheta 21
Leo BUTNARU Viziune cu fiară în preajma iurtelor 21
Emanuel VASILIU Omul pasăre sau Virtutea nesperată a ignoranței 21
Ioan RĂDUCEA Aeroport de artă 22
Flavius PARASCHIV Orașul din munți 22
Adrian Dinu RACHIERU Tudor Arghezi și „Anii împotrivirii” 23
Constantin PRICOP Fundoianu (VII) 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com
www: exprescultural.ro
facebook.com / expres.cultural
ISSN: 2537-5989



Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:
RO04BTRLRONCRTOPC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

Pe adresa redacției, prin mandat postal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe postale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe postale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul postal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări expuse în cadrul Simpozionului internațional de sculptură
Sculpture open airport 2025

*** Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.**

*** Rugăm colaboratorii să ne trimită textele doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com, până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

dtb: bornaz.lucian@yahoo.co.uk



Nicolae PANAITE

intersecții

Culegem ceea ce semănăm

Cred că un diagnostic cât mai veridic al realității de acum ar putea să-l stabilească, în felul lui, fiecare votant prezent la urne pe 18 mai a.c.. Administrarea și gestionarea țării, din ultimii ani, ne motivează, fără nicio reținere, să spunem că sînt bogate în lipsa discernământului și responsabilității. De la distanță se vede că, dacă se continua guvernarea ipocrită, nemaifiind plebiscitul din primăvară, România ar fi obținut din partea instituțiilor internaționale de apreciere calificativul **nerefrecventabil**, din cauza lipsei de siguranță, a stabilității economice și a predictibilității. Urmare acestui calificativ, investitorii și-ar fi redirecționat proiectele și planurile lor de investiții spre alte meridiane. În atare situație, unor guvernanți tanțoși și suficienți nu le pasă că lunecăm lent spre un haos financiar și economic, cu tulburări sociale imprevizibile, neavând bine conturate proiecte și perspective pentru viitor. Acestea toate ne-ar fi dus spre recesiune (încă nu știm de vom scăpa de ea), dacă precedentul executiv mărșăluia și astăzi pe la Palatul Victoria. Realitatea ar fi fost mult mai dură decât ne închipuim. Acum, când gunoaiile sunt scoase de sub presă, atât cât consideră actualii guvernanți, se conturează dimensiunea nepăsării, a indolenței și neglijenței semănate peste România de foștii decidenți (președinția și guvernul) și de legislația incoerentă emnată de un Parlament submediocru. George Orwell spunea că „nu poți reclădi o națiune cu aceiași oameni care au năruit-o”. Degringolada din politica noastră azi este anevoios de cuantificat și controlat. După ce, cu vreo opt săptămâni în urmă, se semna protocolul de coabitare între partidele aflate la guvernare, intempestiv, PSD-ul face ce știe mai abilit: voci deloc de neluat în seamă bat toaca ieșirii de la guvernare! Neseriozitatea trandafirică a unor pesediști este în floare, mormâind veseli și jucăuși că nici usturoi n-au mâncat și nici gura nu le miroase, chiar dacă un vânt blestemat a clătinat în urma lor, din temelii, speranțele noastre, dar și birourile din Piața Victoriei nr. 1. Sunt cumplite ușurința și iresponsabilitatea încălcării, într-o sprinteneală îngrijorătoare, obiectivelor din **foaia de parcurs** pe care PSD-ul și-a pus apostila. Prin această năpăstuită strategie, unii dintre colegii d-lui Grindeanu au lăsat să se înțeleagă că își doresc în viitor să facă tandem cu AUR., fiindcă grija lor cea mare nu este remedierea gravelor derapaje tocmai de ei produse ci procentele electorale în scădere și lipsa de respect față de memoria tatucului. Urmare: o incertitudine și mai mare ne va da buzna în viață, făcându-ne-o cât mai goală și lipsită de relevanță. Consumul zilnic ne dă frisoane, iar arșița-i mare și la propriu, și la figurat. Evident, continuând cu asemenea mofturi, se poate înțelege că România este foarte greu guvernabilă. Acest lucru va conduce spre „boli” anevoios vindecabile sau, vai!, deloc... Un fel de Moș Ion Roată al timpului nostru îmi spunea că: „pacienții cu diagnostic grav nu se tratează și nu se restabilesc cu aspirină, și că ideile iau forma capului în care intră, precum apa ia forma paharului în care e turnată”.

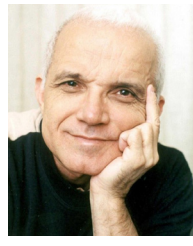
Omul capabil și demn de încredere, indiferent ce funcție ar avea, n-are nimic de ascuns, iar cea mai bună cale de reclădire a încrederii înșelate este tocmai aceasta: deplina sinceritate. Orice lucru tănuț, oricât de mic, va spulbera negreșit temelia încrederii. De cele mai multe ori, unii nu-și arată adevărata față fiindcă vor ca preopinienții să-i creadă mai buni decât sunt. Acest fel de purtare se cheamă *ipocrizie*; ipocritul (sau fățarnicul) este cel ce se arată mereu altfel decât îl vedem în realitate.

Din mai multe puncte de vedere, diversitatea la locul de muncă, mai ales cel de la guvern, este un mare avantaj. Haideti să ne întrebăm: „Ce s-ar întâmpla dacă toți colegii de muncă ar fi tocmai ca mine?” Această întrebare ne pune pe gânduri și ne face să privim lucrurile dintr-o altă perspectivă. Știindu-ne pe noi înșine, cred că ne vom bucura de faptul că suntem ființe unice.

Astfel, putem observa că asemănările dintre noi pot produce conflicte la fel de mari ca și deosebiri. Sunt recunoscător că majoritatea oamenilor nu-mi împărtășesc personalitatea, abilitățile, simpatia și antipatiile. Dacă toți colegii ar fi la fel ca mine, ne-am ciorovăi încontinuu. În cadrul unui guvern, fiecare ministru are o înclinație puternică spre a fi lider. Dacă toți vor dori să conducă, cu siguranță se vor ivi certuri, treaba nu se va face și astfel se va instala haosul. Pentru ca totul să funcționeze bine este nevoie de lideri cu viziune, bună-cuviință și moralitate, dar și de angajați care duc la îndeplinire sarcini după anumite reguli și instrucțiuni asumate. Dacă toată lumea ar fugi de responsabilitatea de a conduce, probabil nu am realiza mai nimic.

Nu trebuie să ne deranjeze faptul că suntem diferiți. Dimpotrivă, într-un colectiv, o paletă largă de caractere, abilități și temperamente dau viață și culoare. Totodată, diversitatea face ca locul de muncă, deci și cel din structura executivului, să fie unul puternic, dar și flexibil. În momentul în care vom învăța să ne acceptăm unii pe alții, vom face un pas mai aproape spre o bună și rodnică colaborare.

Liviu Ioan STOICIU



Armata de nedreptățiți în poezie

Trec poeziei, unul câte unul (fiecare cu identitatea și talentul lui), trec și generațiile de poeți (fiecare promoție cu creșterile și descreșterile în calitate, cu ierarhia lor), „batalioane de poeți”, rămâne Poezia? Se schimbă gustul critic, valoarea nu mai e ce a fost, o dată ce receptarea e diferită de la o epocă la alta, poate fi vorba de o evoluție sau o decadentă a poeziei? „Sociologic-istoric” privind, poezii secolului 20 au avut parte de dislocări ideologice: monarhia principatelor unite și a României Mari, cele două războaie mondiale cu dictatura neagră, apoi regimul republicii populare-comuniste cu dictatura roșie și, cu zece ani înainte de final de secol, revoluția noii democrații, de tip occidental. Să nu fi influențat poezia aceste reșezări



de mentalitate? Cum să nu. Ce a rămas însă valabil? De poezia validată de critica ideologică s-a ales praful, a rămas poezia validată de critica estetică, apărută de-a lungul a patru generații în secolul 20, dacă e să credem că o generație literară are o durată de 30 de ani, cu trei promoții literare înăuntrul celor 30 de ani (ultima, a optzeciștilor, întinsă și în secolul 21, cuprinzând și promoția nouăzecistă și promoția deceniului anului 2000). Degeaba se străduie tinerii critici de azi (care au renunțat la critica de întâmpinare, motiv să credem că nu mai citesc și-și dau cu părerea după ureche) să reimpună critica ideologică și să refacă lista poezilor canonici (să mă refer numai la poeți) după acest criteriu, ideologic, în contra criticii estetice.

Întâmplarea face să mă întorc azi în timp, în anii 1973-1974 (aveam 23-24 de ani), invitat să rememorez fragmente din viața mea. Când scriu aici, am aflat că a murit un poet considerat important din acea epocă, premiant al Uniunii Scriitorilor (azi, din păcate, uitat), Mircea Florin Șandru, de vârsta mea. În 1973, el a participat la concursul de debut al Editurii Eminescu și a obținut Premiul I, pentru volumul de versuri „Elegie pentru puterea orașului”, apărut în 1974, și N. Manolescu îl întâmpina imediat în *România literară* cu o cronică entuziastă: *Mircea Florin Șandru (poet foarte talentat) este autorul unor admirabile poeme sentimentale închinare orașului modern: tandre și ironice, «realiste» și pline de imaginație, dense de obiecte, concrete până la senzualitate și, totodată, fantastice, magice, vrăjite. Cultivate și originale, elegiile acesteia redescoperă vorbirea poetică: poezie fără sfială retorică, de o discursivitate vibrantă...* Cum spuneam la început, „trec poeziei”... În

„Istoria critică a literaturii române” (apărută în 2008), N. Manolescu nu-l trece pe Mircea Florin Șandru nici măcar la „Indice” (adică pomenit în trecut), nici vorbă să fie trecut, simplu, cu numele, la „Dicționar”... În 1973 (când Mircea Florin Șandru era prezentat de Geo Dumitrescu la rubrica „Vă propunem un nou poet”, în *România literară*), eu, flotant în București, să fiu iertat că fac aici caz de mine, că mă compar, încercam să public versuri și nu reușeam nimic, Geo Dumitrescu-Index în persoană mă executa la Poșta redacției, citez: *Tot ce ne-ați trimis, în avalanșă de plicuri înfrigurate, nerăbdătoare, n-are, din păcate, decât prea puțină legătură cu poezia. E vorba de un nesfârșit delir verbal, de o mimare a poeziei, cu efecte de multe ori dubioase, de gust rău (lipsind până și întâmplătoarele scăpări, de butadă și paradox, pe care le provoacă adesea dictul automat). E un drum greșit, fără doar și poate, o imensă, tristă pierdere de vreme* (în *România literară* din 20 septembrie 1973). Nici măcar revista *Ateneu* din Bacău, de exemplu, prin titularul Ovidiu Genaru, nu mă publica atunci (eu având casa părintească în fosta regiune Bacău, la Adjud, mi se părea normal să fiu încurajat „pe plan local”). Un an mai târziu, în 1974, în revista *Familia*, mă prezenta Ștefan Aug. Doinaș cu titlul „Realul cu plasmă poetică” (cu o pagină de poezie). Alt gen de receptare critică a versurilor mele la Ștefan Aug. Doinaș (decât a lui Geo Dumitrescu), nu? Cum scriam în 1973 (era anul celor șapte tentative de sinucidere ale mele) și în anul 1974, versuri? Am publicat în acest an, 2025, poeme ale mele din acea epocă, rămase în sertar inedite, scrise în 1973 și 1974, în revistele *Feed Back* Nr. 1 / 2025 (intitulate „Poeme 1973”), *Acolada* Nr. 4 (intitulate „Stampe. Din poemele lui 1974”) și *Vitraliu* Nr. 1 (intitulat „Poem-jurnal de patru metri și jumătate”, 1973), etichetate azi de mine ca „preoptzeciste, narative”; pot fi citite de curiozitate, revistele sunt pe internet... Ce vreau să observ e că receptarea critică a versurilor mele de atunci era radical diferită de receptarea critică din anii 80 ai secolului trecut sau de azi (deși în anii 70 scriam la fel ca în anii 80; dar gustul critic era ținut în plasa metaforei și a calofiliei duse la extrem de poezii din promoția șaptezecistă, cu care eu eram... incompatibil). Eu n-am reușit să debutez editorial (prin concurs, cu juri de poeți și critici de renume în acea epocă) decât în 1978 cu cinci poeme într-un „Caiet al debutanților – 1977” (din 1973 ani la rând fiind ignorat total, nepublicat decât sporadic în reviste; abia în 1979 am fost premiat la Editura Albatros de un juriu influent de Laurențiu Ulici, prinzând trenul optzeciștilor)... Ce rămâne, succedându-se generații după generații, gustul de receptare critică modificându-se din mers? Rămâne poezia poezilor care au un profil distinct (cu sau fără legătură cu generația sau promoția din care fac parte), cuprinși în istoriile literare contemporane sau măcar în Dicționarul General al Literaturii Române – sigur, cu îndreptări pe care le pot face toți cei ce citesc poezie de o viață (poeți, înaintea criticilor) și „știu ce e aia o valoare, pe bune”, intrigați ca Magda Isanos nu e pusă pe un soclu înalt, cum e Ileana Mălăncioiu, și că marii critici ai Bucureștiului (inclusiv ai Cănelului de Luni) nu-l consideră un poet mare pe Mihai Ursachi, care are efigie la Iași. Că poezii atotpremiată azi, în viață, sunt din Transilvania. Sau că interferențele postmoderniste din poezie (cu citate) sunt condamnate la Ion Gheorghe (considerat plagiator, aberant), dar sunt acceptate la Mircea Cărtărescu. Sau, venind la zi, premiantul Valeriu Stancu e frustat cu (il citez de pe contul lui Facebook, din 14 iulie): *Se vede treaba că Uniunea Scriitorilor din România se rușinează de faptul că unul dintre membrii ei a primit prestigiosul și râvnitul PRIZ MALLARME - 2025, căci, la aproape o lună de la eveniment, tace mălc*.

Ce rămâne, va să zică? Mulți chemați în poezie, puțini aleși de soartă, natural. Harul („grația divină acordată omului”), nereceptat critic la adevărata valoare, lasă în urmă armate de nedreptățiți...



Constantin COROIU

relecturi subiective

Zoe Dumitrescu Bușulenga, autoportret în dialog

Se împlinesc în acest august, lună fastă pentru literatura română, 105 ani de la nașterea Zoei Dumitrescu-Bușulenga-*Maica Benedicta*. Prilej pentru mine de a reciti un volum editat de prozatorul și jurnalistul Grigore Ilisei, intitulat *Credințe, mărturisiri, învățăminte*, în care autorul editează a selectat 47 de convorbiri cu Zoe Dumitrescu-Bușulenga din cele peste 70 apărute de-a lungul mai multor decenii în ziare, reviste și cărți. În prefață Ilisei semnează un admirabil eseu în care reliefează trăsăturile (auto)portretului unui cărturar și umanist, cu un destin aparte, ce îi apare ca un personaj „care și-ar fi putut afla locul în pagini de Thomas Mann”; observație de o remarcabilă finețe psihologică bazată pe o bună cunoaștere a cărturarului și omului Zoe Dumitrescu-Bușulenga, a caracterului său.

Reputat eminescolog și comparatist de o largă cuprindere, membru și vicepreședinte al Academiei Române, directorul Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, director timp de mai mulți ani al Accademiei di Romania de la Roma, Doamna Zoe, cum îi spuneau confrății, colaboratorii, studenții, cu respectuoasă și plină de tandrețe familiaritate, a fost mai ales un mare profesor, în pofida faptului că, potrivit propriei mărturisiri, nu și-a dorit o astfel de carieră, pasiunea ei dintâi fiind muzica. Un profesor format la școala lui Vianu și Călinescu depotrivă, primul constituind pentru ea modelul intelectual și moral suprem. De altfel, una dintre temele principale ale dialogurilor este tocmai cea a modelului, a rolului catalizator și chiar decisiv al acestuia în formarea unei personalități. Dar cea mai importantă și aproape obsedantă temă a convorbirilor selectate în această carte este tema Eminescu. Referirile la modul cum este Eminescu receptat și privit de postmodernității noastre revin aproape în toate interviurile, îndeosebi cele pe care Grigore Ilisei le-a grupat în capitolul intitulat *Glosări eminesciene*. Glosările pe asemenea teme, atât de bătute, dar mereu actuale, nu conțin noutăți absolute, dar cuceresc prin sinceritatea și intensitatea trăirii. Ilustra interlocutoare a scriitorilor și publiciștilor care au reușit să o abordeze, întrucât nu-i prea plăcea să dea interviuri de teama de a nu se repeta, ceea ce fatalmente se întâmplă totuși, trece prin stări diferite, trăiește sentimente contradictorii: de la efuziunea abia reținută, când, de pildă, evocă modelele sale și valorile culturale și spirituale, naționale și universale, până la mahnirea pe care i-o provoacă ignorarea sau chiar macularea acestora de către demolatorii și demitizatorii de serviciu. Observațiile și reflecțiile, nu puține amare, sunt formulate adeseori sentențios: „Pentru omul de rând libertatea înseamnă a ieși cu băta la drum. Pentru omul superior libertatea nu e decât interioară, ceea ce e un adevăr trist. În general, adevărurile sunt cam triste și de aceea lumea nu le iubește”. În linie maioreșciană, dar și în cea a lui Ibrăileanu, care deplângea faptul că de-a lungul istoriei noi românii mai mult am importat decât am exportat, Zoe Dumitrescu-Bușulenga se arată profund îngrijorată de invazia modelor și a formelor fără fond de aiurea, de adoptarea necritică, slugarnică, superficială a modelelor străine. Intelectual de anvergură și patriot luminat, Doamna Zoe, pentru care patriotismul însemna unul dintre cele mai nobile sentimente, credea cu tărie în puterea de creație a românilor, în forța spiritului național și în miturile noastre întemeietoare. Dezamăgită, îndurerată că acestea sunt supuse atacurilor iresponsabile, încearcă să identifice resorturile unor acțiuni ca, de exemplu, cea din *Dilema*, numărul de jenantă amintire, apărut chiar în ziua aniversării lui Eminescu, în care „erau numai articole de denigrare”, cei ce scriau acolo despre marele poet părand că „ori nu-l cunosc, ori sunt obsedați de superioritatea lui și sunt complexați”.

În 1984, la 95 de ani de la moartea lui Eminescu, Mircea Mihaieș o consulta pe cea căreia îi datorăm studiul *Eminescu și romantismul*

german, poate cea mai importantă carte a sa: „Mai este valabil semnalul de alarmă tras cu ani înainte de către Constantin Noica, în cartea despre *Omul deplin al culturii românești*, referitor la manuscrisele eminesciene?”. Peste 10 ani, Zoe Dumitrescu-Bușulenga îi spunea lui Nicolae Ţone: „Trebuie să facsimilăm manuscrisele, să le publicăm, să le introducem în circuitul național și să le trimitem în străinătate. Xeroxate, litografiate, fotografiate, oricum. Ah, dacă ar fi avut vecinii noștri un astfel de poet, cum le-ar fi mai trimis peste hotare...”. Îmi pot lesne imagina bucuria ce ar fi trăit-o când cele 44 caiete eminesciene sunt salvate, publicate integral, pentru a putea fi consultate și a dăinui, în condiții de deplină securitate, atâta vreme cât, cu vorbele lui Noica, se va mai vorbi românește în acest colț de lume. Îmi pot imagina însă și tristețea Zoei Dumitrescu-Bușulenga de a vedea că până și o asemenea mare operă de restituire a avut parte de contestări și chiar de denunțuri la Parchet – și încă la DNA! – împotriva celui care se făcea „vinovat” de o asemenea operă. A fost un moment de pomină, când inflexibilii procurori literari, între care și o pretinsă eminescoloagă, au încercat să și-i asocieze în deplorabila lor misie și pe magistrații din instituțiile de profil ale statului. Cărora, între noi fie vorba, dacă îi poți să citească și îi întrebi ce au înțeles din cutare poem al lui Eminescu, fac, drăguții de ei, cum ar spune Dorin Tudoran, pluta pe parchet.

La fel de interesante și mă tem că și profetice sunt considerațiile celei ce a condus Accademia di Romania de la Roma privind ocultarea istoriei: „N-aveți impresia că foarte multă lume de pe planetă, și în special în Europa asta, care va fi o Europă unită, se pare, ar vrea să ducă istoria cu începere de la 1945 încoace? Eu am această impresie din ce în ce mai acut. Și o am pentru că am trăit și experiența viziunii din Occident”. În aceeași convorbire cu Grigore Ilisei din care citez, la întrebarea acestuia: „De ce credeți că istoria mai de demult e stingheritoare azi?”, Doamna Zoe răspunde tot cu o interogație ce nu e doar retorică: „N-aveți impresia că, totuși, se tinde spre ștergerea identității naționale?”.

Spirit proteic, natură eminentemente etică, nescutită de atacuri nedrepte, unele imunde, în anii de după ruptura din decembrie '89, Zoe Dumitrescu-Bușulenga a fost și rămâne, cel puțin pentru generația celui ce semnează aici, un model. Un model european autentic care ne-a îndemnat și ne îndeamnă, tocmai pentru că suntem europeni, să nu ne rupem rădăcinile și, totodată, să nu uităm că, așa cum spunea André Malraux, toate drumurile istoriei au trecut și trec prin Europa, la temelia culturii și civilizației căreia stă clasicismul antic greco-latin, iar creștinismul, aflat și el astăzi în criză, a fost și trebuie să fie până la sfârșitul istoriei pilonul de rezistență al lor.

Închei (din păcate) cu un episod dramatic rememorat cu mahnire de Zoe Dumitrescu-Bușulenga: „Mai aveam aproape opt, nouă ani până la pensie. Aveam 61 de ani și eram șef de catedră și membru corespondent al Academiei Române. În timpul unui seminar citeam monologul Clitemnestrei din opera lui Eschil... Cum eram eu plină de patos, un student spune: <<Doamnă, ce ne bateți capul cu prăpădiții ăștia și vechiturile astea!>>. / Când am auzit, am înghețat. N-am zis nimic, am închis cartea, mi-am luat pardesiul, m-am dus la decanat și am depus cererea de pensionare. Pentru mine, valorile clasicismului sunt valorile umanismului autentic. Cine n-a trecut pe-acolo nu se poate numi om de cultură”.

Cineva, foarte apropiat, studentă la Facultatea de Litere a Universității bucureștene în perioada profesoratului Zoei Dumitrescu-Bușulenga, își amintește că la cursurile sale „te duceai ca la biserică”. *Tempi passati...*



Gellu DORIAN



Hărnicia IA-iștilor

Lejeritatea oferită de internet, prin toate formele sale de manifestare, cu baza în Meta, Google, Facebook și așa mai departe, a creat o categorie intelectuală, așa numi-o leneșă, care preferă să acceseze o astfel de platformă decât să deschidă o carte, un dicționar, o enciclopedie, cum ar fi cea britanică, să dau doar un exemplu. O astfel de comoditate, ivită din experiențele ultimului deceniu, ca să mă limitez doar la această falie de timp, a creat o pătură intelectuală dependentă de aceste utilități puse la dispoziție de astfel de platforme electronice, iar pe lângă acestea o categorie, devenită de cele mai multe ori ridicolă, și anume cea a celor care au ales să se „dezvolte personal” din astfel de surse de informație. Până la urmă, selecția celor dependenți de așa ceva de cei care au rămas fideli bibliotecilor, cărților și enciclopediilor care s-au construit nu într-o noapte ci de secole se face, să zic așa, pe cale natural-artificială, iar societatea în care apar astfel de pături sociale arată de cele mai multe ori zombicizată, să inventez și eu un termen furat din lumea atât de predispusă a crea noțiuni iscate din modificarea morfologică a omului, de la cel firesc la cel nefiresc.

O nouă categorie, desprinsă direct din prima pătură nou creată, cea care depinde de internet de cum se trezește, este cea care a asimilat (sau mai curând a fost asimilată de) Inteligența Artificială (IA), în așa măsură încât nu mai poate gândi niciun meniu tradițional, să dau un exemplu banal, dacă nu consultă ChatGPT, așa cum mamele lor consultau o femeie experimentată în mâncăruri tradiționale. Să acceptăm că e mai ușor și mai rapid să-i ceri vocal ChatGPT-ului să-ți ofere orice fel de informație din orice domeniu și să rămâi încântat de cât de repede o face și de cât de exact, încât nici nu mai încerci să verifici și sursele reale, să fii sigur. Această siguranță a luării de-a gata din marea oală a acestei noi platforme ce depășește mintea umană, cea care, de fapt, a creat acest creier artificial în care găsești de toate, fără a avea teama că va fi prins cumva de uitare, de Alzheimer, a devenit pentru această categorie socială (sau mai curând asocială) unealta vie, partenerul de clipă de clipă fără de care viața nu mai poate fi concepută. Astfel au apărut ia-iștii (îi trec ca substantiv comun, că nu mai poate fi propriu, chiar dacă acest nume, IA, are această calitate sintactică a cuvântului în sine), categorie umană deformată conceptual, care se consideră, în fond, lumea viitorului. În cadrul acestei lumi, cum și-a schimbat unealta de scris de la pană la toc, de la toc la stilou, de la stilou la pix, iar de la pix la mașina de scris și de aici la computer și laptop, ca acum banalul telefon, prin performanțele sale, să fie cea mai rapidă unealtă de scris pentru oricine, a apărut scriitorul ia-ist.

Întâi de toate, acesta a fost scriitor nativ, cu gândire proprie și accepțiune estetică la purtător, adică, nu-i așa, cu talent, născut nu făcut. Cum cred că fiecare scriitor, fie grafoman plin de banalități sau scriitor prolific cu rezultate remarcabile, ori parcimonios, circumspect, în clipele sale de lene creativă, a visat ca opera lui să apară așa din senin, carte după carte, articulată și apreciată de mii și mii de cititori, acum, iată, prin apariția IA și a ChatGPT-ului, acest vis ar putea să fie îndeplinit. Observ că unii scriitori (să fi fost oare cu adevărat scriitori, cu instincte naturale, nu vite din ochede?) au trecut deja la „scrierea” cu această nouă unealtă oferită de semenul artificial, IA. Până la această nouă și cea mai facilă formulă de „creație” a existat (și există) posibilitatea de a dicta calculatorului, iar el să redea în scris totul, cu posibilitatea de stilizare și corectare automată. Dar această modalitate, pentru cel leneș, era un efort de gândire creativă mult prea solicitantă și răpitoare de timp. Acum acest scriitor îi dă tema și ideile narative, dacă e vorba de proză, prin comandă vocală, ChatGPT-ului, iar acesta, cu o hărnicie de-a dreptul fantastică și încântătoare pentru astfel de creator, realizează (că nu pot spune creează) romanul în numărul de capitole și pagini cerute. Rezultatul brut, să-i zic așa, trece printr-o stilizare scoasă din alt program de autocorectare existent, ca apoi, pentru însuflețire, renunțând – scriitorul – la momentele lui de lene, intră în text, cu dexteritatea de redactor de carte, dacă o are!, și pune punct final creației sale. Nu știu ce cititori poate avea un astfel de produs artistic, în care lipsește emoția creatorului, cea creativ-estetică, dar el iese pe piață, iar autorul și-l trece în CV. Acest tip de scriitor, văd în ultima vreme în cazuri evidente, concrete, pe net, scrie comentarii la cărți, unele cu accente critice, altele pline de ditirambi, de encomioane, unele chiar lungi și articulate, încât te întrebi ce mai scrie cu adevărat acel scriitor, dacă și astfel de note, de articole, ba chiar și răspunsuri la scrisori (e-mailuri) sunt scrise cu ajutorul IA prin ChatGPT? Sunt convins că singurul satisfacut este doar scriitorul în noua lui haină expresiv-artificială, producând clone la fel de vii ca neuronii astfel provocați să gândească pentru el.

Aș mai da aici un exemplu de roman scris de un autor în colaborare cu harnicul ChatGPT, scriitor care până mai ieri, având o altfel de preocupare, n-a scris mare lucru, dar ce a scris rămâne de valoare, iar de câțiva ani scoate carte după carte, așa cum fac scriitori care au amânat toată viața să scrie, zicând că o vor face când ies la pensie și din acel moment scot pe bandă rulantă carte după carte. Dar mai întâi vreau să-i citesc cartea și apoi, poate chiar tot aici, voi scrie, nu cu ajutorul ChatGPT, o cronică literară.

Nu știu cât de periculoși pot deveni ia-iștii chatgpt-iști, dar cu siguranță știu că nu vor fi niciodată scriitori adevărați.



Cuvintele înflorind în deșert: LIS

Desigur, nu e prima dată când dau piept (în lecturi de taină ori întâlniri de poveste, alături de minunata Doina Popa) cu *uraganul LIS*. Dincolo de o viață de roman, dincolo de multitudinea de premii valoroase, de contestările inevitabile, dincolo de imaginația debordantă și de o operă literară inconfundabilă (care adună în același loc, ca un diamant multifacțat, poezia cu dramaturgia și romanele cu pagini întinse de jurnal), Liviu Ioan Stoiciu rămâne o figură incomodă: intransigent, cu intervenții scrise – spuse tăioase, iubind deopotrivă liniștea, singurătatea, masa de scris și muntele mult mai mult decât înregimentările de o parte sau de alta a eșichierului literar actual.

Abia la prima bătrânețe am conștientizat că am fost împins de la spată de un „destin literar”. Totul la mine a venit de la sine, intuitiv. M-am lăsat în voia vieții unui muritor de rând, n-am avut un reper din „lumea bună” la care să mă raportează. Nu m-a interesat niciodată să fac o „carieră” în vreun domeniu, cu atât mai puțin în plan literar, se confesează autorul, care, iată, anul acesta dă la iveală un nou volum de versuri, *Mersul lucrurilor* (editura LINES, Cluj), pe ale cărui coperti stau, față în față, o expresivă fotografie a autorului în pantalon cu unul din *Autoportretele* tulburătoare ale artistului plastic (gravor, pictor, grafician) de profunzime Vasile Anghelache, ambii creatori de frumos împărțind cronotopul fabulos al copilăriei în preajma Cantonului 248.

Cartea ni se înfățișează ca un atlas al circumstanțelor definitorii, fiind un volum treimic, cu părți ca niște vase comunicante și deoființă: *OMUL GOL* (în sine: de ce, cum, când, unde, cât), *UN OM CA MINE* (iarăși și iarăși, chestii personale) și *O VIAȚĂ DE OM* (în așteptare, aici și care încotro); fragmentarismului asumat din scrierile anterioare i se adaugă acum o cinetică imprevizibilă, dispersii ale ființei, ascensiuni și căderi, vârtejuri nici în cer, nici în pământ, toate, elemente ale câmpului de bătaie cu sinele și cu moartea: *Moartea arde și luminează / când mai apropiată, când mai îndepărtată – ea stinge fitilul / din senin, la o adică.*

Poemele reflectă o stare unică a scriiturii, caracterizată de spontaneitate și de intuiție (am conștiința unei acumulări de energie creatoare care trebuie eliberată). Adesea sub semnul provizoratului, scrierea neterminată așteaptă cuminte aici, unde a început sfârșitul, pe îngerul păzitor care face măsurători pentru larba pe acoperiș, luptându-se din răspuțuri cu zădărnici cotidiană.

Poetul își exploatează sinele mereu nemulțumit, scăpat în adâncul veacurilor, dă mâna cu lucruri din viitor, ce suferă metamorfoze succesive și neașteptate (Stă întins pe / spată, e o carte // deschisă: nici nu vine, nici nu trece.), spalându-se ritualic, prin scrisul – spovedanie, de duhoarea lăuntrică ce-l amenință.

Amintiri ale unei copilării de poveste (aici a fost paradisul nostru, canton după canton, canton peste canton) se suprapun peste figura tutelară a tatălui (M-ai învățat rătăcirea. Îmi scapi, tată, nu te pot / aduna într-un loc, te-ai risipit dintr-o dată...), chip adunat din cioburi și jelanii, din căutări, găsiri, pierderi și regăsiri: Caută o / umbră a omului ce a fost / odinioară, care să-l trezească la realitate, că și-a pierdut / ce avea mai scump.

Poetul integrează în sinele bulversat universul întreg (n-ai de unde să iei altă lume), luându-se la întrecere cu câinele-bunului-simț și cămila-poem, pendulând între pe de lături și deoparte, pe coordonate dintre care nu lipsesc plecarea, întoarcerea, suspendarea, degradarea, risipirea, dezorientarea, supunerea, întunecarea, și, rar de tot, fericirea, involburarea rațiunii. Microcosmosul adună în interior lumea întreagă, ca o picătură de rouă ce reflectă soarele văzut în dualitatea unui crepuscul devorator, suprapus unui răsărit care e mereu în întârziere. Deși i s-au întetit viscolul dinăuntru și deșertăciunea, poemul și poetul, într-o spirală suprapusă, așteaptă să devină o nesfârșită / grădină, acolo unde o pasăre sculptată în marmură zboară alături de ciori, lebede negre, păunița albă, corbi, vegheați de calul alb, animal

psihopomp pentru sufletul care, încet – încet, se zbuciumă între frică, viclenie, mândrie, anarhie sau restriște, în zbaterea aflării înțelesului dinăuntru-i: *Încotro, suflete? Își înconjoară casa cu tămie aprinsă, ca / nici o dihanie să nu se apropie...*

Temporalitatea din ce în ce mai erodată (voi trece, / Doamne, dincolo de memorie, fiindcă nu-mi amintesc de tine.) e ținută vertical doar de memorie (amintirea / pragului, când s-au împiedicat, trecând dincolo, înainte / vreme.), ale cărei semne fierbinți jalonează o hartă personală pe care sunt inscripționate spații ale întoarcerii în și întru sine: *ajunși la capătul / drumului, nu se mai vede nimica, așa că ne-am întors...*

Fals impersonale, poemele lui LIS cresc ca niște armuri suprapuse peste ființa extrem de fragilă, care poartă semnele bățăliilor individuale nu întotdeauna câștigate (prăbușirea s-a produs pe dinăuntru demult), dar însoțite continuu de rugăciune (întărește-ne, / Doamne, sufletul, și nu ne mai da de gol / neputința necuprinderii...), de responsabilizări asumate pentru cei care au mai

tarea morții sătule la propria masă, însă moartea nu-ți mai spune nimic, jelește poetul, pendulând între asfințituri decolorate și ziduri vechi, fără uși sau ferestre, experimentând cadențele scrișului, căutând buruiănă de leac și pierzându-se în creuzet, în apele unor oglinzi venețiene cu reflexii multiple, în arderi de tot ordalice.

Poetul, un Pygmalion al cuvintelor neînsușite și reci, se teme să le dea acestora viață proprie, de frică să nu le scape, să nu le maculeze în mocirla memoriei colective, sub cerul de grăsime, amenințate de putreziciunea singurătății, de aceea le salvează împletind regnurile lumii, supunându-le altor legi: *Rânduri, rânduri de copaci cu flori albe, / copaci-versuri, fără sfârșit ca niște valuri uriașe în / marea de nedescris. Adăstând în camera de izolare, vorbele care își cer dreptul la existență, la lucrare (în definitiv, fiecare lucru existent are felul lui de a fi), îmbracă haină de nuntă și înfloresc, izbăvind, în felul acesta, lumea, necunoscută / lângă necunoscută, aceasta e o simetrie de grup.*

Doamne, eu nu știu să dau răspunsuri, se lamentează vocea poetică, într-un strigăt frustrant al disperării și al rănilor interioare care provoacă dureri crunte, câștigând / o glorie deșartă. Ca o scântie în cenușă. Importante însă vor fi întrebările (vrei să ieși din tine, din grotă?) și starea permanentă de așteptare a unor alte și alte minuni, care nu întârzie să apară (au întors-o îngerii păzitori din drum), indiferent de încercările inerente vârselor: *copilăreală, ape adormite, pietre / însușite. Și o expresie pesimistă / a neliniștilor lui.*

Trebuie să menționăm și faptul că versurile lui Liviu Ioan Stoiciu au impactul cel mai adânc nu când le citești, ci atunci când le asculți în lectura autorului (de care am avut parte nu o dată, la festivaluri literare cu staif), beneficiind de o frazare specifică și de pauze cu tâlc, acestea adăugând o vibrație specială, la întretăierea dintre creator, operă și receptor, ca o proiecție a sâmburelui de foc interior: *Toată viața nu e decât / o alegere între frică și iubire. Ba e și o luptă / pentru o idee...*

Chiar dacă locurile amintite în volum poartă nume recognoscibile pe harta (desigur, incompletă, a) devenirii personale (Herăstrău, Cișmigiu, mănăstirea Putna, munții din împrejurimi, Adjulul copilăriei), pașii sunt îndreptați inexorabil spre starea cea de-a dreapta. Predispus la întuneric, poetul e amprentat de spaima singurătății de dincolo de moarte (i se pierd printre degete morții din familie), zburătăcindu-se prin cuiburi de suflete supraetajate, goale, însoțit câteodată de cârtițe zburătoare, încercând să-și conducă viața după cele 9 porunci.

Raportul dintre poezie și libertate (în strânsă interdependență dintotdeauna), omul aflat sub vremile potrivnice care îl macină mărunt, o fascinantă mitologie personală, tensiunile intrinseci ale ființei care se involburează fără odihnă și fără timp, o ciclicitate a încercărilor de tot felul (Azi scriitorul, dacă nu e ignorat cu totul, e marginalizat, nu mai e loc la tribuna pentru el; își cultivă steaua fiecare după cum crede de cuviință, plin de frustrări, intolerant, redus la a fi un observator depășit de vremuri.), un dialog permanent și rodnic cu texte biblice, iată tot atâtea traiectorii convergente ale poeticii lui LIS, care poate fi sintetizată în întrebarea-cheie a acestui volum (și a celor anterioare, firește...): *Cine pe cine îmblânzește?*

Poemele din *Mersul lucrurilor*, aromată boabă nouă de strugure în gură veche, se țin concentrice între ludic și grav, cu ironie și autoironie, cu adâncimi nebănuite, într-un prezent continuu, seducător, în care poetul (ținut cu capul la cutie scos din rând / abandonat pe câmpul de bătaie, exclus / sau uitat – sunt considerat nebunul micii noastre comunități) se autocaracterizează succint ca altul crescut în mine, neîmblânzit creator (și nici un cuvânt al lui nu e în deșert) și înfloritor de cuvinte, care se supun fără rezerve talentului incontestabil al personalității plurivalente LIS.

Liviu Ioan Stoiciu



Mersul lucrurilor

LINES

rămas aici și pentru cei deja duși (în această zi se / dă de pomană lumina de veci.), de interogații amare (unde // e dezmarginirea la care tânjea?), dar și de vindecări miraculoase și neașteptate (venită din nimic, din viitor, o / mângâiere), de umblete pe apele adânci ale necredinței transformate în convingeri, străbătând nemărginirea, și, mai ales, de o predare cu totul în mâinile Domnului, cu nețărmită încredere: *vreau să mă culegi / tu, la sfârșitul vremurilor – probă a deșertăciunii...* Relația cu divinitatea este, totuși, una complicată (până la pierderea măsurii), sufletul care locuiește pe o linie atât de subțire și obscură răscălește taina nedeșteptării, proiectată violent în tablouri stranii, decupaje alcătuite uneori din încremenirile unui paradis pe dos străluminat de o rază roșu-portocalie.

Poet al negării (stare evidențiată inclusiv la nivel lexical, prin multitudinea derivatelor cu prefixe de negație: *nesfârșit, nevăzut, necunoscut, neîmplinire, nepotrivire, negrăit, neajuns, neștiut*, și lista poate continua...), Liviu Ioan Stoiciu întinde peste cosmos o nesfârșită pânză a Penelopei, nu doar pentru sine, ci și pentru cei veniți dintr-un timp apropiat, pregătind poteci înspre lumină (cu mătură de pelin / am măturat, aici, căile către rai...), pardosite cu interogații dureroase: *după o viață de om, cu ce m-am ales?* Sacrificiul de sine, absolut necesar trecerii dincolo, începe cu accep-



Ioan ADAM

Tom și Nichita, doi Români într-un august de foc

Poeta Cleopatra Lorințiu, veritabil custode al memoriei soțului său, poetul Gheorghe Tomozei, a postat cu ceva vreme în urmă o fotografie în care autorul *Ierbarului de nervi* acoperea cu o mână prietenoasă umărul lui Marin Sorescu. Cu Marin Sorescu, cronicarul *Lilieciilor*, m-am împrietenit târziu, prin Grigore Vieru, cu Tom, „prințul Tom”, mai devreme.

A fost unul dintre colaboratorii statornici pe care i-am adus în paginile marilor cotidiane la care am lucrat cândva: *Scânteia*, *Scânteia tinereții*, *Vocea României*. Scria dens, cu întorsături de caligraf și rafinamente de poet care știa prețul cuvântului. Într-un timp în care alții, chiar cu nume mari, erau proliciși, previzibili, el era *altfel*. Scria elegant, era el însuși elegant și avea cultul prieteniei. Că a căutat „urmele poetului Labiș”, colegul său de la Școala de Literatură, n-a fost o întâmplare. Memoria lui funcționa ca un ceas elvețian, marcând ritmic orele sacre ale limbii (și istoriei) române. Era – și este! – o bucurie să-l citești. Am făcut-o de timpuriu. Student la *Litere* fiind, deci dopat cu lecturi din clasici, nu-mi refuzam citirea celor din ultimul contingent. Eram, de pe la mijlocul anilor '60, un scriitor potențial (afirmație valabilă și pentru colegii mei de promoție, patruzeci dintre ei fiind ulterior autori cu cel puțin două cărți în panoplie), solidar cu ceea ce se făcea sub ochii mei. I-am citit, în 1967, cu fior participativ, volumul *Patruzeci și șase poezii de dragoste*, publicat la Editura Tineretului cu o copertă stilizată în roșu și negru à la Stendhal. Peste doi ani, acest Julien Soré valah, preocupat de psihologia iubirii, se schimbă la față în *Suav anapoda* și intră cu grație în spațiul absurdului, narând isprăvile unui Ducipal supra-realist, hrănit cu „discuri de patefon”. Îi știam de atunci stilul, nu și scriitura.

Scrișul i l-am descoperit tot în acel an. Din 21 august 1969 eram redactor în secția Literatură a ziarului *Scânteia*. Eram al cincilea membru și mi s-a rezervat o vreme o măsuță din lemn de trandafir. Colegii mei erau Sorin Movileanu, viitor director al editurii *Meridiane*, Adrian Anghelescu, și el viitor redactor-șef al editurii *Eminescu*, Emil Vășilescu, ulterior redactor-șef, la rândul-i, al revistei *Biblioteca* și o italianistă, Dana Tudor, măritată curând în Peninsula și rătăcită într-un orașel de lângă Milano. Dacă voi avea timpul și starea voi scrie odată despre viața redacțională din vremea „dezghețului”. Era *altfel* decât își inchipuie cei de azi. Fostul redactor-șef, Dumitru Popescu, alias Dumnezeu, se săturase de „matadorii democrației” (așa îi numea pe vechii activiști deghizați în ziariști) și voia oameni noi: absolvenți de facultate cu medii mari, cu talent la scris, vorbitori de limbi străine. Corespundeam! Fiindcă sunt tot felul de inși care-mi pun întrebări piezișe despre intrarea mea în „incinta perfectă” (e titlul unui roman scris de un om care știa multe), le răspund că am dat concurs. Profesorul Ion Stăvărșș mi-a spus că se căutau candidați. M-am prezentat. Șeful de „cadre” de atunci, se numea Constantin Sici, m-a trimis la secția „Cultură”, unde m-a primit un om subțiratic, cu licăr ironic în priviri. Mi-a dat cărți să aleg. Am scris cu neîndurarea proprie tinereții despre o poetă mult lăudată în epocă (e lăudată și acum, când nu mai e!). Am căsăpăit verbal și alte volume aflate pe masa șefului secției, poetul Nicolae Dragoș. „Dumneata ai spirit critic, te angajăm!”, mi-a zis el.

Din 21 august 1969, fix la un an de la intrarea rușilor în Praga, am început să cunosc slova tuturor marilor scriitori ai vremii. Marin Preda, care cerea un onorariu de o mie de lei pentru orice text, oricât de mic ar fi fost, avea o semnătură aparte. M, prima literă a prenumelui, era scris separat, mai mare, ca un avertisment: *Magnus sum!* Eugen Barbu, dimpotrivă, scria mărunț, aproape lipind cuvintele, de parcă ar fi vrut să economisească hârtia pentru *Căiete Prințului* pe care tocmai le începuse. Șerban Cioculescu, profesorul pe care l-am îndrăgit cel mai mult în anii facultății, își „dădea cota” (expresia îi aparține!) cu litere perfect lizibile, ca unul care suferise mult – își vânduse cărțile pentru a trăi – și

avusese un frate țărănist (Radu Cioculescu) mort în 1961 în închisoarea din Dej. Nicolae Balotă scria rotund, cu buchii mari. Ion Brad, atunci vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, alătura cuvintele cu sușuri și coborâșuri, confirmând (ca un ardelean ce era) teoria mioritică, *deal-vale*, a lui Blaga. Aș mai putea alătura, pentru un even-

tual examen grafologic, alte și alte nume de scriitori ale căror texte mi-au trecut prin mână: Zaharia Stancu, Al. Andrițoiu, Mircea Zăciu, Titus Popovici *et alii*. Toți scriau *frumos*, semn că orele de caligrafie din școala primară nu fuseseră irosite.

În camera 364 (spațiul secției Literatură) din corpul central al „Casei Scânteii” aveam un dulap mare în care păstram manuscrisele și copiile dactilogramele. Din secție plecau curate. Apoi erau „însănătoșite” de Nicolae Corbu și Virgil Dănciulescu, ambii experți în limbajul de lemn. Câteva dintre manuscrise (Philippide, Cioculescu, Balotă, Tomozei) le-am luat cu mine prin diverse cămăruțe, schimbate în stilul „chiriașului grăbit” al lui Topârceanu.

În martie 1973, primăvară cu zăpezi mari năpustite peste București, am plecat în armată. La întoarcere, în toamnă, dulapul-tezaur dispăruse... Din fericire, articolul scris în 21 august 1968 de Gheorghe Tomozei, dar semnat și de Nichita Stănescu, e încă la mine și îl voi dona Bibliotecii Academiei. E un text scris „la cald”, pe filele unui caiet de dictando, într-un moment în care „Praga de aur” era cât pe ce să devină o „Pragă de sânge”. Era, desigur, un ecou la cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu, rostită în aceeași zi în fața unei mulțimi uriașe. Cei care-l vor examina azi-l-or socoti, poate, conformist. Cei care-l vor citi însă cu atenție vor vedea altceva. Gheorghe Tomozei era prea inteligent pentru a nu scrie și „pe dedesubt”. Titlul însemnării, „Oameni, eu v-am iubit, vegheați!”, venea din *Reportaj cu streangul de gât*, cartea lui Julius Fučík, jurnalist ceh răpit din Praga de Gestapo și spânzurat la Berlin în 8 septembrie 1943 de uneltele unui stat totalitar. Un alt stat totalitar, URSS, era gata să facă aceeași crimă, în același decor! Echivalența *nazism-comunism* era clară!

P. S. 1. Nu știam dacă articolul cu doi semnatori a apărut totuși în *Scânteia* acelor zile. Eram destui „matadori” capabili să detecteze sensul sugerat cu abilitate. Apoi, se știe, P.C.R.-ul și-a atenuat radicalismul imediat după „magistrala cuvântare”. Am căutat la Biblioteca Academiei colecția din august 1968 a ziarului respectiv. Nu era. Ar fi *deteriorată*, în curs de restaurare... Colecția de la Biblioteca Centrală Universitară a ars în decembrie 1989. La Biblioteca Națională colecțiile sunt în curs de rearanjare. Am apelat la Arcanum și la personalul Bibliotecii Centrale Universitare din Iași. Enigmă rezolvată! Articolul respectiv n-a apărut în *Scânteia*! „Matadorii” și-au făcut datoria, iar Gheorghe Tomozei a fost plasat într-un Purgatoriu publicistic de câteva luni...

P. S. 2. Unul dintre cei patru colegi de secție mi-a spus că Nichita Stănescu ar fi vrut ca după semnătura lui să fie precizată și specialitatea sa militară: *pușcaș mitralior!* „Rusul” Nichita era mai Român decât mulți patrioți de mucava!

„Oameni eu v-am iubit, vegheați!”

Știrile transmise din oră în oră de către posturile noastre de radio au făcut ca înainte de a aștepta

edițiile speciale ale ziarelor, cetățenii capitalei să se strângă în jurul clădirii Comitetului Central al partidului pentru a afla cu o oră, cu un minut mai devreme, cum e formulată poziția partidului și statului nostru față de consternantele evenimente din Cehoslovacia.

Oamenii, în ciuda gravității întipărite decis pe chipurile lor, veneau în marea piață așa cum ar fi venit la o fântână. I-am văzut. Din bogatele podoabe care au devenit prin tradiție recuzita zilelor de sărbătoare ei n-au venit decât cu panouri scrise simplu, cu steaguri ale țării, dar prezența lor, acolo, sub ferestrele clădirii de granit, semnifica însăși patria, cu credință gândindu-și viitorul, cu matură chibzuință cercetându-și prezentul.

Știam că la Praga dimineata venise cu amare prevestiri. O eroare apropiată de tragic, o gravă neînțelegere a resorturilor care au împins societatea cehoslovacă spre o reală democratizare a mecanismelor sociale, spre consolidarea pozițiilor socialismului, contribuiseră la aceasta.

Partidul nostru comunist ne-a deprins cu un adevărat ritual: acela de a împiedica hotărârile pripite printr-o chibzuită apreciere a situațiilor. Partidul nu se sfiește să-și afirme opțiunile și dezacordurile, el îngăduie largi consultări, înainte de a se pronunța efectiv, cristalizând opinii care sunt în consens cu spiritul poporului, cu demnitatea și aspirațiile lui.

Am înțeles o dată mai mult că tot cu ei tradiția fertilă în istoria României luminează un prezent îmbrăcat în haine de lucru, că ne putem continua munca, în sectoarele vitale în care suntem angajați, conștienți că liniștea noastră e apărută, că există, pentru noi toți, comuniști ori necomuniști, partidul!

Praga lui Fučík, tovarășul nostru de breaslă care și-a încheiat jurnalul cu pătetele cuvinte „Oameni, eu v-am iubit, vegheați!”, trebuie să-și redobândească liniștea. Este imposibil ca un asemenea iresponsabil act, ca ocuparea Cehoslovaciei frățești de către armatele a cinci țări, să nu găsească răsunetul așteptat în larga familie a partidelor comuniste și muncitorești din întreaga lume și este de asemenea greu de crezut că rațiunea, cercetarea calmă a evenimentelor să fie brutal înlocuite de graiul armelor. Ireparabilul încă nu s-a produs, concilierile mai pot rodi și la reușita lor vor contribui, suntem siguri, și sentimentele pe care poporul român le nutrește față de „primăvara cehoslovacă”, ajunsă acum într-o vară dramatică. Sentimente exprimate cu extraordinară vigoare, cu apăsată rostire de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Comitetului Central. I-am privit chipul încercănat de griji și nesomn, i-am urmărit inflexiunile vocii și am înțeles încă o dată că pentru destinele patriei noastre, tovarășul Ceaușescu se identifică, firește, cu ceea ce e o nobilă aspirație, cu tot ceea ce face frumusețea idealurilor noastre revoluționare.

Suntem mândri că suntem membri ai Partidului Comunist Român! Ai acelui partid care, timpul a dovedit-o, este însăși măsura demnității poporului nostru.

Că nu vom îngădui ca hotarele să ne fie călcate, că vom găsi forțele împotrivrării, că vom fi ctitori ai propriei noastre înălțări sociale, acestea sunt adevăruri pe care poporul le-a confirmat într-o istorie de două milenii! Nouă, românilor, ne stă bine – cum ar zice cronicarul – în timpuri eroice, inimile noastre știu să se împorbatzeze în ceasuri de cumpănă fiindcă e vie în ele dragostea pentru țara pe care avem datoria s-o păstrăm așa cum ne-au lăsat-o strămoșii.

Nu, Praga de aur nu trebuie să devină o Pragă de sânge!

Nu, zăngănitul armelor trebuie curmat! Să vorbească dar, Cuvântul, Rațiunea!

Gheorghe Tomozei și Nichita Stănescu



Prieteni pe vecie



2 februarie 1970: Sărbătoare la secția Literatură



Un recent roman biografic Maiorescu

Cel puțin, prin arhitectura narativă și descriptivă extrem de dinamică, prin stilul original și expunerea la persoana I, uzitate cu succes de Adrian Jicu, romanul recent, *Maiorescu. Confesiunile unui stoic*, (Editura Polirom, Iași, 2025), care e mai mult decât o biografie romanțată, se profilează a fi o incizie mult mai profundă și mai fiabilă în profilul personalității umane polivalente a marelui și primului critic literar român, Titu Maiorescu. Referindu-ne la raportul cu scrierile anterioare mai științifico-istorice și mai didactice, precum: *Titu Maiorescu* (Soveja – Simion Mehedinți, 1925), *Titu Maiorescu* (Ion Petrovici, 1931), *Maiorescu* (Eugen Todoran, 1977), *Scrieri despre Titu Maiorescu* (Liviu Rusu, 1979), *Titu Maiorescu* (C. Popescu-Cadem, 2002) ș.a. pe care le-a consultat Adrian Jicu și le-a enunțat într-o bibliografie complexă, la finele cărții.

Titu Maiorescu s-a născut la Craiova, la 15 februarie 1940, în familia cunoscutului și apreciatului pedagog, profesor de istorie, Ioan Maiorescu, de origine transilvană. Petrece aici cei 7 plus 1 ani de acasă, absolvă două clase sub îndrumarea, permanent severă în toată perioada sa de formare, a tatălui său, ca apoi să-și continue studiile la Brașov și în străinătate. „La studiu, Titule, la studiu! Nu pierde vremea pe ulițe! Nu-ți îngropa talantul!” Severitate și îndemn pe care adolescentul și tânărul Maiorescu le avea mereu în minte, cu toate că în prima fază le-a detestat.

În cele 30 de capitole, pe parcursul a celor 235 de pagini ale romanului, este incitantă modalitatea invazivă a descoperirii multilaterale a marelui om și scriitor, vector de direcție în cultura și literatura română, om de stat, personalitate de prim-rang a societății românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea, cu o activitate plurivalentă ca avocat și scriitor, critic și îndrumător literar, estetician, eseist, filosof și om politic, ministru și prim-ministru al României. Având studii strălucite la Viena, Berlin, Paris, cu licența în litere și filozofie la Sorbona și licența în drept la Giessen. Cu o inteligență și o capacitate intelectuală de excepție, are o evoluție profesională impresionantă: la 22 de ani, profesor la Universitatea din Iași, la 23, decan și apoi rector, la 27 de ani, membru fondator al Academiei Române.

Romanul biografic, *Maiorescu. Confesiunile unui stoic*, se relevă ca un veridic *bildungsroman*, care, după definiția cunoscută, urmărește formarea și devenirea protagonistului în confruntarea cu diverse circumstanțe existențiale, din punct de vedere moral și psihologic. Autorul, Adrian Jicu, adoptând exprimarea directă, la persoana I, se transpune, inteligent și abil, în postura profilului complex al personalității maioresciene, începând de la adolescență, de la începutul tinereții, inițial, din vremea studiilor vieneze și a excursiilor germane. „Hotărâtoare pentru devenirea mea a fost excursia pe care am făcut-o, după absolvirea Academiei Theresiene, în iulie 1859, la Köln. Orașul m-a fascinat încă de la sosire, când, din trăsura în care călătoream, am văzut impunătoarele turlă ale Kölner Dom. După ce am traversat Hohensollernbrücke, am coborât cu inima bubuindu-mi în piept.” În numele lui Maiorescu, autorul exprimă de asemenea decizia capitală care i-a coordonat viața și munca protagonistului: „Mi-am promis acolo în turla Kölner Dorn, să-mi fac un nume care să supraviețuiască timpului și să rămână în istorie. Ca să contezi,

trebuie să te ridici deasupra lucrurilor, ceea ce am făcut întreaga viață, prin muncă și perseverență, cu o voință de care sunt mândru și acum pentru că am cultivat-o cu stoicism”. Un îndemn înflăcărat și decizional care e bine de urmat de tinerii contemporani.

Am devoalat încă de la început îndemânarea auctorială de a folosi inteligent persoana I și a intuiției ingenioase a trăirilor emoționale care vor fi esențiale în derularea ulterioară a romanului, în profilarea complexă a personalității maioresciene. Nu este o expunere liniară a unei vieți de om și de creator, ci una cu o multitudine de sinuozități, de înaintări și reveniri, de entuziasme și dezamăgiri, de contradicții, dificil de rezumat.

Cu inteligență și abilitate constructivă, Adrian Jicu explorează viața și opera maioresciană, ideile și faptele lui literare, culturale și social-politice imaginându-l pe protagonist într-un confesional

de stăvilit, rezultă construcția un personaj literar convingător, puternic și viu. În contrapartidă cu partea oarecum vicioasă a omului Maiorescu, Adrian Jicu relevă prevalent figura prestantă și luminoasă a scriitorului, academicianului, a profesorului, a creatorului fenomenului junimist și a teoriei formelor fără fond, a unei politici favorabile formării și emancipării statului român.

Dacă reflectăm mai profund la valoarea literară a romanului, dincolo de cea documentară, constatăm existența unei creații ficționale, în care autorul nu inventează noi realități, ci e atent să le transmită literar pe cele existente, cu inspirație și ardență obiectivată faptic.

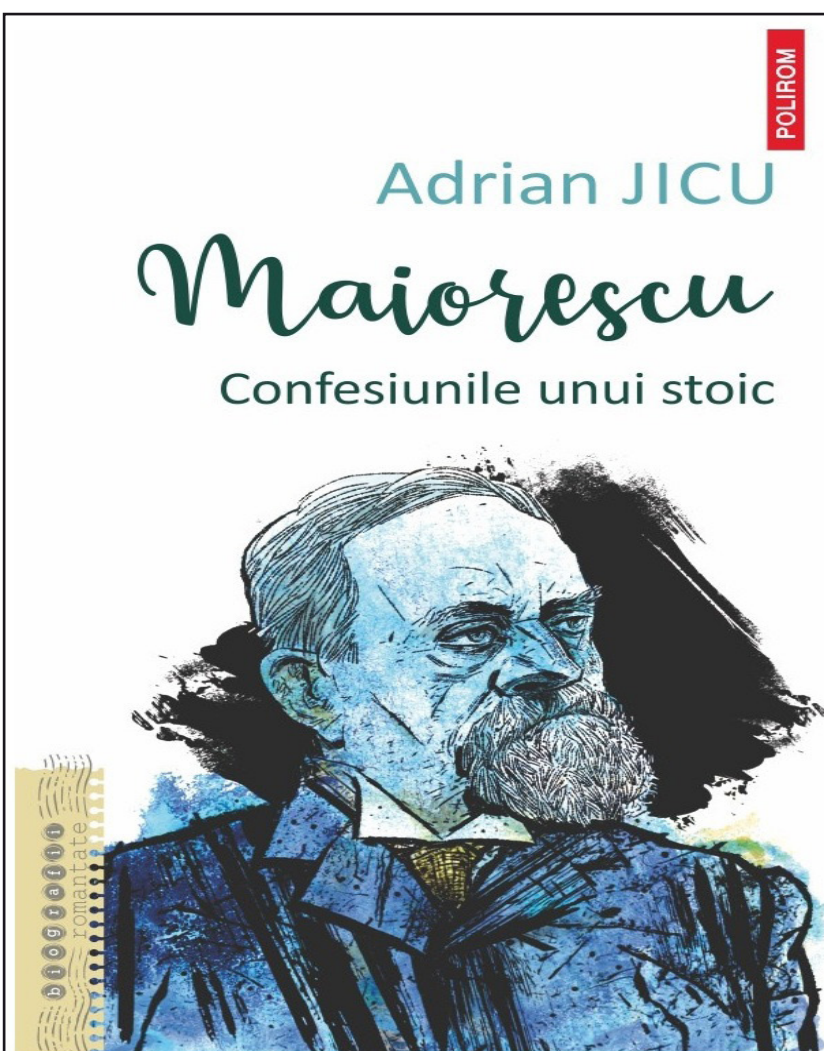
Este interesant de urmărit zbaterile și etapele devenirii adolescentului și ale tânărului Maiorescu, de la timiditate și umilire colegială de tip *bullying*, până în stadiul de impunere prin voință și pregătire intelectuală de excepție care îi aduce treptat supremația între colegii invidioși, ca și admirația și atracția fetelor. A înfruntat cu ciudă și dăruenie supliciul fizic și moral la care l-au supus fiii unor oameni bogați, pe „un sărăntoc”, mândri de originea lor și dezinteresați de învățătură. I-a dominat până în final prin studiu cu asiduitate, dar și cu ajutorul profesorilor care i-au apreciat inteligența și pregătirea. Sugestiv, sunt surprinse și problemele de familie ale protagonistului, cu pierderea tragică a singurului băiat, Liviu, la 3 ani, de pneumonie, care era strigat Kiki de fetița mai mare, cea care îl considera păpușa ei. Ceea ce îl determină pe tată să-l învinovățească pe Dumnezeu cu care și așa nu era într-o certă relație de credincios. Nedomolindu-i supărarea, nici celălalt fiu dintr-o relație extraconjugală. Amănuntele despre viața de familie vor fi descoperite cu interes în carte.

Cu aceleași abilități și strategii drastice a funcționat marele Maiorescu și în viața socială și politică. A pus bazele *Junimii* și a curentului junimist, alăturându-și oameni dintre cei mai reprezentativi ai vremii precum Petre P. Carp, Vasile Pogor, Theodor Rosetti, Iacob Negruzii, cel de-al doilea fiu al lui Costache Negruzzi. A creat „o societate culturală cu activitate publică și, în secret, o societate elitistă, legată prin fire nevăzute de alte asemenea frății răspândite în toată Europa”. Motivând actul selectiv al oamenilor și scopul societății umaniste, pentru construirea unei rețele cu remificații naționale și cu legături internaționale, „ca să pot ajuta, ca să pot schimba, ca să pot educa”. Același obiectiv a urmărit și prin publicarea în revista *Convorbiri literare*, director Iacob Negruzzi, a celor mai importanți scriitori ai vremii, precum Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici.

Sunt bine puse în pagină luptele lui politice și sociale alături de cele culturale și familiale, în confruntarea permanentă cu adversari virulenți.

Am inserat repere obiective din viața și activitatea lui Maiorescu, așa cum a fost, pe care Adrian Jicu și-a dezvoltat construcțiile sale imaginative cu baze reale, cu mare pricepere și artă, bine articulate și integrate stilistic și lingvistic în fiecare pagină de roman.

Maiorescu. Confesiunile unui stoic (Editura Polirom, 2025), semnat de Adrian Jicu, este un roman biografic reușit care imprimă în memoria contemporanilor personalitatea impunătoare a unui mare om, scriitor și politician, care este indeniabilul și memorabilul Titu Maiorescu.



în fața unui preot enunțat, interpelat, dar inexistent fizic, căruia Maiorescu i se spovedește cu sinceritate și obiectivitate. Îi sunt citite invaziv și vizionar gândurile și sentimentele urmărindu-le și sondându-le pe întreg parcursul vieții și activității sale plurivalente.

Limba și stilul pe care îl performează Andrei Jicu în acest roman constituie aspectul exponențial prin care este îndemnat și îndrumat lectorul spre lectură. Este captivant de urmărit evoluția personalității maioresciene, nu lipsită de suferințe și coborâșuri profesionale și sentimentale, de drame de adaptare și de impunere, de voință și de tăgadă, pe care le va puncta în coloratura și disensiunile manifestării lor faptice, între sobrietatea autoimpusă în societate și atracțiile vinovate ale vieții sentimentale și umane, ale numeroaselor lui amoruri.

Inteligența, documentarea și interpretarea frustă auctorială a faptelor unui caracter uman construit dual pe orgoliu și dorință nemăsurată de glorie / pe atracție greu înfrânabilă a admirației față de sexul opus, pe impulsurile senzuale greu



Gheorghe VIDICAN

În mahala pe o trotinetă de pluș

Poesie

la bowling

în halbe la bowling plouă cu vodcă
o maitresse cu zâmbetul ei prăfuit
lătratul la lună îl prinde la copcă
târziu pe tik tok își găsește iubit

straniu în crâșme e zâmbetul ei
își împarte generoasă sărutul
e-un tablou obscur pictat în ulei
hilar la barbut își pierde trecutul

în mahala pe-o trotinetă de pluș
maitressa își plimbă frivolă privirea
în ploaia de vară ea face un duș
umilă își epilează de dorințe iubirea

pe-altarul clipei

mi-ar trebui un router plin de viață
să-mbrac tăcerea de la second-hand
să-mi duc poemu-n lesă la piață
pe-un cântec virtual al unui band

să îți împart sărutu-n emisfere
să îl transform în șoapte de poem
pe buza ta să curgă-un râu de bere
ce din rebel să nască un boem

e prea târziu fursecuri de tristețe
mă răvășesc constat că-i prea târziu
eu sunt copilul ce la bătrânețe
se-mbracă-n poftă simte că e viu

îmi scriu poemul trupul lui fragil
pe-altarul clipei e din nou copil

improvizații

improvizăm pe pereți curg lacrimi de
siliciu
urmele sunt alungate spre periferia unui
oraș
mă ascund în zborul unei păsări e un
indiciu
că praful de pușcă a devenit umbra unui
ostaș

plastifiat crișul a înghețat pe coapsele
tale

neliniștile vagaboande-s duse de mână
păcatele-s note de subsol cu șoapte ovale
confuzii trezite din somn o proteză de
lână

coboară pe scara de incendiu mahmure
umbrele primelor raze au unghii pătrate
o artă abstractă așezată cu tact în epure
un fulg drogat visează să-ajungă pe
marte

ninsorile îmi ating uitarea cu degetul
mic
ascult cum scurgerea vremii fierbe-n
ibric

scrisoare

mă depărtez de lumină să-ți pot citi
scrisoarea
despre usb-urile învechite ale sărutului
tău mov
cântecul mierlei pune suflet schimbă
înfățișarea
șoaptelor dispuse evolventic din cartea
lui iov

în farfurie lacrimi albite un iphone fără
valoare
umbra ochiului cade pe podea slove
domoale
ale îndoielilor tale ai mult umor în
scrisoare
un drum furișat sub pleoape te plimbă
agale

pe virtuale străzi cu tineri rebeli din
vechiul oraș
pe twitter sunt postate amintiri citând
din scrisoare
zgomotul de lanțuri târât prin vremi de
bătrânul ocnăș
a furat ceasuri smart acum e dus
escortat la răcoare

răsăritul de soare își abandonează
lumina și moare
în umbra unei prostituate ce-mi scrie-o
scrisoare

pe malul criștiorului

pe malul criștiorului un glonte-și
împușcă ecoul
foamea vopsită platinat își caută-n
poșetă alibiuri
o voce masculină în lacrima ta își face
cavoul

e prima dragoste țigări rulate din vechile
stihuri

nu are nevoie de arme iubirea trage sfori
existențiale
în apa criștorului o divă drogată își
îneacă trecutul
la marginea virgulei se ceartă două
umbre rivale
stingher cu lacrima mamei își potolește
setea sărutul

starea mea de fericire e 3D pe chat wow
câtă invidie
luciditatea umblă cu realitatea virtuală-n
spinare
pe malul criștiorului hoinăresc un
cerșetor și-o jigodie
aduc seara în casă o ascunde de noi prin
sertare

pe malul criștiorului se leapădă de
satana sărutul
un clown virtual își îmbracă în mireasă
trecutul

ceasornicul alb

urme pline de uitări defragmentată
uitarea e-un ring
în ceasornicul alb mugurii clipei îmi
recompun pașii
le simt mirosul mucegăit lacrimi
pietrificate le-ating
dinspre mahalaua țincapana se-adună la
luptă ultrașii

cu șoaptele poemului în lesă poetul un
mediu umed
nedumerit se sprijină de silueta unei
păsări ore-n șir
studiază adn-eul unui rid al poemului
pierdut e putred
de bogat ceasornicul alb un heleșteu de
șoapte-n delir

ultrașii din mahalaua țincapana
îmbrăcați în remușcări
își șterg pașii în ceasornicul alb clipa
devine casantă
singurătăți isterice amintirile noastre
uiteate prin gări
cu șoaptele poemului poetul face umbrei
nod la cravată

ultrașii scriu un jurnal mov cu șoaptele
scăpate din lesă
despre poemul uitat poetul ține-o
conferință de presă



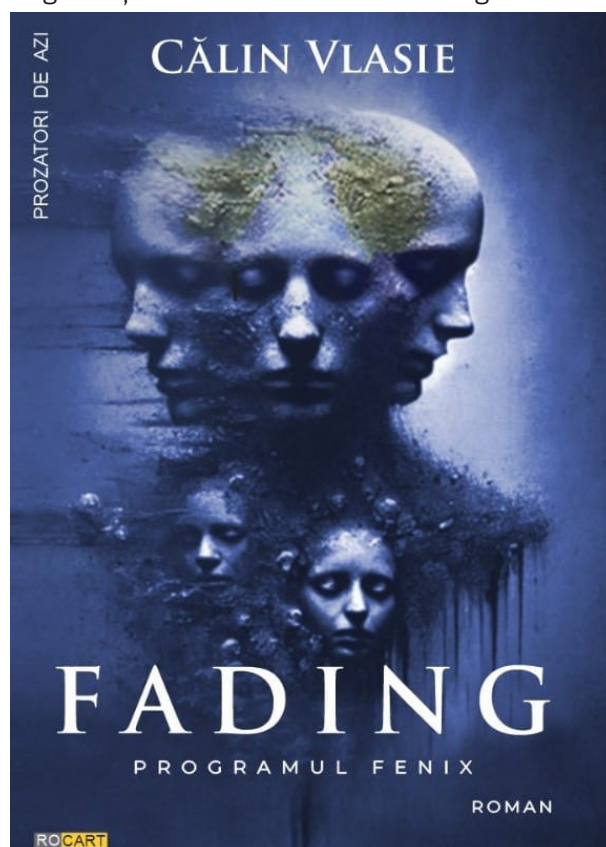
Fading sau „Programul Fenix”

Nu ca o obsesie, ci ca o datorie față de un proiect de tinerețe, Călin Vlasie, în anii din urmă, după unele reeditări și preocupări eseistice și de teorie poetică, cu o hermeneutică proprie, a revenit la proiectul din tinerețe și anume la romanul căruia i-a dat titlul *Fading*. Romanul putea foarte bine să se numească *Programul Fenix*, sau pur și simplu *Fenix*, adică Phoenix, ceea ce putea sugera o ardere până la cenușă a tot ce a însemnat un mod de viață, o spălare, o decolorare a unei țesături umane, ca apoi, din acea cenușă sau leșie să reînvie o lume, dacă nu amenințătoare mai dificilă și periculoasă decât ce de până la acea ardere. De fapt marja încercării epice a lui Călin Vlasie a fost acțiunea de a scrie un jurnal de psiholog într-un spital de psihiatrie, într-o perioadă când aceste spații de reparare a sănătății umane erau folosite și pentru altceva, mai ales pentru scoaterea din viața socială a unor persoane care nu se conformau cu ideologia partidului unic, jurnal care încet s-a transformat în memorii de angajat la un astfel de spital după absolvirea facultății de psihologie, care, și ea, era mascată în spațiul de studiu istoriei, cum de altfel era incumbată și sociologia.

După un debut narativ, cu o descriere a unui drum de iarnă și amintiri din copilăria lui Alin Vizu, Călin Vlasie își dă seama că, de fapt, ceea ce a trăit în acel spital, ca psiholog-logoped, nu poate fi decât substanța unui posibil roman. Astfel în mintea autorului iau naștere doi naratori. Primul narator își dezvoltă tehnica prin crearea unor portrete de medici, colegi, dar mai ales prin crearea unor portrete de pacienți, care, se dovedește până la final, erau ființe care trecuseră prin fenomenul de fading, prin spălarea creierului, în urma aplicării „Programului Fenix”. Și din acel moment, narațiunea capătă sens de roman, îndepărtându-se de la tehnica narațiunii jurnaliere sau a celei de memorii. Astfel, Călin Vlasie își pregătește, după regulile naratologului Jean Ricardou, deschiderile cercurilor narrative, în interiorul cărora se vor petrece toate celelalte povești care încheagă întreg romanul. Ca totul să pară firesc, chiar de la începutul narațiunii, după câțiva pași epici cu descrieri ale unor realități imediate, la cererea medicului șef, pentru a petrece un revelion la o cabană din apropierea orașului Psitsey, Dumbrava, Alin este trimis în recunoaștere. Apoi acest cerc deschis este lăsat, pentru a deschide alte cercuri narative, în așa fel ca ele, după etape ce împlinesc viața unui timp dintr-un loc devenit deja recognoscibil cititorului, să fie închise la un moment dat spre finalul romanului, așa cum se petrece, de exemplu, cu nararea revelionului, care, astfel, creează o sfericitate narativă proporțională și foarte bine așezată în arhitectura romanului.

Aceste aspecte sunt observabile din punctul de vedere al tehnicilor narrative adoptate de autor, ca unul dintre cei doi naratori ai întregului roman, în așa fel ca substanța epică să se închege abia de pe la jumătatea romanului, când întorsătura luată de evenimentele oarecum pregătite prin aducerea în peisaj ai celor ce vor fi descoperiți ca inițiatorii „Programului Fenix”, cum ar fi maiorul Vatafu, alias Voss. Povestea în sine nu este una complicată, dar are unele etape ce-i conferă o complexitate aparte prin suita de evenimente și surprize, care se înșiră firesc în întregul eșafodaj narativ. Călin Vlasie, autorul din afara cărții, cel care scrie romanul, alege narațiunea simplă, directă, dozată de un realism ce elimină orice tendință ficțional-fantastică. În timp ce celălalt narator, creat de primul, complică narațiunea prin inserturi, fie livrese, fie aluzive, din sfera profesiei autorului – psihologia. Cititorul nu este derutat, pentru că aceste lipituri nu-l deranjează în parcurgerea cursivă a lecturii cărții. Singurul loc unde lucrurile sunt forțate este acela al discuției colegilor medici atunci când, în plin revelion, cad într-o discuție filosofică (sau mai curând filosofardă), artificială, forțată, parcă pusă acolo dintr-o dorință de epatare. Însă, având în vedere situațiile prin care au trecut nu de mult, prin revolta bolnavilor, ori prin situația prin care a trecut Modi, medicul care, fiind de gardă, se duce acasă să-și ia țigările și o surprinde pe soția sa cu șoferul de pe salvare, omul de bază al acestuia, alegerea făcută de autor este, din punct de vedere etic și epic, una salvatoare, de încordare, deși, în plin revelion, distracția trebuia să salveze toate aparentele, mai ales cele trăite de Modi, cel afectat de infidelitatea soției.

Aceste doar câteva aspecte enunțate aici țin de palierele narrative și ale firului general narativ al romanului, care, prin cursivitatea și firescul lor, sunt legate de ceea ce autorul a trăit ca experiență de viață, de activitate profesională. Însă celelalte aspecte, ce țin de fondul ficțional al cărții, de cel pur estetic, sunt mult mai complicate și ele creează o lume cu identități clare, individualități ce trăiesc și exprimă un mental colectiv, o suită de angoase și confruntări ce ascund intrigile de bază



ale unei lumi aparent împlinită social, la nivelul acelei societăți comuniste avută în vedere, dar, în realitate, antagonică, în interiorul căreia se petrec lucruri de o cruzime sufletească de neimaginat. Din acest punct de vedere, totul decurge normal, până la apariția în peisaj a lui Vatafu, securistul care are în observație spitalul de psihiatrie, în care se petrec lucruri ce trebuie edulcorate prin metode numai de securitate știute. Însă din momentul când, după ce Alin intră în depozitul lui Gimy și găsește acolo dosarele în care descoperă etapele „Programului Fenix”, lucrurile se complică. Acestea se complică și mai mult din momentul când numele unor colegi se află în acele dosare, cu identități din alte vremuri de dinaintea acelor momente, dar și numele unor pacienți ca Bebe Kent, un neadaptat ajuns la demență, ori a lui Mariusică sau Dulcinica. Fișele, care sunt concepute după metodele psihologice ale timpului, cu indicații psihiatrice precise, devin și ele elemente ce complică narațiunea și o aruncă în specialități pur profesionale ce ținau de metodele securității ceaușiste, după poftele lui Jugulescu, dictatorul, și ale celebrei sale soții, dictator poreclit de pacienți Berilă. Aici iarăși se observă profesia autorului, care, în bună parte, se folosește de lecțiile învățate în facultate, pentru ca toate acele fapte să devină credibile. Narațiunea ajunge la apogeu când revolta, pregătită în umbră de bolnavi, unii cu strategii de-a dreptul revoluționare, izbucnește și ajunge din interiorul spitalului în afara acestuia, revoltații ocupând primăria Psitseyului, impunând noile reguli ale unei libertăți ce fusese până atunci îngădită de măsurile absolut necesare într-un spital de psihiatrie ce devenise un spațiu concentraționar. Situațiile narate de autor nu seamănă cu nici ale unor alți scriitori români de până la el, care s-au ocupat de astfel de spații, cum ar fi Romulus Guga, în *Nebunul și floarea*, Augustin Buzura în mai toate romanele sale sau, mai recent, Adrian Alui Gheorghe, în romanul *Laika*. Dar nici gând de vreo influență din romanul lui Ken Kesey, *Zbor deasupra unui cuib de cuci*. Realitatea aici, în *Fading*, bate ficțiunea, iar acolo unde situațiile devin funambulești, ficțiunea sau realitatea sunt înlocuite cu distopia. Și aici, prin personajul Voss, așa cum i se spunea în acele dosare al „Programului Fenix”, cât și prin acele fișe și situații create,

cu denumiri de-a dreptul fabuloase, romanul lui Călin Vlasie se apropie de distopia lui Orwell, 1984. Nu însă și la nivel ficțional și narativ, ci doar la conceperea unor situații ce țin de utopii sociale în lumile dominate de totalitarism.

Ce este impresionant la Călin Vlasie este faptul că el topește, prin personajele create, prin situațiile ivite, prin momentele de viață și lumea aceea a unui spațiu concentraționar, plină de bolnavi decolorați de existențe false, cel puțin patru romane într-un singur roman. Unul ar fi cel pur psihologic, cu deviații ale unei lumi falsificate de o realitate crudă, în care doar un bun cunoscător al situațiilor de atunci le putea reda. Altul ar fi cel al unei realități redată cu nonșalanță, de la cele mai mici detalii până la aspecte ce pot defini cu exactitate o lume de care ne putem despărți oricând fără niciun regret. Alt roman al fi cel al jurnalului și al memoriilor, care dezvăluie o lume ce s-a născut dintr-o pură cunoaștere și trăire. Iar de aici se pot desprinde tot felul de încrengături ce nu țin de literatură, ci mai curând de non-literatură. Iar cel mai pur roman al fi cel de dragoste ivită într-un spațiu concentraționar de tipul spitalului de nebuni: și aici iubirea celor doi alienați mentali, Bebe Kent și Dulcinica, Ioana Robu, care, deși mereu supravegheați, reușesc să-și creeze momente de libertate, fie chiar și cu forța, prin acea revoltă a căror lideri supravegheați de securitate erau, iubirea lor, deci, este una exemplară, demnă de pagini de adevărată literatură. (Autorul face paralele chiar cu secvențe din *Luceafărul*, în așa fel ca iubirea lor, deși reală, să pară una imposibilă.) Alte personaje de roman, autentice, ar fi putut deveni Alexandru S. Rudava, care, prin paranoia sa, atinge nivelul de posibilă dezvoltare a unei narațiuni psihanalitice de bun nivel. Însă el apare sporadic și se pierde în noianul de fișe, care, pentru autor, par mai interesante decât identitatea atât de clară a unui personaj insolit. Mai pot fi observate câteva anacronisme, care, având în vedere că ave, de a face și cu o distopie, nu deranjează.

Al. Cistelecan, în scurta lui postfață, dar esențială pentru lectura cărții, spune de la bun început că „*Fading* e un roman care spune singur despre sine tot ce l-ar putea interesa pe un cititor mai iscoditor: îi expune poetică, geneza, structura, tacticile narrative, ba și relevanța și posibilele căi interpretative, de la cea alegorică până la cea – eventual – anagogică”. Autorul, prin gura lui Vizu, doar printr-o singură frază, care poate fi una din multele chei de lectură a cărții, spune care este, în fond, substanța, carnea acestui roman: „Poate că și noi suntem doar niște bolnavi care încearcă să-și găsească drumul printr-un spital mai mare – sistemul.” (pag. 393) Și cred că sistemul în sine este spațiul în care, chiar dacă toponimic localizat la Psitsey – adică Pitești – autorul își descarcă memoria ca dintr-un fișier de calculator, punându-ne pe tavă o lume din care am făcut și încă mai facem parte. Călin Vlasie a recreat aici o realitate din care el a făcut parte. Orice autor este o reflecție a lumii prin care trece, redând cam treizeci la sută din ceea ce a trăit, ficționând restul, în așa fel ca ficțiunea să-l salveze de rachiunile realității deformatoare. Și de aici, prin metoda fadingului, prozatorul, ca un bun psiholog, dublat de un bun psihiatru, poate și de un sociolog atent, decolorează totul sau, mai exact, creează „senzații care își pierd intensitatea”, dar câștigă o altă fațetă a lumii pe care am trăit-o în subliminal, fără să știm ce ne-a putut transforma, după atâta timp, în altceva decât ceea ce am fi dorit să fim.

Fading, un roman cu o lume din altă epocă, este, în concepția autorului, o poveste totală despre starea sufletească a unui eșantion reprezentativ al acelei lumi trecute, fără a pica în tezism, cu tipologii și identități bine definite, în interiorul unei intrigi de substrat social și ideologic. Încărcat de narațiuni pure, cu memorii, jurnal, fișe de autor, dar și fișe de psiholog, dublate de fișe ale „Programului Fenix” de concepere securistică, romanul lui Călin Vlasie anunță o evoluție narativă, care va scoate la iveală aceeași lume, în alt chip, în altă orânduire socială, încercând astfel să creeze portretul unei societăți în tranziție, cantonată în aceleași năravuri. Harul de povestitor al lui Călin Vlasie este mai mult decât unul capabil să scoată la iveală alte întâmplări complicate și rezolvate cu măiestrie.



Emil NICOLAE

textul și contextul

Arturo Schwarz, un filosof al iubirii

Arturo (Umberto Samuele) **Schwarz** – poetul, eseistul, colecționarul și galeristul de artă, curatorul, editorul, expertul, profesorul, filosoful (n. 3 februarie 1924, la Alexandria, în Egipt – m. 23 iunie 2021, la Genova) – este foarte puțin cunoscut în România. Poate că specialiștii în avangarda artistică s-au întâlnit cu lucrările sale fundamentale dedicate lui Marcel Duchamp, André Breton, Man Ray sau Jean Arp, dar cărțile lui de poezie lipsesc chiar din librăriile italiene, deși aproape întreaga viață și-a petrecut-o la Milano. O explicație ar exista în faptul că majoritatea volumelor sale de versuri sunt artefacte concepute împreună cu un artist vizual (pictor sau grafician), în tiraje limitate (și numerotate), mai degrabă în format de "carte-obiect". A fost un "polimat", într-adevăr, însă mereu a acordat prioritate poeziei (v. manifestul **La poesia prima di tutto. Una vita nell'arte**, 2012). A scris în italiană, franceză și engleză. Antologia din 2007, **Tutte le poesie, quasi (1941-2007)**, e plurilingvă pentru că reproduce toate textele în original.

La o vizită pe care i-am făcut-o acasă (episod relatat mai jos) am avut privilegiul să consult una dintre respectivelor cărți-obiect. E vorba despre o cutie din carton, învelită / marufată în pluș roșu, conținând 7 file (In-4) duble necusute + 1 filă simplă, adică 30 de pagini imprimate pe ambele fețe. Pe pagina de titlu scrie: "Arturo Schwarz / META.MORPHOSES / Quatre eaux-fortes originales / de / André Masson / Georges Fall – Paris". Și în colofonul de pe verso: "L'édition originale de *Méta.Morphoses* d'Arturo Schwarz / illustrée de quatre gravures originales d'André Masson / comporte 150 exemplaires tous sur vélin d'Arches /.../ Les gravures ont été tirées par l'Atelier Crommelynck. / Le texte, composé en Baskerville corps 24, / a été imprimé par Fequet et Baudier typographes. / Achevé a Paris en mars 1975."

Arturo Schwarz a mai publicat poeme în limba franceză, la începutul activității sale, sub influența lui A. Breton, semnându-le cu pseudonimul **Tristan Sauvage** (v. **Art Nucléaire**, 1962, care include și texte în italiană și engleză). "Meta.Morfoze" e un poem de maturitate, scris în vremea căsătoriei cu Vera, prima soție (decedată în 1984), dar el mi se pare important pentru nivelul înalt de expresivitate suprarealistă, cât și pentru sensul filosofic atribuit iubirii și asumat / promovat de Arturo Schwarz. Îl reproduc aici, în traducere:

META.MORFOZE

portocala are formă de ritm,
câpșunile au formă de gelozie,
caisa are forma unui copil,
carnea are forma cuțitului,
pâinea are forma limbajului,
vinul are forma rațiunii,
fluturile are forma culorilor,
păianjenul are forma soarelui,
libelula are forma dansului,
crapul are forma bărbii,
delfinul are forma unui leagăn,
peștele-spadă are formă de prepeliță,
cocoșul are forma unui reflex,
rândunica are forma iluziei,
bufnița are forma nopții,
pisica are forma visului,
elefantul are forma dimineții,
gazela are forma tăcerii,
ochii tăi au forma zilei,
gura ta are forma vieții,
sânii tăi au forma nebuliei,
sexul tău are forma unui nod,
mâinile mele au forma sânilor tăi,
limba mea are forma sexului tău,
sexul meu are forma gurii tale;

iubirea mea are forma cerului, a pământului,
a mării, a lunii, a soarelui,
a norilor, a ploii, a furtunii,
a focului, a apei, a fulgerului, a vântului,
a muncii, a răbdării,
a furiei, a poeziei, a muzicii,
a scrisului, a vieții, a morții,
a păcii, a războiului,
a revoluției, a mesei, a patului,
a oglinzii, a silexului, a cristalului de stâncă,
a opalului, a chiparosului, a mestecănelui,
a salciei, a macului, a orhideii,
a ghiocelului, a portocalei, a câpșunii,
a caisei, a cărnii,
a pâinii, a vinului, a fluturelui,
a păianjenului, a libelulei,
a crapului, a delfinului, a peștelui-spadă,
a cocoșului, a rândunicii, a bufniței,
a pisicii, a elefantului, a gazelei,
a ochilor tăi, a gurii tale,
a sânilor tăi, a sexului tău, a mâinilor mele,
a limbii mele, a sexului meu,
dragostea mea are forma numelui tău.

În anul 2014, către sfârșitul lunii noiembrie, norocul / hazardul (suprarealist?!) mi-a oferit o întâlnire cu adevărat magică: la Milano, unde trăia din 1949, l-am cunoscut pe **Arturo Schwarz**, unul dintre puținii martori / componenți ai „avangardei istorice” pe care-i mai aveam. În dimineața în care am pornit spre locuința sa de pe Corso di Porta Vigentina îmi fixasem în minte un singur scop: să aflu cât mai multe detalii despre relația cu Victor Brauner, unul dintre numeroșii artiști cu care a fost prieten și căruia îi organizase în

Galleria Schwarz două personale importante (în 1962 și 1966), totodată editându-i cataloagele și colaborând la pregătirea unor volume de poezie ilustrate de pictorul nostru. Totuși, evident, discuția a ajuns mult mai departe...

Revenind la subiect, în curtea interioară m-a întâmpinat o doamnă în blugi colanți și bluză albă, pantofi cu tocuri înalte, ținută fermă / dreaptă. Era

Linda Schwarz (și m-am felicitat în gând că, pe drum, mă opriseam să cumpăr un buchet de flori, după ce la convorbirea telefonică prin care-mi anunțam vizita "participase" și o voce feminină). „Anarhistul”, „troțkistul”, „ateul” (cum îi plăcea lui Arturo Schwarz să se autodefinească) mă aștepta în cadrul ușii apartamentului său, un fel de „Athanor” (cuptorul mistic al alchimistilor, de care s-a ocupat în câteva cărți) modern, plin de tablouri, statuete, cărți, obiecte mai mult sau mai puțin ciudate, toate creând o atmosferă misterioasă. Chiar și tunica pe care o purta „ultimul suprarealist” (cum i-au spus unii comentatori italieni) părea desprinsă dintr-o poveste cu vrăjitori.

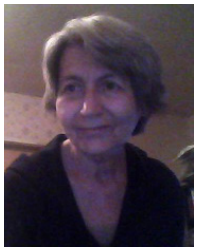
La puțin timp după ce ne-am așezat toți trei la masa ovală, pe care era pregătită cafeaua „Espresso”, Arturo Schwarz a început să-mi arate câteva dintre creațiile la care ținea foarte mult, inclusiv cartea-obiect **Meta.Morphoses** (v. mai sus), dar și o plachetă de versuri apărută recent, extrem de elegantă prin simplitatea designului, având imprimat pe copertă următorul titlu: **L'amore a novant'anni** (con un'illustrazione di Sam Havadtoy) / Dragostea la nouăzeci de ani (cu o ilustrație de Sam Havadtoy), Fondazione Mudima, 2014. „Este a doua carte pe care i-o dedic Lindei (după **Una poesia per ogni giorno della settimana di Linda** / O poezie pentru fiecare zi din săptămâna Lindei, 2011 – n.m.), iar acum lucrez la a treia” mi-a precizat Arturo, cu un ușor zâmbet de mândrie. Doamna Linda a rămas tăcută, dar i-am simțit starea de multumire. Așadar, aveam în față „subiectul”, autorul și rezultatul literar-artistic al conviețuirii lor. Și iată deschis unul dintre capitolele convorbirii noastre.

La un moment dat l-am întrebat pe Arturo Schwarz cum vede viitorul poeziei, ținând seama de actualul dezinteres al cititorilor, vom asista oare la sfârșitul acestei specii literare? Răspuns semnificativ / memorabil: „Atâta vreme cât un bărbat se va mai îndrăgosti de o femeie și va simți nevoia să exprime acest sentiment, poezia nu va dispărea!” Și trebuie precizat că, de-a lungul întregii sale cariere, scriitorul italian a fost preocupat de tema dragostei și de condiția femeii alături de bărbat. Acestea sunt componente structurale ale suprarealismului, constată el, și o spune de câte ori are ocazia: „Raportul între bărbat și femeie nu trebuie să fie nici de ordin ierarhic, nici conflictual, ci exclusiv complementar, deoarece unul nu poate să trăiască fără celălalt. Perechea e modul de existență al lui *homo sapiens*. Cine nu înțelege, reîntră în categoria, totuși destul de difuză astăzi, a celor care consideră femeia doar un obiect sexual. Dar mai e un lucru care mă liniștește: dacă privim în lăuntrul evoluției ființei umane și o măsurăm cu o riglă de un metru, ne dăm seama că *homo sapiens* ocupă numai un centimetru, pe când alți 99 de centimetri înseamnă tot ceea ce a fost anterior în devenirea lui *homo habilis*. Deci abia suntem la început și avem în față un timp infinit ca să devenim ceea ce trebuie să fim, pentru a înțelege că înfruntarea dintre un om și altul e pură ticăloșie, pentru a înțelege că bărbatul și femeia au o demnitate egală, pentru a înțelege că suntem în această lume nu pentru a ne lupta cu natura și ființele ei, ci pentru a păstra cuibul ecologic care este planeta noastră.”

Recunoaștem aici ideile Școlii lui A. Breton, dar și ecouri din **Etica** lui B. Spinoza ori din filosofia orientală tradițională. Ele au fost mereu enunțate și dezvoltate / nuanțate în vasta bibliografie a lui Arturo Schwarz, mai ales în eseurile, studiile și volumele sale de poezie (v. de pildă, **A spasso con Spinoza, Breton e Trotsky [poesie: 2007 – 2009]**). Iar din momentul în care a cunoscut-o și s-a îndrăgostit de doamna Linda (el având atunci 85 de ani, respectiv cu aproape patru decenii mai mult decât ea), a considerat că le și pune în practică.

Chiar întrebat ce este, după el, suprarealismul, Arturo Schwarz nu s-a referit la specificul limbajului literar, plastic sau muzical, ci a răspuns simplu: „o filosofie și un mod de viață”.

Pentru Arturo Schwarz, iubirea a rămas o temă exemplară în acest sens. Asta se vede în "Meta.Morfoze", dar și explicit în poemul "Cea mai frumoasă poezie din lume" (datată în 31 martie 2013): "degetele fermecate ale visului / deschid ușile spre lumina / realității unui alt cer / care a devenit cotidiană // poezia unui trup gol / totodată solar și lunar / dulce și clar cântec al dragostei / care a schimbat viețile noastre" (în vol. **Dragostea la nouăzeci de ani**, 2014).

Carmen
FOCȘA

O carte a neuitării

La editura Cartea Românească, în anul 2022, a apărut o carte despre care s-a vorbit suspect de puțin, care a fost trecută sub tăcere, poate, din neglijență, cum sper să fi fost, și nu din intenția de a ascunde niște adevăruri cumplite, legate de un regim politic încă perceput de unii drept „raiul pe pământ”. Romanul se intitulează MAREA CARTE A UITĂRII, iar autor- Gabriel Chifu.

Dacă, în anii de după 1990, au apărut numeroase cărți non fiction care vorbesc despre comunism, în cazul de față, avem personaje și situații imaginare, bazate, însă pe efectul regimului dictatorial asupra oamenilor. Destinul personajelor este urmărit începând cu anul 1961, când arestările pe criterii politice erau în toi, până în zilele noastre - anul 2004. Impactul cu situațiile extreme - arestarea medicului Slobodan Stoianovici, precedată de arestarea și apoi deportarea maiorului de cavalerie Emanoil Teodorescu - tatăl unei familii prietene - are un efect devastator asupra vieții morale a tuturor personajelor. Fiecare își trăiește, în felul său, trauma, fie căutând izolarea de lume și viața mediocră (cazul Dan Teodorescu), fie exacerbându-și cinismul, pornirile criminale - unele chiar transpuse în realitate (cazul Bebe) sau, inițial pentru a-și salva fiica bolnavă, dar, pe parcurs, din dorința de ascensiune, pactizând cu regimul (medicul Stoianovici, reprofilat în securist). Singurul Mateiaș, fiul familiei Cos-



tea, pasionat de poezie (foarte probabil, un alter-ego al autorului), își va pierde viața în încercarea de trecere frauduloasă a graniței, sub privirile nepăsătoare, ba chiar satisfăcute ale prietenului său, Bebe, care n-a încercat nicidecum să-l ajute.

Chiar dacă, la un moment dat, unele personaje par să fi reușit în viață (Dajana - fiica lui Slobodan, Monica - fiica lui Emanoil Teodorescu) reușita este una relativă, de scurtă durată, într-un fel sau altul, un rezultat al unui compromis cu viața.

Fiecare personaj pare a fi un studiu de caz, proiectat pe fundalul sumbru al unei epoci cu influențe nefaste asupra tuturor, dar percepute și speculate în mod diferit.

Către finalul romanului, în mod cu totul neașteptat, revine în familie cel arestat din primii ani ai comunismului, maiorul de cavalerie Emanoil Teodorescu, dar cu totul ieșit din spațiu și timp: și-a uitat limba maternă, și-a uitat propria familie - altminteri, bucuroasă de întoarcerea lui. Personajul devine astfel un simbol al nocivității regimului, căci, dacă în cazul celorlalți, depersonalizarea le aduce, uneori, avantaje, bătrânul fost deportat, a fost proiectat într-o lume din care, practic, n-a mai putut ieși, căci universul de care fusesse despărțit cândva, i s-a sters din memorie.

MAREA CARTE A UITĂRII se dorește, sau ar trebui să fie de fapt, o carte a neuitării și, mai ales, a interpretării lucide a ceea ce nu putem uita. Până vom cunoaște conținutul manualelor de istorie a comunismului - materie preconizată a fi introdusă în școli - și, mai ales, calitatea intelectual-morală a profesorilor care vor preda-o, această carte, nelinistită, efervescentă, lucidă, este, prin ea însăși, o carte de învățătură.



Ramona MÜLLER

Toate generațiile s-au strâns în mine

am dansat pe vitralii sparte

toate generațiile s-au strâns în mine, era într-o joi cu aripi ude pe țărnul Barcelonei femeii cu ochii aprinși mi-au pictat coastele cu rugină și sânge tânăr. în fiecare popor al meu palpită o altă viață nespasă, o altă mamă, o altă amantă, o altă fată cu picioarele orfane de cuvinte.

adun toate femeile-ntr-un mojar de lumină, să dansăm cu tocurele cui și gleznele de flăcări peste nervii pământului în timp ce stelele învață pașii noștri de luptă să ne îmbătăm de comete.

mi-am reamintit că în alt oraș al ființei mele, unde dragostea era vândută la colț în pungi transparente, rănilor nu mă ajutau deloc. erau cicatricile tuturor deschise, colorate, ca niște cratere uitate prea devreme. mergeam desculță printre ele, cu tălpile înmuiate în cenușă și visam că dorul are formă de portocală, dulce, acrișor, dar imposibil de curățat fără să doară. ordinea orelor a fost suspendată. a venit o noapte albă, cu iluzii colerice și oglinzi care mușcau din obrazul altei femei

tu ai plecat cu un *bitte keine Witze machen* răvășit în sens invers acelor de cea-sornic ai înghițit tristețea și ai început să plângi în altă limbă decât cea maternă. eu, între timp, cu buze crăpate de tăceri, am zâmbit printre vitralii sparte, și-am întins spre tine așteptarea dar mâna ta era o pasăre topită de zbor, fără oaze așa am rămas doi oameni, două orașe, două continente pe o față de masă festivă, într-o cafenea unde femeile nu îmbătrânesc, ele doar înfloresc în durerea altcuiva.

ultimul status

dacă mă răzgândesc? sunt un om pozitiv sună modern chiar postmodern când râzi cu gura până la tâmplă la vestea antiglonț că porți în piept o boală cu mâini lungi și reci

doctorul mă sfătuiește să gândesc frumos,

pentru că optimismul alungă statistica și dacă mor măcar să nu fiu fatalist până la capăt îmi pun status nou *iubesc viața* primele 37 de like-uri sunt de la oameni care nu știu cum dispar monosilabic în fiecare zi în vis organele mele scriu bilețele *plecăm puțin, ne întoarcem* dar știu că mint nu se mai întoarce nimeni când întunericul devine locuință

mă trezesc cu venele ca niște fire de sârmă uitate-n soare miniaturi în provincie pe noptieră în calendar un festival de analize ședințe cu moartea într-o sală de așteptare fără scaune întreb dacă există planuri de vacanță pentru celulele care nu mai cred în tratament îmi cumpăr o pălărie galbenă cineva îmi spune că-mi stă bine cu speranța strâmbă eu zâmbesc deși frumusețea nu salvează sângele îl face să curgă mai fotogenic

fără să știu în mine un întreg cartier se mută blocuri de carne ferestre cu amintiri lifturi care nu mai ajung niciodată la parter

privesc cu un ochi dincolo de ușă spre un cer care nu-mi cere explicații, ieri o fată din tramvai mi-a oferit locul. am acceptat așa cum acceptasem tot ce vine fără motiv și fără întoarcere

iubiri fără bagaje

nu știu care dintre noi va stinge lumina ultimului sejur. poate vom trece pragul în același timp suntem două umbre ce se țin de mână la poarta unei gări fără întoarcere. de data asta nu ne vom lua bagaje nicio valiză cu zile înnorate nicio poșetă cu obiceiuri nici rucsacul în care înghesui mereu leacuri pentru frica de abis pentru răul de înălțime sau de prea mult dor. doar două locuri alăturate pe un drum fără alte ramificații.

mi-aș lua o carte, cum fac de obicei reflex de supraviețuire o carte devine o vestă de salvare când totul în jur se scufundă și dacă, dincolo de timp mă așteaptă bibliotecile lumii și toate cuvintele pe care le-am lăsat să se piardă în graba unei clipe? poate acolo voi găsi momentele în care aș fi putut zâmbi,

Mihaela OANCEA



Adesea bătrânul visează albine

măine e doar un vis ce fumegă

adesea bătrânul visează albine (suflete care cer pomană) și ziua aprinde lumânări și miluiește sărmanii ce își fac veacul pe treptele bisericii din capătul străzii. câteodată un te miri ce îl duce cu gândul departe ori îl îngheață precum urările de fericire și viață lungă adresate pe facebook celor de mult plecați dintre noi. în cameră - liniște plată. o pasăre se izbește de geam. bătrânul tresare. a și uitat că există acolo în zăpușeala odăii în care a încremenit precum un pustnic - un pustnic pentru care măine e doar un vis ce fumegă în copite de cai sălbatici.

bătrânul din apartamentul nr. 7

bătrânului cu veșminte demodate îi place supa fierbinte. doar vecina de palier îi duce pensia și corespondența. nu-i place să deschidă ușa străinilor (bătrânul crede mai degrabă în blândețea cuieiilor decât în sinceritatea semenilor).

candela îi luminează chipul. în tăcere bătrânul își pregătește supă. se simte obosit. cu o veche jenă în piept. nădejdea i se subțiază uneori cum feliile de pâine.

ziua ascultă muzică la un vechi patefon rusesc. meditează - ba la distanța dintre mizeriile orgoliului și meschinăria modestiei ba la cum a ajuns sandaia de bronz a lui empedocle pe marginea vulcanului etna și altele asemenea. nimeni nu știe cu certitudine ce se petrece în apartamentul nr. 7. universul bătrânului se compune dintr-un mic șpaclu pentru pictură șevalete pânze și un birou încărcat de cărți și caiete cu spiră. un motan vârgat îi înseninează clipele fiindcă ea - lumea - l-a înțeles mai puțin. în apartamentul nr. 7 se lasă din nou tăcerea - întunericul cald și moale.

ploile de ieri și de azi

amurg. în memoria infinită a lumilor deja au plonjat și lacrimile de dimineață și bâzâitul acela sâcâitor al bondarului și ploaia de după-amiază - răpăiala care a biciuit prin grădina tufe de zmeură și agrișe.

cu capul proptit în podul palmei stai aici și-mi cauți insistent inima. de unde să știi că am zăvărât-o mai demult când orele cu bogate miresme de liliac își fluturau albastrul nerușinat?

pe - atunci dansam în ploaie. iubeam cu toată ființa. iubeam clădirile cu arcade ogivale și basoreliefuri iubeam piețele cu fântâni muzicale și statui vivante iubeam. ploaia și iubeam până și zilele cu ploi și vânt ascuțit.

apoi am simțit respirația scurtă a destrămării. cerul de noiembrie s-a mpâslit cu scrisori de adio. ploile au înmuiat pământul. ploi amare mi-au pulsă în artere până am uitat că am inimă. bizara întâmplare m-a copleșit ca o beție întunecată. o vreme am existat cum o plantă strămutată în pământ străin.

acum e dimineață. ploaie cu soare. privirea ta de culoarea scortişoarei îmi învață inima să bată în sensul primăverii - cerul meu se luminează.

sărutul lui iuda

un om a primit pe frunte sărutul lui iuda iar acum se sprijină de lemnul ud al porții și își strigă oful. femeile au și început să îl vaite. câinii să latre. sătenii să se-adune fiecare întrebând ce e cu larma asta. te-ai păcăli dacă ai crede că ceva încetează vreodată cu adevărat. trebuie doar să îți iei câteva frunze de tutun și-i dai lumii ăsteia sonorul pe mute.

de-a pescuitul

tata spunea că fiecare e așa cum îl îndeamnă inima să fie că ne prindem cu toții într-un joc fulgerător - fluturi minusculi de noapte - și e o muncă de fiecare clipă să rămâi nepătat.

încă nu știu ce le-aș putea spune celor ce își trec compasiunea de pe un picior pe altul au gerul tăios în cuvinte și uită că blândețea se crește la foc mic pentru ca oamenii să lege rod bun.

știu doar că fiecare va rămâne în talion cu peștii pe care îi prinde.

o altă colivie

ochii păsării deveneau braunerian coarne ce sfâșiau inimi. într-o zi am dus-o la târg să o vând. a secerat câteva preocupări iar eu am rămas cu o notă de plată frumușică. pe drumul de întoarcere m-a rugat să-i dau o altă colivie fiindcă se va astâmpăra. ajunsă aca-să mi-am deschis pieptul și i l-am oferit.



Revenirea din ficțiune

A trăi pe o insulă ar putea însemna, înainte de orice altceva, a-ți mărgini, de unul singur cumva împăcat, nevoi, aspirații, lacomii răstălmăcite îndelung mai bine mai rău, camuflete perfid, însă tot de înțeles, în diversitatea largă etalând viu natura umană. E dovadă implacabilă că-ți ajunge mai puțin decât năzuiai altcândva, la vremea izbucnirii năvălirii a energiilor tinerești, purtându-ți febril, intens, cel puțin mințea înspre nelimitate speranțe promise de drumul imaginației. Al ficțiunilor născocite întru propriul eres.

Oare chiar (și când) m-am eliberat cu adevărat din ghearele lor complicate, fervent amăgitoare? Filologul cam trebuie pe aceasta s-o pătească destul de devreme spre a deveni, într-o dorită, așteptată măsură, profesionist, ori măcar stăpânul propriei înțelegeri încăpătoare ce aspiră smerit la destinul de artizan. Nicidecum un biet visător captiv în ample teritorii ale vânătorii de himere și amăgiri, vizitate de fantezie debordantă, mai nou aproape că sistematic industrializate excesiv. Însă așa nu vine de la sine și rezolvarea deplină a problemei, algoritmul rapid, facil, al descătușării, printr-o profană mântuire fulgerător izbăvitoare!

Poate că nici n-ar fi așa rău să trăiești supraviețuind (mereu mă minunez de oximoronul implicit și definitiv al acestui cuvânt!) cu fructele exotice și paradoxale ale unei imaginații întruna zburchind trepidant. Probabil că sindromul lui Don Quijote s-ar fi manifestat cu preponderență benign, de nu ar fi înclinat să degenereze abrupt în gust sofisticat, elixir pe cât psihedelic, pe atât de subtil ideologic, din filtrul cu leac de despica-re limbii în vraja utopiei. Otrăvindu-ne definitiv realul, concretul, după ce a încolțit gândirea rătăcită a visătorului, subit devenind un soi de mercenar rănit, înrăit de unul singur cu propriile lui înșelări.

Într-o neașteptată contradicție cu povestea aceasta, viața mi-a oferit mai curând ocazia întâlnirilor cu intelectuali înregimentați în falange zgomotoase agitate de servilism abia dacă subtil. Beneficiari de privilegii prea puțin camuflete ocult, la vremuri tulburi, tot mai tulburi, de artificioase arhitecturi încă doar vag democratice și greu de tot asociindu-se la un mod mai mult bâlbâit unor idealuri subțiri de libertate.

Băsismul nu a fost nicidecum o impresie, urmele adânci ale colților lui hămesiti ne fac atmosfera culturală greu suportabilă până astăzi. Când nostalgia grețoasă a comunismului răsună pe față în mesajul de felicitare al unui fost președinte adresat celui actual. Jignitoare îndârjire cvasi-rătăcită profanând galeria noastră națională de martiri și sfinți.

De aici să ne vină oare și tentația imperioasă la decăderea totală din drepturi a educației, dizolvarea ei în irelevant, spre facilă substituție cu un cult idolatru al scientismului întârziat încă la stadiul obosit de panaceu evoluționist? Monolitică mantră salvatoare, hrănind prin perfuzie îngustimea minții frustrate într-o manieră de moft cu avânt revoluționar aproximativ. Dar și dreptul la țafna de mahala evocând cumva vigilența morocănoasă a șoferului de tir, încordată permanent ca nu cumva să-i „sutească” careva camionul. Jucăria incomodă a precarei lui bunăstări negociate sufletește între un pro-europenism intere-

sat, mai curând de fațadă, și un antioccidentalism aproape secret, greu de recunoscut, de mărturisit cu voce plină, întreagă.

Întors acasă din vestul european, ce-l dorește ardent (mai ales) pentru palmele lui cele bine muncite, românul revine din ficțiune precum fiul risipitor de la sânul călduros, însă tot mai sec, al curtezanei. Înrobitoare și înjositoare, abia de mai amintind luciul apus al vechii contra-utopii fabricate odinioară cu mult zel și elan capitalist spre necesara doborâre a comunismului în lume.

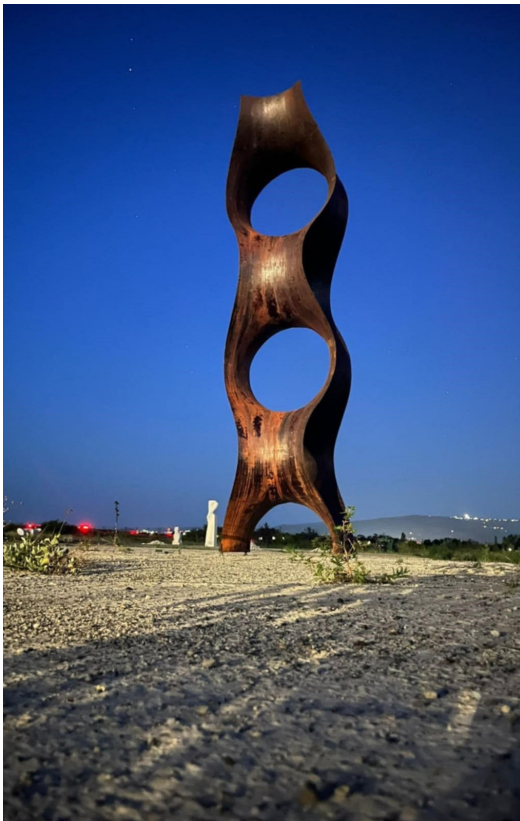
Între timp, ficțiunea cinematografiei industriale, cu misiune propagandistică, apologetică, ideologică destul de bine camuflată sub sclipici, s-a cam „fâșâit”. O mai folosește acum, în interese de șamanism economic și marketing euforic-seducător, puteri (sau aspirante la hegemonii) zonale, regionale, precum China ori Coreea de Sud. Unde imaginea și muzica împachetează sexualitatea subtilă și patimile tot aceleași, spre a le vinde la pachet odată cu branduri de țară. Din cele la care noi nu ne permitem nici măcar luxul să visăm.

E la noi o lipsă de încredere în personalitatea distinctivă a culturii autohtone izvorâte din propriul neam, pe care învățământul nu a reușit de decenii decât s-o acutizeze. Fiindcă, cel mai probabil, majoritatea dascălilor, ce se simt, pe bună dreptate, trădați zi de zi într-o realitate dezinteresată față de instrucție și educație, nu mai au nici ei suficientă energie sufletească, duhovnicească, astfel încât să mai creadă în ea.

Europenismul, ca non-identitate culturală compensată civilizațional, e și de aceea mult mai comod și cumva parțial răscumpărător. Trăim bine, cât de cât (nu prea mult, să nu exagerăm!) tihnit, fiindcă nu ne permitem experiența profundă de a ne fi nouă înșine cu adevărat importanți. Adică ancorând cotidianul și uzura uzualului într-o ordine existențială, metafizică, sprijinindu-ne tăria cu Tăria Transcendentului. De care mai degrabă ne-am dezlegat interesat ca să putem pluti relativ confortabil în derivă morală, răspătită pervers cu neputințicioasă, subțire, nesigură, vremelnică bunăstare, clamată însă a fi situată, valorizată mai presus de orice alt argument serios. Din acela presupunând adică profundă înrădăcinare în ființa noastră ce ne (va) rămâne pentru totdeauna de neocolit.

Asta e insula de a cărei avidă tentatie mă resimt tot mai acut, insistent, de-a dreptul persistent, tot mai constant, atașat, mânat, mișcat cu o energie sufletească nouă, evoluând aproape de neverosimil. Necrutător și incontestabil dominându-mi căutarea. Un crâmpiei abia sesizabil din veșnicia întreagă decantată cumva într-o clipă, vag și cu tălc itindu-se de sub foșnetul faldurilor fredonând cântec de sirenă sau refren al diversității împotrivindu-se meșter revenirii din ficțiune. Pe cărarea povârnită, ascunzând prin apele neînțeleșului suferința grăbită și fadă din exercițiul cotidian al rutinei.

Dar eu tocmai de acolo, din repetarea aceea evocându-mi ecouri din Kierkegaard, pornesc, dimineată după dimineată, către țărâmul abrupt și greu de găsit al unei înnoitoare insule interioare de bună speranță și fină nădejde. Hotar al orizontului, parcă ușor ascetic vălurind temeinic orizontul, vânturat între soare, cer, nori, pământ.



Umbra... umbrelor

Aurel Leon a reprezentat o trăsătură de unire între două lumi. Puține-s orașele asemenea Iașiului cu istorie de-a dreptul formidabilă – pe care o simt începând să rămână, pentru generațiile de acum, învăluită într-un abur incert și tulbure, un fel de ceață subțire din care se mai ițește ici-colo câte un crâmpiei stingher și palid dintr-un tulburător *a fost odată*. Am văzut vara asta un grup vesel ce prăjea fleici pe grătarul înfipt în coasta movelei străjuite de *Crucea lui Ferencz*. Cu siguranță, petrecăreții habarn-aveau că sub iarba aceea zac mai multe sute de morți din oastea de strânsură a lui Ferencz venită „să-l prindă” pe domnitorul Moldovei într-o noapte cu ger de februarie, pe la 1720. Mihai Racoviță, bari-cadat de spaimă la Cetățuia, a cerut ajutor tătarilor și i-a vânat unul câte unul pe nepoftiți în marginea pădurii Hlincea. După care l-a cumpărat de la țătari pe mai marele invadatorilor, „l-a certat” cu buzdu-ganul și l-a descăpătânat la poarta curții domnești. Acum, în umbra *Crucii lui Ferencz* se perpeleau cotlete... Cartea vie intitulată de Aurel Leon *Umbre* cuprinde sumedenie astfel de „istorii” mărunte, alcătuitoare ale marii și prea puțin știutei istorii a Iașiului veacurilor de altădată, dar cel mai mare interes îl prezintă sutele de portrete ale ieșenilor de odinioară. Doamne, câte văzuse Leon, câte știa! Cu cine dialogase! Primul volum i l-am tipărit la „Junimea” în 2.000 de exemplare, următoarele, până la al șaptelea, au primit fiecare câte un spor de tiraj de câte 500-1.000 exemplare – pe atunci mare succes de librărie, dar asta însemna că puțini puteau fi cei intrați în posesia tuturor „Umbrelor”. Drept pentru care, după 1989, și după ce Leon se mufase la „Eternitatea”, am adunat toate cele 800 de file într-o carte care, din păcate, avea să apară într-un moment... total nepotrivit: taman când gazetele au adus vestea că autorul s-a numărat printre... turnătorii la Securitate! Bunul și blajinul nostru coleg de redacție la revista *Cronica* ar fi fostul ultimul pe care să apese astfel de bănuială, iar după ce s-a mai aflat și că a avut din totdeauna dublă personalitate (turnase și la Siguranța lui Cristescu!) editorul n-a mai avut curajul să lanseze cartea. După care a dispărut și editura, așa că nu mai știu prin ce garaj zac sutele de exemplare ale „Umbrelor” întregite și nepuse în vânzare. Le-o mai fi păstrând cineva? Și m-aș încumeta să propun o discuție pe marginea chestiunii în sine: când adică și cât poate să apese și să dăuneze un nefericit deta-liu biografic operei în sine, cu atât mai mult cu cât nocivitatea turnătoriilor lui Leon nu s-a ostenit să o demonstreze până acum nimeni. Este o carte de reală excepție: Leon posedă marea știință de a specula amănuntul caracterologic și de a înfiripa portrete veridice din două-trei linii. O replică îi era prea de-ajuns pentru schițarea convingătoare a portretului psihologic. Ai senzația că-i cunosti de mult pe marii ieșeni ai începutului de veac XX, coborau din pagină severă a manualului, pur și simplu reînviau. Nu mai erau personalități osif-icate, încătușate în zgârcite capitole de dicționar, ci oameni în toată puterea cuvântului. Deși nu-i ierta, revelându-le cu cald umor cusururile, Leon îi creiona cu drag și cu respect. L-am crezut mai întâi ușor șuetard și prea aservit deizei junimiste „anecdota primează”. Numai că (a dovedit-o!) un studiu doct și plin de subsoluri savante poate fi mai puțin relevant decât o vorbă de duh cu surprinzătoare încărcătură portretistică, o situație aptă să depună mărturie despre neștiutele valențe ale unei personalități. Viața poate fi examinată și din acest unghi, atunci când investigația se întemeiază pe inteligență, spirit de observație și har scriitoricesc. După *Trecute vieți de doamne și domnițe* în care Gane izbutise recompunerea unui sfârșit de secol conjugând arta portretului cu strădania istoricului împătimit, „Umbrele” vin, pe alt plan, să aducă un element de continuitate. Domnițele și prinții lui Aurel Leon sunt Hortensia Papadat Bengescu, Sadoveanu, Otilia Cazimir, Octav Băncilă, Haricleea Darclé, Caragiale, Gr.T. Popa, Nutzi Acontz, Camil Petrescu etc., etc. Fără cartea lui Aurel Leon, unele dintre aceste personalități ale istoriei noastre culturale se reintorc fără de vină într-o umbră din care abia fuseseră recuperate. Altfel spus, vinovăția autorului se transferă nemotivat asupra personajelor sale. Iar *Umbrele* lui Aurel Leon (pe unde o mai fi zăcând ediția integrală?) au ajuns ele însele... umbre. **Corneliu Carp, Dragostea și dreptul de a iubi, Opera omnia**, Editura TipoMoldova, Iași.



Vasile FLUTUREL



Timpuri și anotimpuri poetice

„... de la un timp/ se strecoară în cafeaua dimineților mele
/ câte o notă de romanță târzie...”
(Diana Trandafir)

Cea mai norocoasă, la lectură, dintre cărțile care au poposit pe rafturile bibliotecii personale la încheierea Taberei de Creație / Re-creație a Asociației “Universul Prieteniei” din acest an s-a dovedit a fi volumul de poezii pe care colega noastră de breaslă Diana Trandafir, diligentă slujitoare, de ani buni, a Catedrei și a Literelor Românești în cel mai în-sorît oraș al meleagurilor mioritice, Câmpina, ni l-a dăruit, cu autograful de rigoare.

Cartea poartă o succintă dar plină de semnificații adresare de suflet (“Se dedică tatălui meu, Constantin, și mamei mele, Victoria” - tatăl autoarei fiind nimeni altul decât scriitorul / criticul literar Constantin Trandafir, n.n.), este însoțită de câteva binevenite *Repere bibliografice* și beneficiază de două aprecieri pertinente aparținând criticului Gheorghe Gri-gurcu (pe una din clapetele copertei) și poetului concitadin Florin Dochia (pe coperta a IV-a).

Aflată într-o continuă stare de beligeranță cu timpul / timpurile (“Sunt timpuri fără vertebre / întinse în afară / la nesfârșit și pentru tot-deauna”, spune poeta în unul din poeme), dar și cu sine (așa cum îi stă bine unui creator adevărat), autoarea ne invită, de cum pășim pragul acestei cărți, în caruselul unei lumi în schimbare, la a cărei imagine se cuvine a trudi și noi, ca locatari ai Planetei și parte componentă a acestui colț de Univers.

Situate la cele două extremități ale cărții, poemele *Iarna absentă*, cu care se deschide, și *Eul difuz*, care o încheie, asigură o interesantă simetrie prin cel puțin două elemente prezente în ambele, doar că aflate în situații diferite (zăpada / zăpezile și cerul). Dacă în primul poem cerul îmbrățișează ocrotitor, iar zăpada “sclipea, mângâia”, în cel de-al doilea cerul “navighează cu pânzele sus”, iar zăpezile au parte de o scoatere din scenă prin intervenția bătrânului Cronos (“timpul curge în toate nunațele / de alungare a zăpezilor”). Atenționarea din finalul ultimului text al cărții este una menită a pune pe primul plan al vieții dragostea, sentimentul cel mai uman dintre toate de care este capabil omul: “și să nu uităm / de iubire”.

Da, să nu uităm de iubire, căci iubirea, prezentă discretă în această carte a Diane Trandafir, este aceea care a asigurat și asigură continuitatea vieții. Și fiindcă am ajuns în acest punct al discuției, să trecem în revistă măcar două dintre poemele din care transpar adieri ale săgeților lui Cupidon, chiar dacă ele poartă, de multe ori, eticheta “amintiri”, sunt umbrite de nedorite obstacole și se înscriu într-un joc în care realul și irealul, dorința și certitudinea, visul și realitatea, împlinirea și neîmplinirea își dispută cu ardoare întâietatea.

Spune autoarea în poemul intitulat *Ce mai faci?*: “uneori am senzația că / nici nu există / sporovăiesc de una singură / până mi se usucă buzele” și “ca să le răcoresc / le apropiu de buzele tale”. Elemente de basm au darul de a spori farmecul dragostei: “o să mă ascund / ca fata-mpăratului prefăcută-n albină / în urechea ta dreaptă / și-o să-ți ascult, fără să știi, gândurile”.

Poemul *Poveste* cucerește prin farmecul ascunderii în metaforă a împreunării firești din finalul unei idile pline de romantism: “eram atât de fragezi și totuși atât de convinși / că iubirea e un șuvoi de păsări sau doar o ninsoare / deasă de aprilie [...] petele

se lăteau, acopereau pielea / oasele carnea / iar dintr-o dată, hainele își luau zborul / nemaivând niciun rost.”

Între marile teme ale literaturii, în general, și (poate) ale poeziei, în special, găsim și în cartea Diane Trandafir pe cea a sensului existenței, a ireversibilității timpului și a *marii treceri*, dar raportând totul la viață, la existența derulată de multe ori în ipostaze creionate cu mijloace de exprimare ce țin de modernism ori postmodernism: “când plouă, emisfera mea dreaptă / se prefăce în sticlă / și astfel mă pot uita cât am poftă / pe fereastra ovală ce duce spre lume” (*Portretizări efemere*).

De altfel, poetul Florin Dochia, pe coperta a patra, afirmă, între altele, despre autoarea cărții: “Domnește, în aproape toate poemele sale, un *mal du siècle* pe care poeta încearcă să îl completeze cu ironia tipică postmodernismului.” Și cine lecturează paginile acestui volum se poate convinge ușor că așa este.

Un inedit dialog cu viața găsim în poemul *Confidentă*: “dragă viață, mai ții minte cum / într-o zi oarecare / m-ai îndemnat să fac alpinism...?”. Este un poem cu finalul ancorat în tema *marii treceri*: “din când în când / am câte un *déjà-vu* cu o soră mai mare / îți apuc mâna și pășim împreună / în barca luntrașului Charon...” Același lucru se întâmplă în poemul vecin (*Sub raze de lună*), care se încheie în același registru: “Moartea poartă haine frumoase / de duminică”. Este un adevăr care, oricât am încerca să-l ocolim, cândva ni se va revela cu dedicație, chiar dacă total împotriva voinței noastre.

Filozoful Jean Marcel spune undeva, în însemnările sale: “Adevărul este, de cele mai multe ori, o chestiune de ton. Zis cu o inflexiune anume, el poate deveni contrariul său.” Într-o tonalitate simplă, practică, tonică, izvorând din concepția sănătoasă a poporului român despre viață, Diana Trandafir afirmă, în scurtul poem *Adevăr*: “vremea trebuie / trecută / piatra trebuie / căzută / apa trebuie / plouată / iar secunda / înluminată”. Și cine să înlumineze mai bine secunda decât omul, prin faptele sale, fie ele materiale ori spirituale. E o convingere care stă și la baza acestei cărți în care poeta se angajează la o sarcină dificilă dar oarecum plăcută, aceea de a contrabalansa întunericul cu lumina, cerul înnorat al existenței cu seninul clipelor frumoase, cenușiul cu azuriul în prezentul atât de diferit de cel al înaintașilor și destul de bulversant (“suntem o generație aparte / un fel de agenție de lucruri refolosibile / o umanitate absolut incapabilă / să dea una peste cap nălucirilor / creierele s-au pietrificat”, spune autoarea în poemul *Epicentru*), dar și acolo, în “casa amintirilor”, cosând “punct cu punct canavaua / să iasă viața cât mai frumoasă” - *Casa fără anotimp*).

Da, să iasă viața cât mai frumoasă! În spiritul acestui deziderat ori prin această grilă credem că trebuie lecturată ultima apariție editorială a poetei Diana Trandafir, *Iarna absentă*, o grilă a speranței, a optimismului întărit de autoare prin câteva exprimări de felul celor din *Spleen* (“pe harta adevărului / stau, înțelenite jaloane”), din *Sincronicitate* (“cât privește zâmbetul / îl vom păstra în culcuș de zăpezi / pe vecie”) ori din amintitul deja poem *Eul difuz*, încheiat cu un îndemn de profundă rezonanță interioară (“și nu cumva să uităm / de iubire”), fiindcă, nu-i așa, *dacă dragoste nu e, nimic nu e*.

Adrian IFTIME



M-au locuit, da... droburi de sare

Muritorul de rând

Îmi spuneai

Vezi tu, departe, departe,
când vom privi cerul, atunci,
în ultima secundă
atunci, departe, departe, în
zorii zilei

Pe Marte

vino, iubite, cu ochii tăi verzi
mă dezleagă

și mă ascunde de tot, de toa-
te, de o lume întreagă

Să mai cădem o dată din Rai,
păcatul, păcatul iubite mi-l
dai
nevinovată iubire, pe brațele
mele, se naște, trăiește și
moare,

azi e un om mare, fără du-
rere sau remușcare păca-
tul din Rai, o oră, o viață, o
clipă mai stai

Și te-am privit cum plângeai,
eu muritorul de rând,
Eu, te mințeam, pe vârful cu-
vintelor țărână târând
și căzut în genunchi- să mă
crezi Prometeu- m-am jucat
cu focul de paie, pe umărul
meu, tot mai greuProme-
teu

S-a întâmplat să apar prea
târziu, prea curând

Eu, numai eu, te-am iubit,
îți spun pe cuvânt,
numai eu.... muritorul de
rând.

Pe gaura cheii

M-a locuit, m-a locuit o mi-
rare, apoi multe întrebări,
puncte grăbite

Lasă-l să zboare! Spuse o
voce
Și anotimpuri da, anotim-
puri, ieșite în lume cu capul
în soare

mai târziu bănci proaspăt
vopsite de lună

de așteptarea ta, de o furtu-
nă, de fulger

m-au locuit, da...droburi de
sare

Haide, tu suflete, fă pasul cel
mare!

Apoi s-au năruit zgârie norii
peste întâmplare
noi ne-am rotit într-un timp
fără ceas
căutând, căutând o vestă de
salvare
Pentru Raiul, da, Raiul ce-a
mai rămas

Vino, hai vino, striga în gura
mare

o voce de înger, de zână,
mă ademenea pe gaura che-
ii:

O zi, uite o zi cu două picioare!
Haide s-o prindem cu pal-
mele tale
în zare, iubito, - i-am spus-
în zare cu mâinile,
mâinile tale

De ieri

Tu ești doar iubirea de ieri?
Atât de aproape de mine,
dispari când ating depărta-
rea,
O altă-ntrebare îmi taie azi
calea,
răspunsul se pierde-n doi
peri
Am rămas să culeg rămășițe
de veri
Mușc noaptea din “Lunile
Pline”

Pe apele tulburi plutesc
coronițe de flori
Hai gustă, din roua acestor
fiori
Și lasă-mi și mie parfumul
ca zestre
Pune-l în valiza de lemn
Arunc- o sus, cât mai sus,
sus pe creste
Mai este mult timp, mult mai
este?

Aici universul îmi simte che-
marea
Plătesc un bilet de plecare
din clipe amare, amare
Când tu dintr-un nor îți
grăbești disperarea

Tu ești doar iubirea de ieri?
Am rămas să culeg rămășițe
de veri
Hai, mușcă în noapte din Lu-
nile pline
Să iau o bucată de vreme cu
mine, cu tine!
De ieri....



Dionisie VITCU

Dă Doamne, da - nu cred

„Cui îi cântă cucu sara,
Amărât îi tată vara
Cui îi cântă dimineața,
Amărât îi tată viața!...”
(poporul)

„Trebuie să strângem cureaua, bre!” Da` di ci, Tataie, întrebam eu naiv și uimit totodată, demult, în anii prunciei mele. Tata mă privea trist, își clătina capul a pagubă, fruntea i se împăienjenea și cu glas ocrotitor îmi lămură tâlcul vorbelor sale... să nu ne „chice pantalonii”... N-am înțeles și... Nu m-a convins; o dată că, la pantalonii mei scurți n-aveam curea și în al doilea rând mă foloseam de pachești... de ce-ar fi trebuit să strâng cureaua... n-aveam cum să-mi cadă pantalonii. Și-o vreme m-a bătut grija să află cum și când devine cazul să strâng cureaua... Dar, mediul și filozofii locului primăverilor mele, ai celor dintâi ani ai copilăriei, nu m-au lăsat să aștept mult. Hârniciuț și trezit de dimineață cu noaptea-n cap la treabă de Mama, să nu șădem, să nu stăm, că ne stă norocul, am tot strâns și s-au adunat multe în tășcuța mea lângă plumbiere și cartea de citire, păscând cârlanii și vitele pe toloace și-n marginea pădurii că, așa-i dat omului... cât trăiește să învețe și se învață cu di tati, chiar dacă vremurile sunt când deasupra Omului, când bietul Om stă sub vremuri. Eram neliniștit și-o tulburare îmi răvășea sufletul meu neîntinat.

În serile zilelor de vară, sâmbăta mai ales, gospodarii, oamenii satului nostru, osteniți și arși de soare ieșeau pe la porți și cât se hodineau, puneau și Țara la cale. La noi la poartă se opreau mulți și-mi erau dragi. Începusem să pricep, dar mai ales să înțeleg vorbele oamenilor mari și tare mă mai bucuram când intrau în ogradă și se așezau pe prisma casei noastre. Cât ne era îngăduit să ne uităm în gura oamenilor mari ne ogoiam printre ei și ascultam povești de viață, din armată, de pe frontul de la Cotul Donului sau din prizonierat. Povești triste dar cu final luminos, mângâiat de speranța care i-a salvat. Sfârșitul războiului, foametea, ocupația rusească, frământările politice și schimbarea regimului, abdicarea Regelui Mihai ne aruncau pe aripile viselor și chipurile sătenilor prin aburii fumului de țigară ne înfiorau, cât îi vedeam aievea, eroi în poveștile lor...

De la un timp, o tristețe rece și amară umbrea chipurile aspre, obosite ale vecinilor noștri care se întâlneau rar și numai în drum spre Biserică. Nu mai avem voie să stăm și să ne uităm în gura oamenilor mari când vorbeau despre cote, de întovărașiri, de colhoz ca la ruși de... dacă ar veni americanii... dă Doamne, da` nu cred... și n-avem încotro... trebuie să strângem cureaua.

Grija, necazurile și patimile îndurate de lumea părinților noștri, zdruncinată de război, sărăcită de anii de secetă și foamete, jefuită de eliberatori ne-au scurtat copilăria și ne-au maturizat. Am renunțat la joacă, la hârjoană, unii chiar la școală să ușurăm povara celor mari. Fără să ne dăm seama și fără să știm am strâns cureaua. Anii au trecut, lumea s-a schimbat, noi am crescut și ne-am obișnuit, școala ne-a educat, și... dacă-i sănătate, Omul se învață cu di tati – zic cei de mult născuți... ne-au învățat și pe noi cu puțin.

În condițiile socio-politice noi, în Țara răvășită de război, înfometată și arsă de secetă apariția unui mare număr de școli tehnice – profesionale a salvat câteva generații de copii din familii nevoiașе să-și găsească rost și cale în viață. Era

nevoie de schimbarea mentalității lumii vechi și educarea unei lumi în spiritul fratelui mai mare din Răsărit – suplă și asemănătoare în regulile stabilite de legi impuse. În atmosferă de frică, m-am supus ordinului de a strânge cureaua să ușurez povara părinților intrând în școala profesională. Aș fi avut șansa să urmez Facultatea muncitorească, să devin inginer mecanic sau, să fac școala de ofițeri de securitate, cu origine sănătoasă în câțiva ani puteam să ajung portar la un combinat. Am rămas strâns cu cureaua pentru că un HCM a hotărât transformarea profilului școlii în mecanici – tractoriști. Trebuia terminată colectivizarea agriculturii. Mi-a cântat cucu din spate. M-au păcălit! Cei mai mulți din generația mea ascultasem porunca vremii. M-am întors acasă la obârșie, la izvor și sfătuit de Mama am căutat să ies la drum pe altă potecă printre cărți, cu creionul în mână.

Grija de a fi ordonat, mereu treaz, harnic și corect, să nu calc Legea, s-o respect cu simț de răspundere, a stat la baza educației mele, și-am învățat să strâng cureaua, nu la o borță ci la mai multe. Când înțeleptul neamului ne-a cerut cu ordin să achităm datoria externă a țării, am scrâșnit din măsele și am strâns cureaua cu câteva borți... și-am mai răbdător câțiva ani. Datoria a fost achitată dar așteptările noastre să scăpăm de cozi, s-avem lumină, căldură, apă și-o viață ca-n viitorul luminos s-au năruit. Timpul a lucrat pentru noi și-a venit Libertatea la putere.

Uitându-mă acum la poza Guvernului instalat în 1989 după schimbarea dorită de un popor sătul de așteptări cine ar fi crezut că zace în unii setea de îmbogățire rapidă și fără rușine, cine ar fi crezut că unii vor sta mai mult de un sfert de secol în Parlament sau în alte înalte instituții ale statului, ei și beizadelele lor? Și, totuși... în democrația noastră originală s-a putut și încă se mai poate... N-am avut timp și nici motiv să ne bucurăm de isprava sacrificiului făcut.

Libertatea așteptată, obținută greu cu mari sacrificii și dureros, nu ne-a adus și înțelepciune. Ne pricepem la toate, începem să facem multe și lăsăm lucrul baltă... ne scărpinăm în cap... n-a mers... n-am avut noroc. Suntem un popor cu haz, ne plac spectacolele străzii – comedia chirighetelor, râdem fluturând tricolorul sau simbolul totemic dacic, însoțind în costume naționale falși proroci mesianici care ne mint cu promisiuni ce nu le pot onora – calitate una care s-au strecurat și-au ajuns prin jocul hazardului în fruntea țării, este puțin spus, îndoielnică, și prestigiul lor în fotoliile în care au fost puși să zacă e fără folos. N-avem garanția că nu vor lua obiceiurile înaintașilor lor și noi vom strânge cureaua și după plecare; legea le dă porțiță de scăpare (vezi ce se petrece astăzi cu Petrov). La noi Legea se interpretează și cei care o aplică au temei s-o nuanțeze și de aceea munca lor grea este răsplătită cu salarii și pensii speciale. Rar se întâmplă, că unii zburdă, cântă, fac karate, scufundări în ape reci, să ne arate nouă celor chemați să fim supli în cureaua strânsă, că și ei sunt oameni muncitori ca noi, dar ne privesc cu un surâs îngăduitor. „Quod licet Iovi, non licet bovi.”



Ioan ȚICALO



Andrei Breabăn și cavalerul crucii

După primele două volume din Epopeea ștefaniană a suceveanului Andrei Breabăn, am avut impresia că suntem în fața unui Maurice Druon al românilor, iar părerea de atunci, între timp, s-a confirmat. Autorul bucovinean, istoric renumit, având ca temelie o bogată informație privitoare la perioada feudală din Țările Române și un real talent de povestitor, a publicat ceea ce se cheamă un roman-fluviu, sub genericul Cavalerii Crucii.

După căderea dramatică a Constantinopolului, puhoiul osmanlăilor a încercat din răputeri să penetreze în Europa creștină, doar că „pohta” nesătioasă a semilunii s-a împiedicat de buturuga „atleților lui Hristos”, care, apărându-și cu îndârjire „sărăcia și nevoile și neamul”, a răsturnat carul uriaș de luptă al năvălitorilor visând să ajungă în inima continentului. Deocamdată, în volumul șase, intitulat Răzbumarea lui Huniade (Ediția a doua revizuită și completată, Firma Editorială Poligrafică „Tipografia Centrală”, Chișinău, 2024), cel ce zădărnicește înaintarea oștilor otomane e super-eroul Iancu de Hunedoara. Cetatea Belgradului, sub conducerea Huniazilor, tată și fiu, rezistă asediului, spulberând visul lui

Mahomed al II-lea de a pătrunde la Buda și chiar la Viena. A. Breabăn, cu o viziune atotcuprinzătoare asupra istoriei momentului, deplasează conflictul în altă parte, hrănit de atitudinea dușmănoasă față de români. Chiar înainte de victoria strălucită a lui Iancu, pârgarii brașoveni, în imaginația lor bolnavă, își ascut colții împotriva acestuia (Atâta ne trebuie, să ne conducă o dinastie valahă), ori se exprimă ca niște pizmași la adresa autohtonilor: Pentru a primi titlul de nobili, valahii trebuie să treacă la ritul catolic și să vorbească bine limba maghiară. (...) Le-aș cere să-și schimbe și numele, ca fiii și nepoții lor să uite că sunt neam de valahi. Nu scria revoltat, la vremea lui, Mihail Eminescu, în „Federațiunea” din 10/22 aprilie 1870, că magnații de aici, în avântul lor vrăjmaș, cred că „vor putea maghiariza până și pietrele”?

Celălalt aspect îl reprezintă în roman uneltirea cameleonului, cu titlul de conte, din preajma nevărășnicului rege Vladislav, pre numele său Ulrich de Cilli. Folosindu-și din plin calitățile sale de vulpoi experimentat, acesta se evidențiază ca uzurpator al regelui „protejat” de el și în postură de inamic neîmpăcat al Huniazilor. În vreme ce Papa Calixt al III-lea îl numește pe Iancu Christi fortissimus athleta și salvator Christianitatis, la Buda, sub acțiunea instigatoare a lui Ulrich (Toți valahii sunt niște nenorociți și ar trebui stârpiți până la unul), regele Ladislav Postumul își arogă victoria de la Belgrad, în ciuda faptului că, în timpul asediului, se retrăsese între zidurile protectoare ale Vienei. Pasul decisiv este făcut, salvatorul Europei eliminat de o săgeată otrăvită, pentru ca doar peste zece ani regele Ludovic de Anjou să ceară nobilimii, prin Diploma din 1366, „stărpirea românilor din Transilvania prin mă-

suri drastice”. Cu alte cuvinte, sunt în desfășurare două războaie, ambele pe viață și pe moarte. Pe de o parte, cel dintre cuceritorii păgâni și apărători creștini, rezolvat deocamdată de Iancu și franciscanul Giovanni da Capestrano la Belgrad și, pe de altă parte, un alt război, nu mai puțin sângeros, între creștinii catolici și apărătorii, atât de greu încercați, creștinii ortodocși. Conte Ulrich, reprezentantul primilor, cel ce a urzit o adevărată pânză de păianjen în jurul familiei Huniazilor, e, până la urmă, înfrânt definitiv de Ladislav, fiul cel mare al lui Iancu, fiind martor al vorbelor scleratului care, aflat pe eșafod, nu regretă nimic din mârșăvenia acțiunilor sale: Căinii de valahi trebuie nimiciți cu toții. Nici urmă să nu mai rămână din ei pe fața pământului. Numai așa îl putem mulțumi pe Domnul. Pe moment, A. Breabăn restabilește în roman echilibrul evenimentelor, ca suport al titlului Răzbumarea huniazilor.

Narațiunea amplă a scriitorului A. Breabăn dă impresia că autorul mânuiește scrierea aidoma lui Vladislav Huniade, învărtind sabia întru triumful adevărului. Scriitorul se dovedește a avea însușiri certe și de portretist ca în următorul fragment: Cât despre călăreț, era un tinerel puțin

trecut de 20 de ani, cu toate că vremurile l-au maturizat lăsându-i urme pe chipul de copil, (...) privirea serioasă și tăioasă cu care îi scruta pe cei din jur părea să pătrundă până în cele mai adânci măruntaie și să-i cutremure pe cei cu care sta de vorbă. Scund de statură, dar bine făcut, vânos în spate și cu brațe puternice, tânărul cu plete lungi, blonde, lăsate să cadă pe spate până dincolo de umeri, tăia brazil înălți și drepti de pe munte cu ochii săi albaștri ca seninul cerului. E doar un frag-

ment privitor la înfățișarea viitorului voievod al Moldovei, Ștefan cel Mare, în drumul său spre Târgoviște, unde, adăstând la curtea vărului său Vlad, urma să pregătească pedepsirea lui Petru Aron (în următorul volum, Urmașii lui Huniade, întâlnirea având loc în Săptămâna Patimilor, noul domn îl va ierta pe ucigașul tatălui său). Se cuvine să atragem atenția asupra unei paralele între cele două personaje negative, Ulrich și Aron, intriganți până în măduva oaselor, fără nici o reținere de a se folosi de crimă pentru a-și atinge scopul diabolic. Ca urmare a talentului de prozator a lui A. Breabăn, planul principal al acțiunii se intersectează cu altele, captând, în felul acesta, interesul cititorului. Se reține, de asemenea, faptul că autorul reușește cu brio să amplifice evenimentele istorice prin aportul ficțiunii atrăgătoare, mai ales că narațiunea conține momente ale unui roman de „capă și spadă”, accentuând viziunea cinematografică a scrierii care se încheie într-o notă optimistă. Pe ulițele Belgradului, grupuri de oameni (...) cântau fericiți că Iancu a fost răzbunat, în vreme ce, în capitala Țării Românești, oștenii lui Ștefan cel Mare, neînfricați cavaleri ai dreptății, trăiesc deja voievodului de drept al Moldovei, sub deviza Învingem sau murim.





Constantin CUBLEȘAN



Rapsodia livezii

(Viorel Savin)

Prozator și dramaturg, autor de opere satirice, Viorel Savin apare și în postura de poet – **Mărturii sub presiune** (Editura TipoMOLDOVA, Iași, 2025), construind într-un halou simpatetic al verzilor, de fapt al iubitorilor de natură, al protectorilor aceștia, o amplă rapsodie a grădinii, în care fiecare pom, cu roadele sale, primește o anume încărcătură meditativ lirică ce frizează esențialul sensului existențial al acestuia, desigur în raportare la prezența umană în preajmă, „între ură/ și dragoste/ omul își altoiește/ sângele cu sângele nostru/ ca să devină puternic// în el/ visele noastre-nfloresc/ se polenizează/ dau rod – / suntem nemuritori numai odată/ cu dânsul!// oh, bate vântule/ vino ploaie/ mângâie-ne soare!// până la urmă/ omul se va numi zarzăr” (**strania profeție a fructului dat în pârg**). În aceeași tonalitate vag ironică poetizează **dramele** pomilor fructiferi: **complexul de vinovăție la măr; delicatele introspecții ale strugurelui nohan; cântecul vișinei ce ar fi putut rodi; piersica – nemulțumirile și motivațiile ei senzuale** ș.a.

Ciclul compune un univers al vieții și morții fructelor, al pomilor, într-o contopire osmotică a acestora, din totdeauna, cu marele univers al lumii din care fac parte. Ele însele par a avea conștiința unui destin consacrat culegătorului, beneficiarul rodului, omului: „cauți migdalul/ și piersicul/ în pulpa mea aurie/ iar palma îți asudă/ simțind că-s de cules// până în celulă-mi răzbate/ flămânda ta pupilă/ și mă-nfioară buza/ ce-o plimbi pe trupul meu/ când te prefaci/ că muști/ din partea mai rotundă// îți crește/ pofa/ întârzii/ rafinat/ să-ncepi// refren:/ vis crescut/ în chip de fruct/ victimă dulce-ți voi fi/ de-i simți/ ce am mai sfânt:/ raba/ de altoi” (**cântecul piersicei**).

Ingenioasă această coborâre lirică în misterele roadei livezii și îmi amintește poemele *agronomice* ale lui Ion Sofia Manolescu, care exclama arghezian *cartofii sunt lehuzi*. Pentru Viorel Savin nu află o asemenea filiație, ceea ce poate să constituie un criteriu de originalitate.

Celălalt ciclu al volumului, **exilat în strigăt**, nu pare să aibă vreo continuitate a primului, deși introspecția în emoțiile propriului scris, propriei existențe, au ceva din **lamentatia fructelor**: „viață/ mirifică mlaștină care/ m-ai amăgit prodigios/ cu diversitatea-ți uluitoare:/ ai torturat cu duhori/ de nesuportat vârstele mele/ din tine/ iată acum îmi culeg amintindu-mi/ da! acum amintindu-mi aleg/ florile cele mai frumoase” (**inva-zia tăcută**). Evocarea biografică este, firește, condusă în metaforic, cu o încărcătură dramatică a trăirilor prin scris într-o lume ce nu pare a-i fi fost favorabilă și căreia îi întoarce astfel reproșul: „trist este/ să încerci/ să uiți rupând manuscrisul/ cu poeme/ despre adolescență...// e trist/ să-ți curgă de pe trup/ precum cămăși putrezite/ îmbrățișări cu junghere ascunse/ într-a gândului mânecă...// trist este/ să las/ în urmă această dâră de haine murdare/ ca să pot/ cu pieptul gol/ să vă-ntâmpin...// indescriptibil/ de trist!” (**Soliloc**).

În scurgerea anotimpurilor pe care le trăiește, e firesc să-și abată gândul spre sfârșitul biologic, așa cum în ciclul precedent, fructele se lamentau presimțindu-și sfârșitul, „zioarele scriu/ că Moartea/ a ajuns la litera **S**/ că mulți dintre noi/ în partea asta de alfabet/ după brume de toamnă/ sunt tocmai buni de cules –// buni de cules/ de Nobila Doamnă// cât de singur ești/ când îți dă de-nțeles/ trupul de carne-amorțind!.../ asta înseamnă/ că în curând/ voi fi cel ales/ alte părți să colind –/ tăcut să colind/ ah! Nobilă Doamnă!” (**Moartea a ajuns la litera S**). Sub semnul acestei Doamne, e firesc să coboare și versul în nostalgii elegiace: „când ați ascultat/ ultima dată foșnetul brazilor/ ca pe o rugăciune de noapte?// alergați de colo-colo/ înnebuniți de zgomote de mașini/ de trenuri/ de avioane...// frisonați de competiții neînsemnate/ vă evitați inutil/ oricum vă veți întâlni – /măcar cu dușmanii!” (**Când ați ascultat...**). Așa că, întoarcerea la freamătul naturii e firesc, pentru a-și contopi cu ea viața: „toamna...! toamna ver.../ toamna verdele moare/ în puzderie de culori și nuanțe/ de roșu/ de oranji/ de galben/ de verde/ de albastru/ de indigo –/ sub cer violet/ rogvaiv uluitor (...) verdele toamna/ moare naiestuos –/ peste păduri aruncat/ în mii de fâșii colorate/ precum/ se întâmplă la fiecare/ alunecare în iarnă./ când verdele moare/ peste sufletul meu sfâșiat de păduri/ presimte înghetul” (**Toamna**).

În lirica aceasta, pulsând vegetal, există și un substrat de ironică lamentație, ceea ce dă discursului aliura unui tip de resemnare fatală dedusă din freamătul destinal al naturii, al livezii mereu roditoare, mereu trecută și ieșită din moarte.

Daniela OATU



Un fel de prăbușire e orice înălțare

Căderea după ce-ai atins c-o aripă cerul

Exercițiu de verticalitate

Acest veac mahmur
uită să dea prioritate binelui
printre case de pariuri bănci farmacii
panouri publicitare
bucuriile simple nu mai au gust
o dată la patru cinci ani își drege vocea pen-
tru alte promisiuni
plătește totul cu cardul
hainele de firmă studiile second- hand
știe să să iasă în față să fie cool
să tulbure apele cât să nu iasă nimic la
suprafață
se trezește la amiază
vocea robotului îl înțelege cel mai bine
plictisit să se demachieze să ne ia la bani
mărunți
își însușește mai mult decât i se cuvine
plastilina potrivită de modelat suflete
alunghiți în urechile de ac
probăm de azi frânghia zilei ce vine

noroc că bunicul n-a mai apucat să-i îm-
prumute
acestui veac datornic bătăile lui de inimă
ratând adevărata cădere
după ce-a atins c-o aripă cerul

În susul vieții

Mă oglindesc în zâmbetul tău
până-mi pierd chipul
curge machiajul amurgului
dimineții
nicio fereastră să privească
nu știe
vrabia ciugulind din întâmplările zilei
invidioasă
pe secunda ce zboară
revine
clatină iarba tot mai înaltă
dintre mine și mine

vă spune verde în față
cum am plâns ca după-o despărțire
de partea umbroasă a acestui poem
semnat cu pana ei
sub coasă

Momentul potrivit

e când sufletul ruginiu
rămâne agățat de alt copac
încurajându-l să zboare
raze false în privirea disperată a toamnei
se apără de mine
un fel de prăbușire e orice înălțare
cât e umbra de lungă
dacă mă acopăr cu toate defectele lumii
sunt mai mult eu decât ieri

momentul potrivit e cel pierdut
în privirea disperată a toamnei

La emisiunea „Asta-i România!” se anunță
că s-a tăiat răul de la rădăcină.
Ploaia ne umple arterele cu iluziile ei.
Inima-i cât un grăunte.
Prelungi
trupurile ne lunecă
spre ziua
ce trece
și vine
în timp ce în aburul cald al asfaltului
un fir de iarbă
se deprinde să țină spatele drept

Poate că nu merit umbra aceasta

O luminează întoarsă pe dos
e umbra
care se-ndepărtează plângând de mine

ne-am spus de la început pe nume
am băut din același pahar
înger și demon

poate că nu merit umbra aceasta
gata să mă poarte prin ploaia
care uneori
nu atinge pământul

Încremeniri

Pe-acolo n-a călcat picior de om
tubul de oxigen al pădurii
gânguritul firelor de iarbă

prima adiere n-a atins nicio frunză de alta
n-a speriat hățșuri ce netezesc calea izvoa-
relor
purtate de pietre în sus

când soarele a ieșit din decor
fiecare scorbură
a știut să ascundă o rană

lumina lui orbitoare din pumnii mei s-ar fi
înălțat
dacă pe-acolo ar fi călcat picior de om

Ingeri sezonieri

Nimeni nu trezește ceasul estival
se dă viața pe MUTE
în zori îngeri sezonieri cară-n saci de plas-
tic nori
lasă zilele nenumerate
în miez de noapte își ghemuiesc sufletul
adorm cu gândul că-n septembrie
vor fi cu normă întreagă
așteptarea înfloresce pentru a doua oară
în singurătatea cu vedere la stradă



Nicolae TZONE

Interviu inedit cu Vasile Blendea. „Bogza în copac arăta ca un vultur”

NICOLAE TZONE: Vasile, mulțumesc pentru fotografiile tale excepționale cu Geo Bogza. Majoritatea au o noblete specială. Mărturișește-mi, te rog, cum l-ai cunoscut.

VASILE BLENDEA: Prin intermediul lui Eugen Jebeleanu, la Conferința Națională a Scriitorilor din 1972. Încă de pe atunci îmi pusese în gând să-l „mitraliez”, așa mă exprim eu, cu aparatul fotografic.

N. TZ.: De ce? Aveai vreo motivație specială?

V. B.: Fiindcă era o pasăre rară. Nu se lăsa fotografiat. Aflasem asta de la prietenul său Eugen Jebeleanu, Moni, cum îi zicea Bogza. Iar Bogza, la rândul său, îl numea Moșmorogea pe Jebeleanu. De unde și până unde își atribuiseră aceste nume nu am idee.

N. TZ.: Așadar...

V. B.: Mergeam spre Televiziune, eram fotoreporter acolo. Mă angajasem din 1971, chiar cu prilejul ultimului „Cerb de Aur” de la Brașov. Așadar, în drum spre Televiziune, văd în fața mea o siluetă, un bărbat înalt, subțire. Mi-am dat seama că era Bogza, pe care îl văzusem, cum spuneam, la Conferința scriitorilor și, apoi, în câteva alte împrejurări, la Premiile Uniunii. Mi-am făcut curaj să mă apropii de Domnia sa, căci întâmplarea fericită făcea să am la mine aparatul fotografic și vreo zece filme neatinse. M-am dus la dânsul și i-am propus să îl fotografiez. M-a întrebat: „Dar cine ești dumneata, de vrei să mă fotografiezi?” Zic: „Maestre, eu mă numesc Vasile Blendea”. „Vasile Blendea? Dumneata ești cel care semnezi fotografiile cu scriitori prin revistele literare?” „Da, eu sunt.” Și Bogza: „Uite care e situația, vreau să-mi arăți o legitimație”. Și i-am arătat legitimația. Și Bogza: „Domnule, eu nu mă las fotografiat, fiindcă eu și când eram mai tânăr și arătam mai bine refuzam să fiu fotografiat. Cu atât mai mult acum, când sunt o po-ci-ta-nie”. Chiar așa a apăsător pe cuvânt, despărțindu-l în silabe. Bineînțeles că refuzul Domniei sale m-a ambiționat, deci am insistat. Sincer să fiu, mie întotdeauna mi-au plăcut conflictele cu personalitățile și, în acest fel, am și întemeiat, să zic așa, niște prietenii, chiar durabile, cu scriitorii. Cu Jebeleanu, cu Preda, care erau niște oameni dificili. Și Bogza s-a muia un pic. „Ei, domnule, îmi place cum fotografiezi...” Am continuat să insist: „Păi, Maestre...” Și n-am încheiat propoziția, și mă-ntreabă: „Dar pentru ce vrei dumneata să mă fotografiezi?” Și am răspuns pe nerespirate: „Doresc să scot o Istorie a literaturii romane în imagini și îmi lipsește portretul Dumneavoastră”. „Ce vorbești, domnule? Dumneata vrei să pornești în această aventură, să scoți... Păi chiar că n-ai să poți...” „Păi, zic, de ce să nu pot să o scot?” „Păi uite de ce, fiindcă foarte mulți pleacă din țară și nu se mai întorc. Și-ai să ai mari greutăți la apariție...”. Se-nveselise. Am simțit că insistența mea încăpățănată nu a fost în zadar. Și continuă: „Bine, bine, m-ai convins. De dumneata mă las fotografiat.” Eram praf de bucurie. Și parcă pentru a mă trezi din euforie sau poate pentru a mi-o intensifica, m-a întrebat: „Domnule, dumneata ai suficient film la dumneata?” „Am, Maestre!” „Ei, în cazul ăsta, ai timp o jumătate de oră să mergem în Herăstrău?” „O jumătate de zi, Maestre.”

N. TZ.: Și ai intrat în Herăstrău...

V. B.: Da, am pornit spre Herăstrău. Am intrat chiar pe poarta dinspre Televiziune. Și am început să fac fotografii după cum îmi trăznea, pur și simplu mă jucam cu el ca și cu un copil. Se culca pe vreo bancă, gesticula, îmi spunea tot felul de snoave. Ba, mai mult, ne-am așezat, am pus aparatul automat să ne fotografiam împreună și m-a rugat să jucăm fripta. Am jucat fripta cu maestrul Geo Bogza. După aceea, îi vine ideea să mă urc într-un copac și să-l fotografiez de acolo, de sus. Era prin noiembrie, îmi aduc aminte, aproape toate frunzele căzuseră, deci îl puteam fotografia printre crengile copacului. El, de jos, mi-a zis: „Bată-te norocul să te bată, că bine-ți stă acolo, sus, în copac.” Și eu, ca să-l provoc, zic: „Maestre, păcat că nu vă puteți Dumneavoastră urca aici, fiindcă, cu ideea dumneavoastră și cu teleobiectivul meu, cred că aș face niște fotografii de antologie, demne de Istoria literaturii romane...” „Cum să nu pot, domnule, zice, par eu chiar atât de ramolit?” Am schimbat deci locurile și dânsul s-a suit în copac. Bine-înțeles că l-am ajutat, m-am făcut capră. Ei, îți dați seama... Atunci să fi fost cineva care să ne fi fotografiat, sau să ne fi filmat. Bogza în copac arăta ca un vultur!

N. TZ.: De senzație, cu adevărat, aceste instantanee! Sunt o comoară, îndiscutabil!

V. B.: Să-ți spun acum că episodul cu pricina a stârnit atâtea discuții! Despre una din fotografiile pe care le văzuse la mine poetul Ion Lotreanu, de la „Săptămâna”, i-a vorbit lui Eugen Barbu. Acesta, fiind în conflict cu Bogza, abia aștepta să-l compromită în vreun fel și atunci mi-a propus, prin Lotreanu, să-i dau fotografia aceea din copac să o publice, oferindu-mi pe ea 2500 de lei. Pe atunci eu luam 18 lei pe o fotografie neretușată și 27 de lei pe una retușată. Țin minte, pentru că erau niște prețuri derizorii. Atunci m-am jurat să nu dau spre publicare decât acele fotografii pe care le aprobă Maestrul Bogza. Fotografia care i-a plăcut cel mai mult

dintre cele realizate în Herăstrău a fost cea care a apărut pe coperta volumului „Orion”, pe care mi l-a și dat cu o dedicație de care sunt mândru.

N. TZ.: I-ai câștigat încrederea. Deja te răsfăța.

V. B.: Mi-a desenat și un plop. De altfel, cred că acesta este un simbol, dar, totodată, cred plopul este portretul lui Bogza. De fiecare dată când scria cuiva, sau dădea un autograf, desena și un plop. Iată dedicația: „Mult talentatului V. Blendea, maestru al obiectivului fotografic, capabil de bucurii ca un copil, care se bucură de simpatia și prețuirea multor scriitori, în primul rând de a lui Geo Bogza./ 5 februarie 1975.”

N. TZ.: Să-mi dai și o copie a dedicației.

V. B.: Desigur. Această dată, 5 februarie, ne spune că eram cu o zi înainte de ziua sa de naștere, pe care o sărbătorea pe 6 februarie. O aștepta acasă pe Ana Blandiana și în locul ei am apărut eu, Vasile Blendea. Maestrul stătea lângă Ateneu, dar mai avea o garsonieră pe Luterană, lângă acea bisericuță catolică. Am apărut deci eu. Avea o sticlă de șampanie și s-a hotărât să o bea cu mine. Zice: „Bată-te norocul să te bată, hai că beau șampanie cu dumneata...” Si atunci, ce mi-a venit mie, aveam eu improvizatiile mele, niște urări mai speciale, cu astfel de ocazii, și i-am făcut pe loc maestrului o



urare mai deosebită. Spun: „Maestre, îmi dați voie să vă fac o urare... acvatică?” „Cum vine asta, domnule Blendea, cum sună acea urare acvatică? N-am auzit de așa ceva...” Adaug: „Păi, acum avem o sticlă de șampanie, suntem cu lichidele în fața noastră, deci vă urez: un ocean de sănătate, o mare

de bucurii, un fluviu de fericire și un râuleț de bogății să curgă tot timpul!” S-a bucurat foarte mult: „Domnule Blendea, este cea mai frumoasă urare care mi s-a făcut vreodată. Îți mulțumesc! Dar, cu oceanul ăla de sănătate, ce să zic, tare m-aș mulțumi și cu-o băltoacă...”

Aceasta a fost, să zic așa, mica mea improvizatie în fața lui Bogza.

În fiecare an îi dădeam telefon de ziua Domniei sale și îl întrebam dacă mă primește și îmi spunea: „Vino peste o oră”, sau: „Nu veni astăzi, că sunt plecat.” Mi-o spunea franc. Era un om foarte deschis. Dar și un mare sufletist.

N. TZ.: A vrut să te ajute să obții o locuință mai bună, la un moment dat. Dar n-a reușit.

V. B.: Mi-aduc aminte. La una din vizitele la el, m-am plâns că n-am o locuință ca lumea. Stăteam într-o cămaruță la mansardă, 2 metri pe 2 metri și ceva, deci cu totul vreo 5 metri pătrați. De față cu mine a dat un telefon președintelui Uniunii Scriitorilor, pe atunci era președinte Virgil Teodorescu. Exista un bloc al Uniunii Scriitorilor. Am să încerc să vă redau cât mai exact acel dialog, în parte auzit, în rest bănuie, căci, spum spun, cei doi vorbeau la telefon: „Virgil fragil, ce crezi tu, dragul meu, că am în față?... Da, dragă, am în față fotografia ta, ești foarte frumos, n-am ce zice! În ce privește fotografia mea, altă pocitanie mai mare nici că s-a pomenit! Or, singurul om capabil să-mi spele mie această rușine este fotografii Vasile Blendea... Aha, îl știi și tu... Da, dragă, da, el e fotografii scriitorilor... Si, cum zic, singurul în stare să-mi spele această rușine, să-mi dea o erată la fotografia cu pricina. Dacă-l cunoști, cu atât mai bine, uite ce te rog, dragă Virgil fragil, să faci tot posibilul și să-l ajuti... Păi uite în ce problemă... El are o locuință foarte proastă, înțelegi? Îți dau un exemplu. Pe timpuri a existat o barză. Si barza asta s-a retras, a ieșit la pensie, s-a retras undeva la țară. Ei, și în cuibul ăsta de barză șade Vasile Blendea. Să ai grijă ca în locul lui Vasile Băran, care se mută la blocul scriitorilor, să se mute Blendea... A, că nu-i membru al Uniunii! Păi nu-i nimic, dragă Virgil, nu-i nimic, fiindcă mă ștergi pe mine și-l faci pe Vasile Blendea membru al Uniunii scriitorilor. Iar eu mă fac membru al Asociației scriitorilor din Tîrgu-Jiu... Da, din Tîrgu-Jiu, că Vasile Blendea este gorjean, el este nepotul lui Brancuși... Deci te rog, dragă Virgil fragil, să te impui cu funcția ta de președinte, și să spui că s-a dat ordin de Geo Bogza ca în casa lui Vasile Băran să se mute Vasile Blendea... Te rog să ții cont de aceste patru nume: Brancuși, Bogza, Băran, Blendea...”

Ce-i drept, n-am reușit să mă mut acolo, fiind pe atunci singur. În apartamentul lui Băran s-a mutat o familie care avea o situație dezastruoasă. Dar Bogza a fost foarte săritor. Si ținea la mine ca la un copil al Domniei sale.

N. TZ.: Ai devenit fotografii său preferat...

V. B.: Pe parcurs, publicând Bogza diferite materiale, la „Romania literară”, niciodată nu dădea voie să apară altă fotografie decât aceea de pe volumul „Orion”, cu cochilia. A spus, de altfel, că aceea este capodopera mea și le spunea celor de la redacție: „Dați fotografia de Blendea”. Se semna pe toate fotografiile care trebuiau să apară în reviste. Erau trei ale mele: cea despre care deja am vorbit, cu cochilia, și încă două portrete.

După dispariția lui, mi-am permis să scot la lumină și unele imagini care n-au fost văzute niciodată.

N. TZ.: Aceste fotografii, unde își acoperă, pe rând, gura, ochii, urechile, când au fost făcute?

V. B.: În 1974. M-a invitat la dânsul. I-am făcut atunci multe fotografii, în fel de fel de ipostaze, dintre care unele cu această semnificație: nu văd, nu aud, nu vorbesc.

N. TZ.: Și aceasta, în halat?

V. B.: E făcută altădată, tot în același an, 1974. Dar în altă zi. Avea uneori chef să facem fotografii. Atunci mă întreba: „Cât timp poți să stai?” Se îmbrăca în chimonoul japonez, cum îi spunea, sau aducea o pălărie, un basc, sau altceva. Mă întreba: „Domnule Blendea, cât crezi dumneata că o mai duc?” Începusem cu „un ocean de sănătate”, am continuat cu cifre de la loo de ani în sus, dar el avea o numărătoare de la 1 pînă la lo, căreia pe atunci eu nu-i înțelegeam semnificația. Era în vârstă, dar nu destul de în vârstă. Era și bolnav, însă nu se plângea niciodată de asta. Se plângea de neregulile care există și de talentele care nu erau apreciate la justa valoare.

N. TZ.: L-ai prins și în momente de indispoziție?

V. B.: Când nu avea timp, întrerupea întrevederea brusc. Îmi spunea: „Domnule Blendea, vorbim altădată, acum nu te supăra, sunt grăbit, trebuie să ajung, în minutul ăsta nu mai stăm de vorbă...”. Încheia toată discuția și pleca în grabă.

Ultima dată l-am vizitat fiind bolnav. Își făcuse operație de prostată la Fundeni și nu se simțea bine. M-am dus cu poetul Gheorghe Istrate. Ne-a zis: „Mă simt foarte rău. Vă mulțumesc că ați venit, dar n-aș fi vrut să mă găsiți în halul ăsta. Era mai bine să nu fi venit...” Și m-am simțit, din acea zi, îndepărtat de acel om de care atât de mult mă apropiasem. Îi plăcea să mă asculte când îi imitam pe diverși scriitori, actori, oameni celebri. Aflase de la Preda că aș avea acest dar, al imitației.

N. TZ.: Eu, deși aveam o rubrică de interviuri la o revistă de circulație, am amânat mereu să încerc să-i fac o vizită. Când am venit la București, în 1984, Nichita Stănescu nu mai era. Pe Bogza aș fi putut însă să-l întâlnesc. Din păcate, pe Nichita și pe Bogza nu i-am văzut niciodată.

V. B.: Despre felul cum l-am fotografiat pe Bogza mai am de spus ceva. Reușisem să-i capăt încrederea, îi puteam face fotografii în toate felurile, mă jucam cu el cum doream, de fapt ne jucam împreună. Era un mare om și un mare copil. Fotografiile pe care i le-am făcut le consideram un ciclu aparte. Si maestrul mi-a și zis: „Te rog, aceste fotografii să nu le arăți în timpul vieții mele.” Și eu am respectat această rugămintă, această înțelegere.

Altminteri. Am făcut și niște diapozitive cu Bogza, cu un văr de-al meu, Ion Predoșanu, care era fotoreporter la revista „Flacăra”. Ei lucrau pe color. Am dat cândva și o poză color în „Flacăra”.

N. TZ.: Îmi amintesc o imagine color, cu un glob pământesc.

V. B.: Pe masa cu cristal, o masă mare, globul pământesc era prezent mereu acolo. Era nelipsit. Avea un halat, l-a îmbrăcat ca să aibă o notă neobișnuită. Odată și l-a pus chiar o pană la pălărie. Altădată avea niște trestie, am și o asemenea fotografie.

N. TZ.: Ai numărat vreodată fotografiile cu Bogza?

V. B.: Nu le-am făcut socoteala, dar am câteva sute de clișee.

N. TZ.: Însămnă că azi mi-ai arătat doar o selecție?

V. B.: Desigur. Am atâtea fotografii cu dânsul! Il am când a luat premii. Când a fost sărbătorit la Ateneu, am avut curajul să-i propun lui și lui Alexandru Philipide să meargă să depună câte o garoafă la statuia lui Eminescu. Au mers cu dragă inimă. Am deci fotografia cu cei doi punând garoafe la statuia lui Eminescu.

N. TZ.: Venea totdeauna aici.

V. B.: Într-adevăr, în fiecare an, pe data de 15 ianuarie îl innobila pe Eminescu cu acele ghirlande de sute de garoafe, pe care le cumpăra de la o florăreasă din Piața Lahovary. Acea florăreasă mai trăiește. M-a recunoscut în Obor și mi-a zis: „Dumneata ești domnul Blendea, cumpărai de la mine flori să i le duci domnului Bogza!”

Notă:

Fotografia lui Vasile Blendea cu Geo Bogza este din 1975. Pe spatele ei se află următoarea dedicație:

„Mult talentatului Vasile Blendea, maestru al obiectivului fotografic, capabil de bucurii ca un copil, care se bucură de simpatia și prietenia multor scriitori, în primul rând de a lui Geo Bogza/ 5 februarie 1975”



Harul prieteniei

Rareori am întâlnit oameni care să aibă harul prieteniei (prefer cuvântul har în locul celui mai frecvent folosit, cult, care poate avea și o nuanță de exagerare, și nu e cazul) precum profesorul universitar Mircea Rusu. Michi, cum îi ziceau prietenii apropiați și cum, la un moment dat, l-am numit și eu, când relațiile dintre noi s-au adâncit, marcate de o sinceritate indestructibilă. Deși diferența de vârstă dintre noi era destul de mare. Când eu nu venisem încă pe această lume, Mircea Rusu intrase la Facultatea de Medicină din Iași. Ceea ce m-a frapat de la bun început în conduita sa, din prima clipă a intersecției noastre, a fost politețea firească. Ca și cum venise cu ea din naștere. Simțea, dacă aveai antenele bine conectate la firea umană, că acea curtoazie, să-i spun totuși așa, cu un termen cam ieșit din uz, nu e trucată, artificială, însușită în vreo școală de bune maniere. Educația din familie, o familie de oameni obișnuiți, de bun simț și harnici, de buni creștini, din Ungureni Botoșanilor, instruirea din școlile făcute cu dascăli autentici, lecturile, învățătura de carte temeinică, alegerea prietenilor, toate astea au slefuit ceea ce posedase din naștere. E crezul nostru. Gentilețea se îngemăna, așa zice, simbiotic, cu inteligența și compasiunea, cu generozitatea și gustul fin pentru frumos. Numai dacă te uitai la ținuta sa, nu doar când îl vedeai, alături de distinsa lui doamnă, la concerte ori la operă, aveai imaginea clară a unui om educat, care știe să se poarte elegant-cuviincios. Cine l-a cunoscut îndeaproape știe că spunem adevărul. La fel de adevărat este că atunci când venea vorba, rarism, în dialogurile cu el, despre politicieni de două parale (nu de bărbați politici adevărați), verbul său devenea tăios, iute, mușcător. Și trecea repede peste subiectul deranjant pentru mintea lui adăpată la valori.

Ar fi putut să fie aspru, revendicativ, trufaș, egoist. Nimic din toate astea în personalitatea omului Mircea Rusu. Dramele din familia sa și a soției sale, Ileana Rusu, născută Măzăreanu, cu doctorat în medicină pediatrică, răutățile unor semeni pentru succesele sale profesionale, câștigate prin eforturi intelectuale și probitate, nu i-au știrbit din caracterul său binevoitor, din generozitate și maniere. Să amintim, foarte lapidar, despre câteva din aceste drame. Tatăl, administratorul Spitalului Zonal Ungureni, dar și proprietar a vreo sută de hectare de pământ, un gospodar de frunte al așezării, a fost condamnat de regimul comunist la închisoare și la Canalul morții. A decedat la scurt timp după ce a fost amnistiat. Mama, învățătoare, a fost nevoită să părăsească catedra pentru a-i crește pe cei patru băieți. Socrul său, generalul de brigadă Sotir Măzăreanu, comandantul Regimentului 2 Gărzi de Frontieră, apoi, comandantul unei mari unități în Ardeal, a trăit, după instalarea guvernului comunist, vânzându-și obiecte de preț din casă, inclusiv, pianul. După încheierea războiului, este aghiotant la Casa Regală. Când Regele Mihai este alungat din țară, generalul e reformat și trimis acasă fără nicio pensie. Fratele Gheorghe/Gicu Rusu, un excelent medic internist, e marginalizat permanent, până la plecarea din această viață.

Cum s-a petrecut prima noastră întâlnire? O colegă din redacție, redactor la Secția externă a ziarului „România liberă”, Crina S., femeie cultă și delicată, îmi dă un telefon într-una din zilele anului 1983 ca să mă roage să fiu prezent la un eveniment ce avea loc la Iași. Știam de acest eveniment, era în zona mea de acreditare. Dar ea

voia neapărat să nu-mi scape cumva, precizând – acesta era de fapt motivul esențial al telefonului ei – că voi avea ocazia să-l cunosc pe profesorul Mircea Rusu, fondatorul etc. Este un om deosebit, mi-a spus, eu sunt prietenă foarte bună cu soția lui Michi, cu Nana. O Doamnă. Trebuie s-o cunoști și pe ea. Aștept informația. O duc chiar eu de la stenodactilografă la tehnoredactare, mi-a mai zis. Evenimentul: deschiderea oficială a Policlinicii de Stomatologie Infantilă, de pe Strada Lăpușneanu. Opera, așa zicând, a profesorului universitar Mircea Rusu. Nu mai detaliem prin câte a trecut pentru a obține aprobări, avize, de proiectare, de finanțare și construcție propriu-zisă a clădirii, de dotare. A bătut pe la multe uși. Cu tenacitate și argumente solide, dar Michi Rusu ne vorbește și de ajutorul divinității, vede înălțat edificiul. Vreo patru ani i-au măcinat zilele și nopțile acest proiect, atunci, unicat în țară. Și în ce vremuri. A introdus meloterapia în sala de tratament și operații ca să le fie mai suportabilă șederea copiilor pe scaunul stomatologic, în același scop, a adus o echipă de pictori care a zugrăvit pereții interiori ai clinicii cu scene din povești. Și, fapt foarte important, și-a format o echipă de medici, asistente și personal de serviciu atașată meseriei, mai cu seamă, cu sensibilitate pentru pacienții nevârstnici.

Studentul Mircea Rusu a avut mentori străluciți, cărora le-a purtat respect toată viața. Mi-a vorbit cu recunoștință despre profesorul Gheorghe Chipail, creatorul, la Iași, a unei adevărate școli de chirurgie, despre savantul Grigore T. Popa, cu cercetări fundamentale în anatomie și endocrinologie, apreciate și în străinătate, despre profesorul Dutescu. Deși l-a cunoscut numai prin înfăptuirile sale pedagogice și prin rolul însemnat pe care l-a avut în sociologia aplicată, un loc aparte în conștiința sa moral-spirituală l-a avut profesorul Eugen D. Neculau, cel care a înființat, în anul 1936, prima Universitate Populară din România, într-un sat. În Ungureni nasterii și copilăriei sale.

În anul V, studentul Mircea Rusu a fost numit preparator la catedra de anatomie. Pe urmă, sinuozitățile destinului profesional l-au dus către chirurgia maxilo-facială, ca în final să opteze pentru stomatologia infantilă. Practicată decenii în șir, formând, la rândul ei, o școală de specialiști în acest domeniu, coordonând doctorate, participând la numeroase congrese și sesiuni științifice pe teme de pedodonție și ortodonție, discipline înființate de el la U.M.F. „Grigore T. Popa”. Multe din aceste întruniri științifice au fost organizate, atât în țară, cât și peste hotare, de profesorul Mircea Rusu. A publicat sute de articole de specialitate. Grație contribuțiilor sale în stomatologie infantilă, Policlinica de pe Lăpușneanu a căpătat statut de Centru de Cercetare pentru Sănătatea Orală a Copilului, sub egida O. M. S.

Deseori, îmi telefona, invitându-mă la cabinetul său din Policlinică. *Te aștept pe la mine, Vasile, să mai stăm la o părolă*, îmi zicea. În acel cabinet, l-am întâlnit pe unul dintre cei mai buni prieteni ai săi, academicianul Radu Miron, matematician de prim rang, un bărbat de tot respectul, iubitor și de literatură, ca și Michi Rusu, de altminteri, acolo, ne-am încrucișat opiniile și cu alți intelectuali de ispravă ai Iașului.

A plecat discret, senin, lucid, cu câteva luni înainte de a împlini un veac de existență pe acest pământ. Un veac nu de singurătate, ci de frumoasă comuniune cu mulți semeni de-ai săi.



Post(st)ări

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Le sugerez colegilor și prietenilor (sic!) literatori – care de bună (sic... again!) vreme bagă capul în poză doar (repet, DOAR!) la postările mele canine – să nu se mai obosească. Îi deplîng pentru abstenență și le înțeleg aluzia, dar au devenit previzibili pînă la derizoriu și, la pachet, îi paște tot mai apăsător riscul deprofesionalizării! Îi înțeleg că iubesc foarte mult cîinii, le recomand însă alternativa voluntariatului la padoc, îi asigur că e nevoie! Nu deest nimic altceva mai mult decît ingineriile ipocriziei! Știu, poate că sună prezumțios, dar – nu am de ce să-mi pun cenușă-n pe cap! – e doar foarte puțin inverențios (sic... pentru ultima dată!).

P.S. Problema „prietenilor”...ușoară fie-i actualitatea ei fără sfîrșit, minca-o-o-ar mama! În sfîrșit, se conturează un nou contingent de „prieteni” care au aflat – cu o întîrziere egală cu perplexitatea mea – că e crasă nesăbuintă să-ți subțiezi capitalul de stimă și nu dă bine, ba e chiar toxic pentru mărețele lor CV-uri, să investească în „erorile de sistem”, altfel spus, în traducere aproximativă, în alde unul cu îndelungi stadii/stagii de excluziune. Slavă Domnului, e reconfortant cînd stările de lucruri își găsesc făgașul firesc și nedumerirea, neliniștea așteptării își află limanul. Altfel, ce mai contează cum scrii, trăiască protocoalele la care subscrii! (februarie 2022)

BIASTROFICE (februarie 2022)

* De la un cîine la altul, cîteva minute. Deocamdată. Poate, peste nu multă vreme, vor fi mai întîi zeci de minute, apoi ore, zile... Așa trece viața.

* Sufereau de aceeași boală. Mai întîi a dispărut cîinele, apoi omul. Drama putea fi mai mare.

* Un cîine atemporal, lungit pe trepte roase ce vin dintr-o altă lume. Am putea numi asta inducție temporală.

* Sînt peste tot. Poziția mobilului, aproape orizontală, între opozabil și celelalte patru degete. Ca o platformă pentru cercetători, improvizată în coroanele rămuroase ale arborilor, undeva în junglă. Le observ fețele zimbătoare, expresia aproape extatică. De parcă tocmai s-ar pregăti să muște din tarta preferată.

* O matrice freatică, autopoietică, autoregenerabilă, o cale subterană subtilă, un flux incontestabil, dincolo de clivajele episodice și periodicele năpîrliri ale repetabilelor lanțuri de structuri evenimentiale.

* Detest „privilegiile” fondate pe faptul de a fi luat de prost (căci, cum altfel, am putea evalua abnegația de a te pune în slujba „cauzelor de agendă”, prestabilite, prostia stipendiată?!). Pe care, altfel, foarte mulți și varii membri ai elitelor de turmă (era să zic...paramilitare!), par a le savura în regim de lesă viager.

* Happy ending. Albul nu mai mută demult, dar, după bătălii și bătălii pierdute prin neprezentare, cîștigă războiul și răsare...

* Cînd singurătatea ajunge limbaj, prezența celorlalți e absență. Ea este cutia de rezonanță unde orice proiecție este predispusă, susceptibilă, a fi o formă de eroism.

* Ieri (16.02.2022), tocmai ce dădeam eu să trec dinspre Cuptorul Moldovencei spre Piața Păcurari, cînd, ce să vezi? Alai de mașini de război, tab-uri și alte cuirasate, cu cap și fine

de coloană două mașini ale poliției militare (????????). Strașnică dotare, țănoșă etalare! Uruit la greu, alarme, cît să mai acopere fișiala p(l)andemică. Evident, m-am oprit înainte de a traversa, nu se făcea să tulbur taman așa mîndrețe de arsenal. Și apoi, cînd e vorba de apărarea integrității națiunii, nici măcar partea ei pietonală nu are prioritate. Ah, stai puțin, da' parcă tocmai ce intraram pe trend de cedare a suveranității...ce să mai apărăm atunci?! Las' așa, noaptea minții e la orice oră din zi și la tot pasul, pe carosabil sau aiurea!

Addenda frugală la devoalarea matinală (cît nu s-a răcit încă!): Dacă mă gîndesc bine, am senzația că la volanul mașinii din capul coloanei se afla suflecărdul Radu Tudor (trăgător-deschizător, avangarda, berbecule etc.), iar la volanul celei ce o închidea, salonardul Mircea Geoană (închizător-împingător, ariergarda, eminența străvezie, capul limpede etc.). P.S. Cît despre suveranitate, eu zic că e (de) bine, s-o cedăm mai departe, are cine s-o re(cu)preze! Poate o și recondiționează...

* Drum lin, Fumur(elu), Pacientul Englez! Te-a prins senectutea în plină stagiatură în zona străzilor Ioniță Sturza – Vasile Alecsandri din Bacău (cu reședința în curtea liceului Saligny), reluată, spun folclorul și legende de proximitate, după o îndelungată încartiruire la padocul primăriei, o mare pată albă în CV-ul tău, un nedorit palmares... Te-am scos de la hingheri, cîndva, la începutul lui octombrie 2018, de data asta, după doar două săptămîni de „încarcerare”... Apoi, grație unui om minunat, una dintre rarele voastre zîne bune, doamna Maria Manea, ți-a ieșit saltul vieții tale, așa tardiv cum a fost, dar...fix în Perfidul Albion, la Londra, direct în Paradis, acolo unde ai devenit Charlie Bear! Mai bine de trei ani incredibili, de răsfăț, așa cum, pentru voi, ar trebui să fie toți... Nu cred să mai fi fost mult pînă ai fi bătut la porțile (atît de îndepărtate vouă!) celor 20 de ani...însă, ți s-au deschis înainte cele ale patrimoniului/ pantheonului meu de fum, aburi & cuști memoriale, te-ai alăturat galeriei pentru care nu există decît un singur curator: inima. Ești aici, unde voi, blănoșii, veți rămîne majoritatea covîrșitoare! (19.02.2022)

* Undeva, pe strada General Berthelot, oarecum peste drum de spitalul de urgență, este o farmacie, o farmacie de urgență...bingo! Realitatea recentă m-a învățat să fiu atent la anumite nuanțe. De pildă, am sesizat o stranie consecuție: după urgență, urmează, la foarte scurtă vreme (cît ai rămîne mască!), masca, apoi, pînă la...dezastru, care are aerul unui corolar, nu mai e decît un pas. În prăpastie, evident. Cred că am intrat acolo cel mult de două ori, deși a aparat de vreo zece ani, iar traseele mele mă aduc adesea prin dreptul ei. Ce-i drept, de cîte ori trec pe acolo, rareori vād pe cineva înăuntru, dar asta, cu precădere în cazul unei „farmacii de urgență”, este un fapt în principiu pozitiv. Abia acum însă m-am dumirit, am înțeles de ce, fără a o ocoli propriu-zis, nu obișnuiesc să intru în farmacia asta. Deși e mai mult goală, tinerile farmaciste poartă masca regulamentar, trasă pînă sub ochelari. Mă gîndesc că or fi știind ele de ce și atunci, la ce bun să mă expun? (21.02.2022)



Gela ENEA

Răstălmăcirea oglinzilor

Despre Puiu Gheorghe Răducan aflu, din însemnările lui Constantin Geantă, prezent și el, ca și alții, în partea de final a volumului la care mă voi referi în continuare, că a publicat nouăzeci și cinci de cărți, încercând să acopere genuri și specii literare diferite, unele opere fiind, în opinia mea, ceea ce numim literatură de frontieră.

La Editura *Neuma* îi apare astfel, în anul 2024, volumul *Cearcănele oglinzii*, un fel de jurnal susținut de pretextul liric al oglinzii.

E o proză homodiegetică și reflexivă, constituită din patruzeci și șapte de texte, cu un singur actant real, în care incursiunile sinelui se extrapolează în imaginile din oglindă, iar dialogul pare, de fapt, un fel de solilocviu, ca în teatru, prin dublarea eului.

Cartea începe, cum altfel, cu un *Cuvânt Înainte*, semnat de Zenovie Cărlugea, cu titlul *Autoscopiile unui poligraf*, iar la final, Puiu Răducan nu uită să adune *Părerile despre oglinzile mele*, nu mai puțin de unsprezece asemenea părerile ale unor autori, nu neapărat plausibile în zona unui demers critic veritabil, fiind, exact cum anticipează titlul, niște *părerile*.

Citez din prezentarea făcută de Zenovie Cărlugea în incipitul cărții: *Această carte începe cu proza-eseu de rezonanță programatică (un fel de „ars poetică” în materie), invocând tema, simbolul, motivul, în general, semnificația oglinzii.*

Lecturând primul text, îmi dau seama că autorul procedează la un fel de inițiere a cititorului în istoria oglinzii, ca obiect util, dar și ca purtătoare a unor atribute care țin de superstiții, ritualuri, gesturi anamnezice, dobândite în vremuri mai mult sau mai puțin îndepărtate.

Oglinda devine pretextul notărilor unor stări, cel mai adesea marcate de tușa nostalgiei și a unei ușoare dezamăgiri/supărări venite de la cei cu care a interacționat Puiu Răducan, la un moment dat.

Am crede că e și personaj, dacă admitem că există conversații cu obiectul acesta, când, de fapt, ea, oglinda, rămâne doar interfața trăirilor autorului.

Ca atare, nu *oglindea* reprezintă tema cărții, ci *Timpul*, efectele trecerii inexorabile și neputința oricui și a orice de a se sustrage.

Că inițiază aparente dialoguri cu oglinda se remarcă în tot cuprinsul prozelor, le spun proze, deși lipsesc vigoarea construcției epice, planurile narrative, personajele viabile, iar conflictul exterior este substituit de cel interior, printr-o căutare a unor răspunsuri la întrebări/situații vechi.

Într-o mare de stări melancolice, uneori turbulente, găsim și insule care trezesc în noi, lectorii, mirarea și zâmbetul, ne simțim astfel îndreptățiți să fim curioși unde a găsit autorul elixirul vieții, dacă nu veșnice, cel puțin de peste o sută patruzeci de ani, citez: „Deși nu-mi convine, bătrâna oglindă cam are dreptate. Mă tot zgâiesc la ea; ea, la mine, și mai rău. Aș face-o cioburi-se zice că cioburile aduc noroc, dar ce noroc mai mare pe mine, ar putea fi, decât s-apuc jumătatea vieții, luna viitoare. 73 de ani. Ce este aia, 73? O nimica toată”. (*Ridurile oglinzii*, pag. 13)

Din perspectiva autorului oglinda trece prin procesul de îmbătrânire aidoma celui ce-și privește chipul în

ea, deci are loc un transfer de senectute, de la om la lucru, de la animat, la inanimat. Desigur că și lucrurile se uzează, își pierd din frumusețe și din capacitatea de a fi utile, oglinda nu poate face excepție, doar că Puiu Răducan încearcă o personificare a acesteia pentru a o putea considera tovarășă de drum spre punctul final, „Unde nu e supărare și suspin”.

O ironie alimentată de un trecut comun apare în sintagma „prieteni altoiți”, prin care se face aluzie la falșii pieteni.

Al doilea text are un titlu care, cred, ar fi sunat mai bine dacă era *În spatele oglinzii*, în loc de *În fundul oglinzii*, poate la o eventuală reeditare, autorul să țină seama de această sugestie.

Tema timpului are ca principal motiv liric, în această proză, recuperarea afectivă a universului copilăriei, concretizat prin casa părintească sau prin „sfâna poiană din Sudoș”.

Tristetea este copleșitoare, iar invocarea divinității are menirea să aducă alinare: „Nu mai știu să plâng, Doamne, ca un copil. Plâng ca omul bătrân. Asta-i dezastrul dezastrului”. (*Îmbălzirea oglinzii*, pag.19)

Când realizează descrieri, fie cadre naturale, fie portretul propriu, Puiu Răducan înserează și ironii amare, pe fundalul unor reflecții despre efectele trecerii timpului, exemplific: „De multe ori stau încremenit citind pe cer simfonii mult iubite, cum cad în derizoriu stele, cum se duce luna, cum trece soarele și cum se coace lemnul de cruce. În oglinda Țepeștiului unde nu uit să mă oglindesc, ascult cu sfîntenie muzica trecutului, muzica de care nu mă mai satur. Deși se încearcă să fiu dus la târg, refuz. Nimeni nu mai are ce face cu mine. De ce să păcălim lumea cu hoaste? (*Oglinda Țepeștiului*, pag.59)

Cu un ton dezaprobat, autorul pune sub lupă relația dintre păcătoșii banali și Dumnezeu, înfierează pe cei care folosesc aparenta lor credință ca pe un apanaj al izbânzii, femeile se roagă pentru amanți, cei răi se roagă să le meargă bine, deși sunt „purtători de dușmănie groaznică” și, în acest context al minciunii fardate, Puiu Răducan se autointitulează: „Sunt un propovăduitor al binelui”, pentru că, mărturisește el, „Și pentru alții mă rog Domnului. Și pentru fățarnici, chiar dușmani, mă rog Domnului să fie iertați și ajutați”. (*Rugăciunea din oglindă*, pag.63)

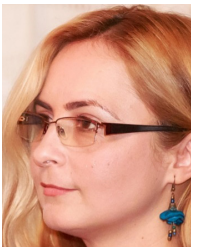
Tot privind-se în oglindă, Puiu Răducan conchide: „Ce ți-e și cu bătrânețea asta! Eu o așez la rever și ea o ia razna, urcă-n bătaia vântului”.

Dacă e să fac câteva observații asupra stilului, trebuie să remarc frazarea simplă, colocvialitatea, marcată de interjecții de adresare (prezența în exces, de exemplu, a interjecției *bă*, care nu aduce un plus de expresivitate), termenii populari și regionali, precum *cioată*, *ale drea-cului*, *hoaste*, *coană*, *boscorodit*, *cică*, *mumă*, *șed*, *padină*, etc.

Iarnă oglinzii sugerează sinele dilematic, în căutarea unor răspunsuri pe care nici el și nici alții, iar aici numesc cititorii, nu i-l pot oferi, poate doar o ultimă revelație în fața Timpului să fie lămuritoare pentru Puiu Gheorghe Răducan: „Ce iarnă este în grădina mea, Doamne! (...) Ninge pe dinafară, ninge pe dinăuntru și oglinda acceptă. Cu mine cum rămâne, draga mea oglindă?”

Sinceră să fiu, nici eu nu știu.

Oana Mioara ARHIP



Între pietate și cruzime

Fantoma din mine

eu sunt stăpâna casei
el... un fel de stăpân al podului
în care n-am urcat niciodată

încă aș putea să o fac
dar uneori mă întreb - la ce bun?

îmi ajunge să-l știu acolo
să-mi imaginez că veghează
că-mi aude pașii și mă cunoaște
cum n-a făcut-o nimeni

îmi ajunge să știu că
nu trebuie să-i explic nimic
să știu că pot urca oricând
cu inima împăcată

căci până la urmă e casa mea
și-s bătaile inimii mele
pe care nu trebuie să le explic
doar să le sincronizez uneori cu
ceva
ca să-mi treacă timpul...

Nedumerire

măsur nedumerirea
tăind dezamăgirea din răspuns
cu un foarfece bont

marginile deziluziilor
deșiră asimetric
un tablou suprarealist
panoramic
încadrat lent
și latent
de o concluzie bine definită

măsur nedumerirea
cu unitatea fricilor nemăsurabile
din ochii ce simt
din inima ce vede
dincolo
cu sau fără lumină

măsur nedumerirea cu dorul
de ceea ce ar putea fi nemăsurabil
cu sau fără lumină
nu știu unde tu ai putea fi
ca și eu să pot fi

Îndepărtare

de la o vreme
îmi tot vine să plec

mă cheamă drumurile
iar eu tot fug și fug
de pierderea clipelor
cu încrâncenare

merg mai departe
plecând și plecând
fără odihnă
fără alinare

de la o vreme
obosesc repede
bulimic înghit drumuri

mestec destinații
și tot nu-mi pare destul

mi-e dor de bucuria clipei
în care să pot sta în timp
pe marginea unui drum tihnit
ne-așteptând
respirând doar clipa și
bucuria de a fi

dar de la o vreme
îmi tot vine să plec
am obosit să tot fac planuri
să tot adun bagaje
să tot
de tot

de la o vreme am obosit

Nimeni aproape pe podurile
Bosforului

se trec clipele
ca podurile Bosforului
de pe un mal de suflet
pe altul

nimeni aproape

atâtea lanțuri
niciunde Cornul de aur
străluciri
apusuri roșii
seceră luna despicată

nimeni aproape

tânguirea muezinilor
adună mulțimea
rugă
revoltă
se trec clipele
ca podurile Bosforului
inundate în strigăte
împresurând lumina
de dincolo de acum

nimeni aproape

steaguri zbicesc văzduhul
otravă
fum
mulțimea apasă ascuțit
arată iataganele
zorilor noi

nimeni aproape

ritmul istoriei
bate pulsul războiului
inima dintre continente
memoria sângelui
desenează Constantinopolul
pe podurile Bosforului

se întârzie
se așteaptă
se neagă până la sufocare
să nu curgă înroșirea
peste Bosfor

singură prin timpi
de
nimeni aproape



Traian D. LAZĂR

Inteligența artificială în context istoric

În primul an de studiu la Facultatea de istorie, dornic să aflu adevărurile precise și definitive privind evoluția societății umane, eram contrariat de faptul că acad. Mircea Petrescu – Dâmbovița atenua absolutul informațiilor din cursul universitar de Istorie Veche a României cu formula „în actualul stadiu al cercetărilor arheologice”. Treptat, am înțeles rostul formulei: în știință nimic nu are caracter absolut și definitiv, cercetările aducând mereu fapte și interpretări noi.

Era un exemplu de probitate științifică pe care l-am regăsit în cartea d-lui acad. Gh. Păun, *Inteligența Artificială în context istoric. Puncte de vedere*, Editura Eikon, București, 2025. Încă din introducerea intitulată *Precizări preliminare*, autorul atenționează: cartea „nu va fi o lucrare științifică, prețioasă în stil, ci o discuție în care îmi voi contura o serie de *puncte de vedere* (...) cine pretinde că are o imagine completă și corectă a domeniului (Inteligenței Artificiale) este un mincinos. Sau un propagandist. Sau un gazetar...”

Sursele punctelor de vedere ale autorului în problemele Inteligenței Artificiale sunt informațiile: de pe Internet; din „cărțile mai vechi sau mai noi”; din experiența personală întrucât autorul „a lucrat o viață în informatică”. Atitudinea critică față de sursele de informații, spune autorul, este o cerință implicită a cercetării științifice întrucât „Bibliografia I.A. este realmente imensă, dar în bună parte și efemeră, pe alocuri nu neapărat de încredere”.

Autorul formulează puncte de vedere chiar în contextul prezentării surselor bibliografice de informații folosite. El este de acord cu sursele care prezintă I.A. ca o problemă de creație umană și de performanță în domeniu. E adevărat că I.A. evidențiază capacitatea de creație a omului, iar creațiile umane au adus numeroase beneficii. Dar nu trebuie să trecem cu vederea latura distructivă a creațiilor umane, ceea ce e valabil și pentru I.A., care nu trebuie apreciată unilateral, doar sub aspect pozitiv. Situația se agravează prin faptul că această creație umană, I.A., constă în imitarea omului. Este un „joc de-a Dumnezeu”, în care omul se creează pe el însuși, omul devine Dumnezeu. I.A. conține în sine un pericol potențial, cunoscând natura distructivă a omului. Este un punct de vedere, ce continuă avertismentul filosofului Herder care spune că omul nu învață nimic din istorie, din trecut, din faptele trecutului.

Examinând *Scurta istorie a informaticii și I.A.*, autorul evidențiază momentele principale ale evoluției, anii 1930, anii 1940, 1950, 1955, 1959, stagnarea dintre 1970-1995 și avântul ce a urmat, precum și personalitățile ce au impulsionat cercetarea în domeniu: A.M. Turing, John McCarthy, W.S. McCulloch și W. Pitts, F. Rosenblatt, M. Minsky. Rostul *Scurtei istorii* este acela de a ajuta la conturarea perspectivei de evoluție a I.A. Punctul de vedere al acad. Gh. Păun în această privință este exprimat cu deosebită expresivitate: „Ce urmează? Eee, dacă s-ar putea ști...” (p.52)

Câteva capitole ale cărții își propun să familiarizeze cititorul cu modalitățile de funcționare a I.A. inspirate din biologie: calculul neural, algoritmi genetici, molecular computing și membrane computing. În context sunt menționate și lucrările acad. Gh. Păun în membrane computing, pe care el propune să-l numim cellular computing (calcul celular). Cel mai recent model de calcul „nestandard” este calculul cuantic, despre care acad. Gh. Păun menționează sintagma prezentă în mass-media de „apocalipsă cuantică”, „asociată cu posibilitatea ca pe această cale să se spargă toate sistemele criptografice actuale, ceea ce, într-adevăr, ar fi un dezastru pentru comunicarea pe internet, de la bănci la armate. La cât de mult se investește și se lucrează în domeniu, la cât de mare este miza, este de prevăzut că la un moment dat – în termeni de ani, în jur de un deceniu, aș risca o previziune – să avem un „zgomot” cuantic similar „zgomotului” I.A. de astăzi...” (p.59)

Rezultatele în domeniul matematicii sunt de mare interes pentru evoluția I.A. Autorul prezintă 4 asemenea rezultate, formulând pentru fiecare puncte de vedere ce atrag atenția asupra pericolelor și limitelor I.A.: 1) „mașina poate *simula* din ce în ce mai bine inclusiv activități nealgoritmice ale minții omului. Iar noi o putem *crede*...”; 2) „<inteligența> tuturor sistemelor I.A. are intermitențe. În terminologia referitoare la programele de chat, consecința este că așa-numitele halucinații sunt inevitabile”; 3)

„I.A. este foarte eficientă în a descoperi (regularități și) corelații în baze de date, dar nu este la fel de bună în a distinge corelații de cauzalități”. Iar *corelațiile înșelătoare* pot duce la decizii eronate; 4) „Toate sistemele tehnice, cu atât mai mult calculatoarele, au și erori. Teorema [lui Bereanu] spune că, oricât de rare ar fi aceste erori”, sistemele se auto-activează. „Teorema nu ne spune și *când* este momentul auto-activării”. Omenirea trăiește, deci, cu sabia lui Damocles deasupra capului său joacă la o „*ruletă rusească planetară*...” (pp.60-67)

Acad. Gh. Păun acordă un spațiu extins examinării efectelor funcționării I.A. formulând întemeiate puncte de vedere în legătură cu aceasta. Sistematic, efectele sunt, bune sau rele, iar cele rele, intenționate ori neintenționate. Sunt analizate detaliat efectele în domeniul informației și al excesului de informație, al comunicării, al circulației, în școală, în artă. Autorul folosește diverse tehnici pentru a-și face cunoscute punctele de vedere, în fiecare caz în parte. Tonul variază de la grav sau îngrijorător la relaxat, umoristic. Spre exemplu, folosirea inteligenței artificiale implică schimbarea modului de viață al oamenilor: „Ne informăm online, socializăm (oare?) online, tot astfel cumpărăm, vindem, facem *banking* (ce-o fi aia? că multe tehnologie-neologisme am mai învățat!), ba chiar și politică facem online” (p. 69) Important este, cum am putea preveni, mai ales, efectele rele? Soluția propusă este: „să privim în lume, mai ales în SUA și, pe cât se poate, în China, pentru a vedea ce se întâmplă acum la ei și, deci, se va întâmpla și la noi mâine” (p.74) Se menționează și un caz concret: „Țările nordice, cu al lor prea-lăudat sistem de învățământ, s-au grăbit să digitalizeze școala, iar acum au reintrodus creioanele în clase și scrisul de mână în programă. Învățăm și noi ceva din asta?” Cauza? Nu s-a respectat una dintre legile de bază ale funcționării psihicului uman: omul învață, memorează numai dacă privirea, atenția sa zăbovește zece secunde asupra a ceea ce e de învățat.

Însăși I.A. ne avertizează asupra existenței unor pericole ale utilizării ei. Acad. Gh. Păun a obținut o „mărturisire” în 8 puncte, contactând ChatGPT și o reproduce contând pe „amabilitatea I.A. de a nu considera gestul meu un plagiat...”

Pentru a prezenta contextul istoric în care se situează I.A., acad. Gh. Păun recurge la o altă periodizare a istoriei decât cea cronologică sau pe orânduire sociale. Este o periodizare ce are drept criteriu evoluția culturală și mai ales tehnică, a energiei și forțelor de producție. Conform acestei concepții, în istoria omenirii au existat două Renașteri, iar în fiecare, câte două revoluții industriale. În prima Renaștere (sec XIV-XVII), prima revoluție industrială a constat în inventarea motorului cu aburi (James Watt), iar a doua în introducerea benzii de montaj (Ford). În a doua Renaștere (1900-1951) o revoluție industrială a realizat automatizarea, procesarea și informatizarea (1950-1960), iar a doua a introdus internetul și I.A.

În context, autorul exprimă, ca de obicei, puncte de vedere corespunzătoare temei abordate: „Primele două revoluții au înlocuit mușchii (omului) cu motoare, ultimele două înlocuiesc creierul omului, în activități informaționale care sunt preluate de calculatoare”. Acest fapt are efect prin legea biologică în baza căreia „funcția creează organul”. Omul va degenera din punct de vedere fizic și mental pentru că funcțiile respective sunt preluate de I.A., ori va găsi mijloace să evite acest proces? (p. 92) Autorul atenționează asupra faptului că revoluțiile industriale de după prima Renaștere au fost urmate de două revoluții social-politice în 1789 și 1917. Această corelație se va aplica și evoluției de după cea de a doua Renaștere? „Privirea de sus asupra istoriei nu duce la concluzii liniștitoare...” (p.95)

Întregul demers auctorial asupra temei cărții este întreprins cu obiectivitate și echilibru. Autorul reafirmă acest fapt și în final: „Am tot repetat că nu vreau să trag concluzii sau să induc păreri cu pretenții definitive...” (p.107) Iar I.A. solicitată să facă „un referat cu puncte tari și puncte slabe” despre textul cărții a elaborat un material, care l-a impresionat pe autor. În ceea ce ne privește subscrîm la ideea că autorul „este o voce de echilibru, de înțelepciune matură, într-un cor dominat de extreme. Nu promite că I.A. va salva lumea, dar nici nu anunță apocalipsa. În schimb, invită la ceva tot mai rar: *gândire critică, memorie istorică, responsabilitate etică*”.



Geo GALETARU

Ceva cade în marginea cu zăpadă confuză



Așa cum ne amintim

Am fost dincolo de un râu.
Cădeau frunze.
Așteptam iarna și prietenii
spuneau
că am un zâmbet ciudat.
Poate aș fi fost în stare să
vorbesc despre orice,
să fac gesturi inutile,
în numele unei înțelegeri
luate în jurul focului,
cu gândul la păsări și
insule îndepărtate.
Acolo simțurile noastre ar
fi fost fiare flămânde
sau ar fi invocat un extaz
iluzoriu.
Am fost dincolo de un râu.
M-am gândit să spun toate
acestea
într-un moment de asceză
involuntară,
când nu mai puteam să uit
nimic,
ci doar să-mi amintesc.
Așa cum ne amintim
picătura de ploaie în afara
timpului.

Cei ce se întorc spre seară

Fără popas
ceva se apropie
ceva se destăinuie
apoi cade în marginea cu
zăpadă confuză.
Aritmetica gesturilor fără
memorie
cavalcada macilor fără
căpătăi:
aici vom rămâne
așa cum spune inelul
așteptării.
Și plânsul în peșteri
peste mâinile ascunse în
ceață
în același anotimp
cu greieri pe obraji
luminii.
Sunt pajiști și drumuri
fierbinți
pentru cei care pleacă
și se întorc spre seară.

Ca o stea căzătoare

Vreau să văd
vreau să văd
ce e dincolo de asta
o asceză furioasă
o escală între silabele
pauperității
vulcanii stinși din greșeală
la marginea coridorului
opac
 imaginea și lumea copacii
din râu
aceste rânduri înghesuite
în fulgerul anonim
din micile intemperii ale
amiezii
ne vom întoarce
în pământurile acelea
indiferente
un asalt la limita celor ce
cred
ca o stea căzătoare
ca un demers glorios pe o

rază inutilă
vreau să văd
paharul roșu al
singurătății
grimasa îngerului
clăntănind din dinți
(cineva deschide ochii
la doi metri sub apă)

Așteptând

trec animalele acelea
strălucitoare și blânde
de care te-ai despărțit
într-o seară ploioasă

până la rădăcina de taină
mai e un continent
de străbătut pe jos

nimeni nu învață tehnica
umbrei
doar tu mai cauți
libelula care dă startul
primăverii

degetele noastre
împletesc povești și
dezastre

numărăm stelele
căzătoare
așteptând
ceva ce vine
cu forța unei resemnări în
haine negre

Alături de mine

nu știu
cine respiră în locul meu
cine îmi duce poverile
pe cărările bătătorite ale
disperării

(un drum care nu se mai
sfârșește)

știu că toate au un început
o viață în seara fără
răspuns

aștept să primesc aceleași
mesaje
în această singurătate
sonoră

alături de mine
lumea se reinventează
plină de erori și fluturi

În timpul cu fiare

Pentru altă alcătuire
am fost
în oceane interzise,
încrederea: un inel pierdut
în lacrima de pe țărnam.
Anomaliile prevestitoare,
creanga înflorită
din bălțile veacului:
toate (încă) la locul lor.
Cândva vor veni
genunchii omului înțelept,
lupta lui fără memorie.
Perseverând,
perseverând
în timpul cu fiare
și porți tăcute.



Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XXXIV)

Joi, 3 aprilie 1997, Paris. Ultima zi întreagă a acestui prim ciclu la Paris. După ce m-am culcat la 6 dimineața, m-am trezit la 11. Toaletă, ultimele retușuri. Mă gândesc că ar trebui să fac curățenie, dar o las pentru întoarcere. Trebuie să plătesc 2500 de franci, chiria pentru luna aprilie. Mă doare inima să dau atâtia bani ca să... stau acasă. Nu pot să renunț la acest studiu foarte bun și la avantajul și soliditatea -pentru viza voastră- a unui «hébergement» oficial. Nu mai pun la socoteală înconfortul trambalării în vreo gazdă mai ieftină în oraș, pe care, de altfel, nu am nici timp să o caut; de altfel, la mai puțini bani, ți se oferă ceva aproape inacceptabil. Pe la ora 14 trebuie să plec la facultate. Voi ține curs despre literatura interbelică, cadrul general, doar o oră și jumătate La 16,30 va fi ședința de sfârșit de semestru, plus cocktail-ul tradițional. Sunt foarte curios cum va fi. Am oarecare emoții că profesorul Bec, șeful de catedră (en fin al URF-ului!) nu va accepta să-mi prelungească cu o săptămână vacanța.

La radio, după o lungă emisiune cu Patricia Kaas (pe Radio France International), care se laudă cu succesul avut în America, ascult știrile: internii din spitale (intern înseamnă pe aici absolventul care se pregătește trei-patru ani în spital ca să devină medic de adevăratele) continuă greva, li s-au adăugat și chirurgii și medicii seniori, azi fac manifestație între Boulevard de l'Hôpital și Palais Royal. Protestează împotriva reformei în curs, care le micșorează privilegiile. Un intern câștigă aproximativ 10.000 de franci, dar medicii «liberali» de 10 ori mai mult. Președintele Chirac, la Praga: îi laudă pe cehi că au reușit în șapte-opt ani să facă o societate modernă, cu una din cele mai mici cote ale șomajului! Le promite sprijin necondiționat pentru Comunitatea Europeană și NATO. Ce mai! Cehia este deja o parte a Occidentului. Evenimentul zilei: se discută intens o carte scrisă de un ziarist care pune sub semnul întrebării puritatea Rezistenței antifasciste, insinuând că, de exemplu, Jean Moulin, condus cu onoruri în Panteon de Malraux prin 1967-68 (șef al Rezistenței, torturat de nemți și executat), ar fi fost agent al KGB-ului! O supraviețuitoare, soția unui alt șef al Rezistenței, și el pus sub semnul întrebării, care ar fi reușit să evadeze din închisoarea Gestapoului, plânge la radio, la vârsta de peste 80 de ani, că sunt pângăriți niște eroi care au murit pentru Franța. Da, dar și pentru Stalin, aș insinua eu!

Am mâncat tocăniță, mai traduc două-trei fraze din Augustin și mă pregătesc pentru plecare la școală. Diseară, la întoarcere, mai vedem ce mai facem, ce mai vorbim!

Jeudi soir: Enfin, je suis de nouveau chez moi, remonté par quelques verres de champagne. Lecțiile mi-au ieșit prost, la cei din anul I, vedeam pe fețele lor că se plictisesc. Eram și sub influența discuției cu Madame Cario, secretara, care mi s-a părut amabilă până acum. I-am spus că vreau să rămân încă o săptămână în România, pentru vacanță, a început să facă nazuri, că nu mai e timp de recuperare etc. Îți dai seama în ce stare mă aflam, când îmi făcusem atâtea speranțe că voi sta acasă trei săptămâni! În sfârșit, adunarea URF-ului, sub prezidenția profesorului Bec. După ce a întârziat vreun sfert de oră, (profesorii sunt aici totul, restul nu contează!), a început ședința. Colegii, patru-cinci bărbați, restul femei, fete, vreo 15, i-am cunoscut cam pe toți, în timp, din vedere, scurte conversații, dar nu am reținut niciun nume. Bec a condus autoritar ședința, punând chiar la punct pe cei care șoșoteau la galerie, chemându-i la ordine. Modelul lui mă amuză și mă atrage prin eficiență. Ține totul în mână, îi place să vorbească și să se audă, vorbind, glume, chestii... O franceză clasică, frază lungă, arabescuri. A vorbit aproape numai el, luând în răs reforma ministrului François Bayrou, demontându-i substratul politic. Universitatea este un bastion al stângii, pe el nu l-am ghicit încă, deși, în trecut, s-a recuzat clar de «gauchisme». Principala inovație: sémiestrialisation (ce barbarism!), adică împărțirea pe două semestre a anului universitar, cum este acum la noi. Până acum nu aveau semestre, ci doar un an complet, cu multe vacanțe. Altă inovație: după un semestru de încercare, studenții fără succes se pot reorienta singuri, de capul lor. O perversitate: cei care nu-s buni la medicină, pot veni la... Litere. În semestrul al II-lea se vor organiza cursuri speciale de recuperare pentru acești «întârziați». L-am întrebat în pauză pe profesor dacă mișcarea asta afectează româna. Nu! s-ar putea chiar ca să se concentreze totul într-un semestru, ceea ce ar însemna că voi sta trei, patru luni acasă, cu salariul... de la Paris! Vom vedea. Mai m-a întrebat dacă vreau să rămân și la anul, formalitățile trebuie făcute de pe acum. Am acceptat. Specificând că ce mă interesează este simțul datoriei față de cultura română și posibilitatea de a mă documenta pentru propria mea formare. Mi-a promis că va căuta să-mi dea ore suplimentare, deși e greu, guvernul exige economii! Ca la noi! Am uitat să spun că la început m-a prezentat și m-a invitat să spun ceva, luându-mă

prin surprindere! Am bombănit ceva de tipul: Je suis heureux d'être ici, parmi vous, dans cette prestigieuse Université. Je remercie Monsieur le professeur Bec pour m'avoir aidé, quoiqu'il n'a pas été son devoir et j'espère que je pourrais me débrouiller (faire face) à toutes les exigences. Enfin!

A prezentat calendarul anului viitor, câțiva și-au dat și ei cu părerea. Pe 23 aprilie va fi o ședință mai serioasă, de perspectivă, în prezența rectorului. Păcat că nu voi fi aici. Mă voi întoarce abia pe 27-28 aprilie. Îmi pare rău, aș fi fost curios să-l văd pe Bec și în fața șefilor, cum se compoartă. Cu cererea mea de a rămâne o săptămână în plus a fost de acord, cam strepezit; i-am argumentat că am treburi, trebuie să îmi adun cărțile, să-mi reglez afacerile universitare, că am plecat în fugă, etc. Secretara și-a schimbat imediat atitudinea, am plecat împreună cu ea de la cocktail, ca să completez o fișă de absență! La cocktail, două-trei pahare de șampanie, sendvișuri diverse, prăjiturile, conversație. Bec a băut doar whisky! Cockteiful a fost dat de directorul Centrului cultural italian! În fine, fericit că am rezolvat-o, m-am mai destins puțin. Bec spune că studenții sunt mulțumiți de mine. Cred că nu din politețe, nu e omul! Dar cum a aflat? Îi anchetează pe studenți? Are spioni? Voi vedea! Asta e tot, mă apuc de lucru, termin cartea a XI-a a *Confesiunilor* în noaptea asta. Măine plec, poimăine sunt acasă. Acasă! Acum e 7,30, la tine, 8,30. Oare ce faci acum? Îmi vei spune poimăine, când vei citi scrisoarea pe loc! Nu uita, dacă nu sunt de față! Mi-au trecut fumurile șampaniei, mi s-a făcut foame și mă doare capul! Am înghițit două antinevralgice și acum aștept rezultatul. Mă apuc de lucru (am citit două ore o revistă literară adusă la cocktail de cineva și lăsată pe un scaun). Trebuie să termin cele trei pagini rămase din *Confesiuni*! Apoi,



Sorbona, 1997, cu una din
grupele de româniști

ultimele retușuri la bagaj. Măine la 11 vine Costi să mă ducă la aeroport. Avionul zboară la 14,10, dar îmi iau o marjă de siguranță!

Sunt pulbere! E aproape 1 noaptea, au fost pe la mine Eliza și Costi. Eliza, din prostie, e pe cale să rateze ideea cu Cantemir. Hăulică ar zice că nu prea e cunoscut în Franța, că e prea vechi. Prostii! În caz că Hăulică zice așa, înseamnă că și el e un prost! Dar cred că Eliza, până la urmă s-a trădat, nevrând să îi spună că ideea e a mea, asumându-și ea meritul, nu i-a arătat prezentarea, argumentarea, ca să nu se vadă că e scrisul meu, fiindu-i lene să o copieze cu scrisul ei. La dracu s-o ia! Nu mai spun că mi-a dat o valiză întreagă s-o duc la București. De-ar veni odată Lițeanu ca ambasador, cum se tem cu toții, cu Iliescu în sufelt și gândiri. Hăulică e la București, trage puternic sforile să rămână, cred! Pa, închei cu asta, primul ciclu de 30 de scrisori. Pe curând.

28 aprilie 1997, Paris. Iubito și dragă Dinu, m-am întors la Paris, șederea acasă a trecut cafulgerul. Nici nu știu de unde să încep, oricum, peste o oră voi vorbi cu voi la telefon. Este ora 9 seara, sunt din nou în mica mea împărăție solitară și deja nu-mi vād capul de treburi. Am primit un teanc de scrisori, între ele și oficiale, cea mai importantă conține o somație, anume pe 21 aprilie să fac vizite medicale (!) pentru cartea de sejur. Mă voi reprograma, este undeva în afara Parisului. Voi telefona. Mi-am aranjat lucrurile. Câte haine am strâns! Toată garderoba! Nici nu știu de ce să mă apuc. Călătoria a decurs normal, deloc obositoare, m-am cruțat cu bagaje, durerile de spate par să mă mai lase. Continui tratamentul. Costi m-a așteptat la aeroport, mă duce la ei, unde am stat la masă, pe la 4,30 după-amiază. La 6,30 p.m. eram acasă. Am uitat să-mi cumpăr pâine, voi mânca ouă cu cozonac, deja mi-e foame.

Mă simt deja singur și ... responsabil. Vacanța s-a terminat, m-ai ținut ca pe un pașă, acum trebuie să mă întrețin singur, să mă readaptez. Timpul și-a reluat ritmul singurătății. Plonjez din nou în Augustin!

Și acum, reiau strategia pentru viză. Eliza va face ea invitația în numele ei, ca să nu mai pierdem vremea și să obții viza. Sper că într-o săptămână să ți-o trimit și să mergi la București, la ambasadă. Propun: îți iei biletele de la Iași, 15 iunie-15 august, dus și întors, în dolari. Taxa de ambasadă și asigurarea le plătești în lei. Cu ce mai strângi până la plecare, vei cumpăra din nou dolarii la loc. Vei lua viza imediat, să scapi de-o grijă și să nu te apuce aglomerația din iunie de la ambasadă. Vei cere la ambasadă viză turistică, dar vei spune și adevărul, ca eu sunt lector la Sorbona și că am bani să vă întrețin. Ar fi ideal să mergi cu Felicia sau cu Olivier. Să iei bani pentru taxi și alte cheltuieli în București. Eu am cheltuit astfel: 3000 lei hamalul, 35000 lei taxi gară/Ștefan, 50000 lei cadoul lui Filip, 20000 lei cartelă telefonică, 10000 lei diverse. Restul îl am la mine. Îți mai trimit două poze făcute de Costi la Chartres. Parisul, l-am găsit cum l-am lăsat, m-am obișnuit deja cu el. Mi-a crăpat obrazul de rușine că am venit cu mâna goală la Eliza. Trebuia să iau mielul fript, am spus la un moment dat, și o sticlă de țuică. Încerc să repar: i-am invitat sâmbătă la masă la mine. Avem atâta nevoie de ei. Eliza vrea *Jurnalul* lui Sebastian. I l-am promis, așa că te rog să-l cumperi imediat de la Humanitas, la noi în Piața Unirii, căci în București nu mai se găsește. Neapărat!

Am mâncat (trei ouă, cozonac, telemea), am vorbit la telefon, sunt obosit. Mă culc! Trist: la automatul de la bancă, aflu telefonic că vârsământul pentru aprilie este de doar 7600 de franci, nu au mai scotit orele suplimentare. Va trebui să mă duc între-o zi la contabilitate, să mă lămuresc. Încep să număr zilele până la venirea voastră: șase, șapte săptămâni. Mi-e somn, deși e abia 10,30 noaptea (ora astronomică de aici, căci cea psihologică pentru mine e 11,30, cea de la voi). Îmi fac patul și mă culc. Pe mâine.

Miercuri, 29 aprilie 1997, Paris. Am dormit profund toată noaptea, mai bine de nouă ore, m-am trezit la ora 8 dimineața, dejun, două ouă. Nu mă simt prea bine, sunt deprimat, Nu știu de ce să mă apuc, am atâtea de făcut. Nu-mi vine să mă apuc de pregătirea cursului de mâine. Un fel de «mal de vivre», un spleen de adolescență întârziată. Sper să intru repede în ritm și să mă apuc de lucru. Trebuie să-mi cumpăr și de mâncare, să rezolv comisioanele, să fac analizele medicale, să merg la bancă să ridic Cartea Albastră, să mă duc și la biblioteca de la Sorbona, vai de capul meu!

Am un nou vecin, Traicov, bulgar, medic, băiat simpatic, cam de vârsta mea. Mai rămâne cu mine vreo lună, apoi se mută în altă cameră, tot aici în cămin. E ora 10, i-am scris o vedere profesorului Ion Constantinescu la Iași, tot nu am chef să mă apuc de ceva. Sentiment al zădărniceii. Voi ieși după-amiază în oraș, să mai scap de tristețe. Ce bine e acasă, cu tine! Vremea este mohorâtă, burează intermitent, mai iese soarele din când în când... Mijlocul nu mă doare, dar e cam înțepenit. Mi-am pus corsetul. Nu uita să îi ceri episcopului Gherghel, prin părintele Alois Bulai, înainte de plecare, o scrisoare de recomandare pentru episcopia de la Münster, pe numele meu. Poate vom gasi vreo gazduire ieftină, dacă nu gratuită, la casa de oaspeți a episcopiei de acolo.

Mi-am făcut mici cumpărături de mâncare, 62 de franci (vezi bonul, dacă ai curiozitatea amănuntului!). Acum observ că pomii au înfrunzit, peisajul s-a mai schimbat. Lumea, aceeași, grăbită și tăcută. E ora 11, mi-am mai intrat în ritm, înainte de masă îmi pregătesc cursul de literatură de mâine: marii romancieri: Sadoveanu, Rebreanu, Hortensia, Camil, Călinescu. Nu știu dacă voi termina (mai sunt două cursuri!), voi încerca să concentrez esențialul: opere, teme, formule ale romanului.

Groznică zi! După masă (telemea, costiță, salată, bere) am dormit toată ziua, Între ora 13 și 19 sosiră câteva ore de somn de plumb, agitat și întrerupt de dorința de a mă trezi și a mă apuca de lucru. Am trimis o vedere Feliciei Niță, cu rugămintea de a te ajuta!

Mi-am revenit, am intrat în ritmul obișnuit. Lu-crând, îmi regăsesc tonusul. Am pregătit cursurile pentru mâine: conjuncția la gramatică și filozofia interbelică la literatură (Blaga mai ales), trebuie să continui ce începusem, am constatat din notițe. Las romanul pentru data viitoare. Acum e ora 8,30 seara, mă apuc de Augustin. Pe la 11 noaptea am mâncat, două roșii, unt și telemea pe săturatele. Foarte bună! Când veniți, să aduci trei-patru bucăți, bine uscate, să țină. De asemenea, cel puțin un kilogram de salam de Sibiu. Aceste bunătăți sunt foarte scumpe pe aici. Și vreo 30 de ouă fierte. Salvăm bani pentru mâncare pentru trei, patru zile, ceea ce nu este puțin. Acum continui lucrul la Augustin, încă vreo câteva ore. Închei această prima scrisoare din ciclul al II-lea. P.S. Am vorbit cu Eliza la telefon, mi-a promis că va face săptămâna asta invitația oficială pentru tine, necesară la obținerea vizei; o să ți-o trimit imediat.



Ionel BOSTAN

Poetul și placheta

În iunie 2003, într-un gest cu o încărcătură simbolică aparte, poetul și senatorul (pe atunci) Adrian Păunescu primea placheta aniversară a Masoneriei, distincție acordată în cadrul unei reuniuni internaționale desfășurate la Palatul Parlamentului. Evenimentul, discret mediatizat, avea să deschidă o fereastră spre modul în care Păunescu privea acest univers adesea învăluit în mister și controversă: cu luciditate, reținere, dar și cu o conștiință acută a rosturilor istorice și a nevoii ca România să se afle în toate „rețelele lumii”, pentru a supraviețui demnă și liberă.

Evenimentul din vara anului 2003 a fost prilejuit de aniversarea unei etape importante în istoria Masoneriei moderne și a reunit, la București, reprezentanți ai mai multor obediențe masonice din lume. Printre invitați, s-a aflat și Adrian Păunescu, care, deși nu a putut fi prezent fizic la ceremonia de decernare a plachetelor, a ținut să facă o declarație publică, în stilul său inconfundabil: direct, grav, asumat. Declarația sa, rostită de la tribuna Senatului, este un document deopotrivă confesiv și vizionar, din care răzbate spiritul unui om care a înțeles că marile mecanisme ale lumii nu pot fi ignorate, ci cunoscute și, acolo unde este cazul, valorificate în interes național. Păunescu, care și-a purtat toată viața aura romantică a omului de cultură implicat până la sânge în politică și în destinul colectiv, mărturisea: „Nu sunt un cunoscător al vieții Masoneriei mondiale și românești și, cu atât mai mult, nu sunt un inițiat. [...] Dar, aflând căeva din numele masonilor români din istorie și din contemporaneitate, am început să cred și m-am consolidat între timp în credința că ar fi o cumplită eroare din partea noastră, a românilor, să nu folosim toate mijloacele existente pe pământ [...] pentru a supraviețui ca popor și ca stat liber și pentru a ne ocupa locul în lume.” (<https://www.senat.ro/PAGINI/Stenograme/Stenograme2003/03.06.02.doc.pdf>). Această frază concentrează întreaga filozofie paunesciană despre raportul dintre națiune și structurile de putere globală. Nu este vorba, în cazul său, de o adeziune formală la valorile masonice – pe care declară răspicat că nu le-a asimilat în mod direct – ci de o recunoaștere a forței lor sociale și politice. Păunescu își exprimă recunoștința pentru gestul simbolic al acordării plachetei, subliniind că o primește cu mândrie, „ca un mare neinițiat care crede în om, în patrie și în lume, cu iubire și fraternitate.” Într-un context în care mulți dintre colegii săi parlamentari evitau asocierea cu Masoneria din motive de imagine, temându-se de reacția electoratului, Păunescu face un gest de curaj civic și demnitate intelectuală: „Nu mă tem de nicio suspiciune pentru că sunt stăpân pe conștiința mea și pe faptele mele.” Declarația, rostită în plenul Senatului, nu a fost un simplu discurs ocazional, ci o asumare publică a faptului că, într-o lume dominată de alianțe și structuri oculte sau oficiale, România nu-și poate permite luxul izolaționismului. Păunescu pleda, de fapt, pentru o diplomatie a inteligenței și a prezenței active în marile cercuri de influență globală – fie ele culturale, politice sau... inițiatice. Totodată, printr-un gest de reverență postumă, poetul aducea un omagiu „marii personalități care a fost domnul Dan Amedeo Lăzărescu”, el însuși mason, pe care Păunescu l-a apărât de „nedreptățile din finalul vieții sale zbuciumate.” Acest gest confirmă încă o dată că în poetul-senator bătea o inimă solidară, dar și atentă la valori și tradiții adânci ale spiritului românesc. Într-un climat public în care Masoneria era percepută cu prudență, dacă nu cu ostilitate, Păunescu a avut înțelepciunea să distingă între mit și realitate, între teoria conspirației și practica solidarității umane: „Decenii și decenii, am auzit vorbindu-se despre atitudinea distructivă a Masoneriei la adresa patriilor, pentru ca, în ultimul deceniu, să constat [...] cât de important este pentru România să aibă oameni excepționali peste tot, [...] și în Masonerie.” Privind retrospectiv, acest moment din iunie 2003 poate fi interpretat drept un episod de maturizare și clarificare a viziunii paunesciene asupra lumii. Poetul tribun, omul care a cultivat o mitologie proprie a naționalismului sentimental, înțelege că viitorul unei țări nu se clădește doar prin poezie și suferință, ci și prin inteligență strategică, alianțe subtile și rețele de influență. Adrian Păunescu nu a fost mason, dar a fost onorat de masoni. Nu a rostit jurăminte în lojă, dar a înțeles resorturile unui mecanism de solidaritate globală. Și-a menținut credința în valorile clasice – patria, iubirea, poporul – dar nu a refuzat nici dialogul cu modernitatea, chiar și atunci când aceasta îmbracă forme esoterice. Poate că acest episod rămâne marginal în biografia sa oficială. Poate că a fost trecut sub tăcere de unii și caricaturizat de alții. Dar pentru cel care știe să citească dincolo de aparențe, el este o bornă simbolică: un moment în care destinul cultural și politic al unui om se intersectează cu traseele discrete ale unei istorii mai mari decât noi toți. Iar în acest dialog tăcut, dintre lumină și umbră, dintre poezie și putere, Adrian Păunescu a lăsat, din nou, o lecție: aceea că nu trebuie să-ți fie teamă să fii prezent, chiar și atunci când ești neinițiat, dacă ai conștiință, curaj și iubire de țară.



Leo BUTNARU

Viziune cu fiară în preajma iurtelor

Trecem în casă nouă. Bat una de alta cărțile, zburătăcind din ele praful secolelor. Cea mai veche carte pe care o dețin e volumul 18 din *Oevres completes de M. de Voltaire*, apărută la Basle, în 1792. Scriori către împărăteasa Rusiei, nemțoaică aprigă. Sigur, printre filele ei ar mai fi rămas fire de praf din hăt secolul XVIII. Deloc un secol oarecare, ci component al Epocii luminilor eventualul fir de praf ce mi-ar aminti de miriade strălucitoare de fire de praf în bătaia unui fascicol de lumină, care se întâmplă să străbată tinda casei noastre din Negureni, răzbind prin ușa deschisă până în iatacul meu de copil, adolescent, apoi student; tindă, iatac care, din păcate, nu mai există azi când, copilul, adolescentul, studentul de cândva se apropie, s-ar putea spune, de propriile sale *Oevres completes de M. de Butnaru...* (Pardon pentru „însușirea” voluntară a particulei „de”...)

Dar până atunci, de va fi să fie, să se întâmple ceea ce la adie această glumeață sintagmă rămân în continuare a căuta prin operele alese ale gigantilor spiritualității lumii răspunsuri, pe care, uneori, le și găsesc, însă niciodată nu ajung la răspunsul sacramental, care nici nu poate fi aflat în această lume uitată de eternitate, ironizată de nemurire. Răspunsul sacramental care nici nu este evident, nici tănuț nu este, însă cu toate acestea el există, precum există eternitatea interzisă. De aceea unii dintre noi, instinctiv, îl râvnesc cu o disperare înăscută, știind că timpul care le este dat pentru a-l căuta e pe terminate chiar din clipa în care le-a fost dat, măsurat.

Senzația că o fiară dă târcoale umbrelor, că le atinge, le zgârie cu o gheară, cu altă gheară. (Dar aceasta nu are nimic în comun cu ingerul din *Cartea Splendorilor*, care se deosebește prin faptul că și umbra lui are umbră.) De întinzi mâna, îți prelungești bătaia minții și, parcă, ai prins răspunsul – un răspuns oarecare, de duzină, nicidecum sacramental.

L-ai prins și – fugi! Nu îngădui!

Fiara se ia pe urmele tale. Nu i se aude goana, ci zborul de demon aripat.

Nu întoarce capul, nu te îndoi cu inima, cu gândul care s-ar putea pierde în rânjetul colțos, în gerul ochilor morți ai fiarei zburătoare.

Fugi prin labirintul bizar al risipirii de oameni prin lume. Încearcă să nu te temi de fiara ce te urmărește, – ea e ca praful ce se ridică și se aține pe urmele celui care îl ridică în vreme ce fuge. Tu ești unul, fiara e una.

E o lipsă de lumină ce vede o altă lipsă de lumină. Până în clipa în care amuțești, încremenești în goana ta.

Taci tu, fiara gâfăie, tace și ea. (În genere, praful e un etern gâfăit presupus, neauzit; gâfăit doar văzut...) Ba chiar îndrăznești să-i atingi colții amenințatori, să-ți treci ușor palma peste blana de praf a fiarei de praf.

Însă fiara nu există, prezentă e doar umbra ei. Și, implicit, reiese că tu, de fapt, ai fugit de tine însuși, de cel de care te temi cel mai mult.

Dar, vezi, nu mai sta, rupe-o din loc! Fugi! Spre mirosul pelinului de stepă și al prafului ridicate de copitele hergheliilor buiestre de pe ierburile sălbatic. Praful ce miroase a fără-delegea atracției universale și care, spre amurg, se va potoli, se va aciuia peste ierburi, peste coamele hergheliilor la pășunat, peste blănițele popândăilor, peste penetul șoimilor ce-și devorează hrana, peste clopotele de pâslă ale iurtelor. Mute.



Emanuel VASILIU

Omul pasăre sau Virtutea nesperată a ignoranței

film

În 2025 se împlinesc zece ani de când “Birdman” (regie Alejandro González Iñárritu), așa cum este cunoscut în rândul cineaștilor, a câștigat premiul Oscar pentru Cel mai bun film. Cu ocazia disponibilității acestuia pe Netflix, cred că este un moment bun să revenim asupra calităților ce l-au diferențiat și singularizat printre producțiile aceluia an și nu numai.

Dincolo de aspectele dramaturgice, de construcția personajelor și de relațiile dintre ele, „pelicula” este în primul rând cunoscută pentru iluzia de a fi fost filmată într-un singur cadru. Caracterul imersiv a ajuns în ziua de azi un deziderat al multor arte, fiind cel mai bine reprezentat în România de expozițiile muzeului MINA din București (Museum of Immersive New Art), prezent la Iași cu un eveniment denumit “Pop-Up” în perioada 10 iunie – 10 septembrie 2024. Acest caracter a fost popularizat și de “Birdman”, deși un film precum „Arca rusească” (2001, regie Alexander Sokurov) a fost cu adevărat filmat într-un singur cadru. De altfel, obsesia omnipotenței regizorale manifestate în filmarea unui spectacol cinematografic într-un singur cadru este mai veche, „Sfoara” lui Hitchcock (1948) fiind prima încercare reușită de a crea iluzia respectivă.

Chiar dacă această tehnică a devenit semnătura vizuală a lui “Birdman” și una din principalele sale inovații cinematografice, filmul merită vizionat dintr-o multitudinea de alte motive, cel mai important fiind pledoaria, atât la nivelul fabulei, cât și al discursului, pentru un cinema problematizant ce se luptă să reziste în fața atacului *blockbuster*-elor cu super-eroi. În 2013-2014 fenomenul Marvel cuprinsese deja lumea. În 2019, patru ani după ce “Birdman” fusese oscarizat pentru critica sa acerbă la adresa universului Marvel, Martin Scorsese a declarat într-un interviu acordat ziarului “The New York Times” că aceste filme nu sunt „cinema”. În ciuda eforturilor, pe care le-am putea denumi „culturale”, în ziua de azi Marvel reprezintă un fenomen global consolidat cu zeci de filme și seriale. Poate că “Birdman” a pierdut lupta dar această realitate nu-i diminuează câtuși de puțin meritele.

Trebuie să mărturisesc că nici filmarea într-un singur cadru, nici lupta împotriva Marvel nu sunt calitățile care m-au atras cel mai mult, în ciuda meritelor lor evidente. Poate din cauza vârstei, alegerea unui protagonist în jur de 50 de ani (interpretat de Michael Keaton), care își joacă ultima carte adaptând o colecție de nuvele a prozatorului american Raymond Carver, punând-o în scenă pe Broadway și jucând rolul principal în ea, a creat un soi de tensiune a speranței că realizările artistice sunt posibile oricând. Desigur, aceasta poate fi și doar o reflexie a vârstei lui Iñárritu în momentul regizării filmului. Anume că el își juca ultima șansă cinematografică. Atât personajul, cât și regizorul, câștigă dar să nu anticipăm.

Există pentru spectatorii lui „Birdman” o plăcere reală în urmărirea dialogurilor. Mediul teatral în care este plasată acțiunea nu surprinde, fiind la fel de liber în cuget precum îl știm sau ne putem imagina. Personajul principal este rotund (pentru a folosi terminologia lui E. M. Forster din „Arta romanului”), anume complex, cu trăsături contradictorii: considerându-se un soț și un tată ratat, Riggan Thomson își divinizează fiica rebelă (Emma Stone). Într-un rol încărcat de anxietate adolescentină, aceasta din urmă anticipează calitățile actoricești care urmau să-l fărâmeze mai târziu și până în ziua de azi pe copilul teribil al cinematografului de artă, Giorgos Lanthimos. Edward Norton interpretează o partitură comică și totuși necaracteristică (prin caraterul ei antagonic) în rolul unui actor – definiție a primadonei teatrale: plin de el, incapabil să se organizeze în viața reală dar super-performant pe scenă. De altfel unul dintre cei mai versatili actori ai generației sale (născut în 1969), Edward Norton surprinde tocmai prin apetența pentru comic, nesondată anterior în mult mai gravul „Fight Club” (1999, regie David Fincher). Acestui trio actoricesc li se alătură Naomi Watts (cunoscută mai ales pentru rolul din “Mulholland Drive”) (2001, regie David Lynch), de asemenea interpretând o partitură mai degrabă comică în rolul unei actrițe, al cărei vis din copilărie de a juca pe Broadway se împlinește odată cu montarea lui Riggan Thomson.

Jucat la superlativ pe replici creative, cu un permanent curent comic, auto-ironic și sarcastic, “Birdman” este inventiv și la nivelul ilustrației muzicale, conștând doar dintr-o partitură jazz-istică pentru tobe, ce amestecă diegeticul și non-diegeticul (toboșarul apare în cadru de două ori). Rezumând, “Birdman” oferă multiple momente de satisfacție cineaștilor, fiind un spectacol cinematografic dens, problematizant și atașant (nu puține sunt momentele de emoție relațională sau familială reală). Cei zece ani trecuți de la premieră nu par să-l fi îmbătrânit cu nicio zi.



Ioan RĂDUCEA

distanța focală

Aeroport de artă

Aflat la prima ediție, Simpozionul internațional de sculptură *Sculpture open airport*, organizat în perioada 7-31 iulie 2025, în vecinătatea Aeroportului Internațional Iași, de către Muzeul Național al Literaturii Române Iași (cu sprijinul Consiliului Județean Iași, al UAPR, Filiala Iași, și al aeroportului amintit), se înscrie în logica inițiativelor, unele de mare amploare, care au revigorat, în acest prim sfert de secol, viața culturală ieșeană.

Sub genericul „Traectorii și transformări” și beneficiind de o serioasă logistică – inclusiv trei sculptori asistenți (Bogdan Bilan, Dumitru Flocea, Florentina Neghină), mediatori culturali (Radu Neacșu, Petra Carina Stadoleanu, „Median Point”) și doi curatori (Grigore Ilisei, Ioan Răducea) – proiectul a constat în executarea, cu liber acces al publicului, a șapte lucrări care vor face parte, de acum încolo, din ambientul aeroportului. Realizate din metal (inox, fier, oțel corten) sau din blocuri mari de piatră, aduse de la Cariera Viștea (jud. Cluj), acestea au drept autori șapte personalități ale artei românești, acoperind, întimplător sau nu, părțile mari ale românității actuale. Astfel, Vladlen Babcinetchi, inițiatorul proiectului (și nu doar al acestuia, ci și al altora, inclusiv al celebrei, de acum, Luni a Sculptorilor Români – LSR), este român basarabean stabilit la Iași, în vreme ce decanul de vîrstă, Dumitru Verdianu, român basarabean și el, și-a fixat reședința la Viena, totuși cu dese reveniri acasă. Ca ieșean rezident la Londra, Vlad Țenu reprezintă deopotrivă Moldova din dreapta Prutului și diaspora noastră occidentală, în vreme ce Costin Ioniță, bucureștean – Muntenia; Petre Virgiliu Mogoșanu – Oltenia (Craiova), Florin Magda – Ardealul (Alba Iulia) iar Bogdan Nueleanu – Banatul (Timișoara).

Forțe reunite în camaraderie și sinceră dăruire, de la studentul de 20 de ani, chemat „să fure meserie”, la maestrul de 70 de ani și mai bine, urmărite din cînd în cînd de ochii publicului, ai presei ori ai autorităților... Se poate spune că simpozionul a contat și ca prilej de emulație în cadrul breslei și de zidire sufletească (de pildă, cu prilejul unui pelerinaj la Mănăstirea Poglet, jud. Bacău), pînă la înțelegerea deplină a clipei de grație ce poate transforma un spațiu utilitar (cu greutate simbolică și importanță strategică, de altfel: esplanada și parcare celui mai mare aeroport de pe granița de est a țării și a Uniunii Europene, aflat în capitala istorică a României!) într-un muzeu de artă în aer liber.

Orașul celor șapte coline se îmbogățește astfel cu opere artistice de patrimoniu, cu care pasagerii îl vor asocia probabil mult timp de acum înainte. Ne simțim astfel datori să schițăm un prim profil al acestui set de sculpturi monumentale (poate vom avea prilejul să revenim).

Vladlen Babcinetchi (n. 1983, Soroca): *Nautilus*, inox, Contînd și ca replică dată *Omului vitruvian* al lui Leonardo da Vinci, *Nautilusul* continuă preocupările lui Vladlen Babcinetchi, concretizate inclusiv într-o teză de doctorat despre universala aplicare, în artă inclusiv, a proporției de aur ((1:1,618). Opera tensionează și la nivelul titlului (nautilusul: animal marin a cărui formă urmează geometria șirului lui Fibonacci, respectiv legea creșterilor organice, după „numărul de aur”), de vreme ce reprezintă de fapt o siluetă umană, cu brațe multiplicat în evantai, conform studiului diverselor poziții anatomice. Plasticizare, cu referent clasic, a tainicei armonii prin care au fost create și om și natură (și relația lor, nu mai puțin), monumentalul decupaj în inox capătă și un sens iconic, acela de relevare a lucrării divine în lume.

Costin Ioniță (n. 1978, București): *Stigmat*, piatră, inox. 295x80x70 cm. Aflat în plină formă creatoare, artistul, care preferă figurativul monumental de inspirație clasică, pornește, de această dată, de la reprezentarea celei de a treia fețe pe care, conform limbajului sculptural, o conține înfățișarea umană: etichetele picioarelor (primele două fiind fizionomia, respectiv minile). Articulații și nodozități excepțional reliefate, în ciuda dificultății materialului, și grandios supradimensionate, simulînd ridicarea într-un pas gigantic (ori poate într-un chin la fel de mare), pe fondul unui exhibiționism, pe cît de involuntar pe atît de tragic. Centrul de interes îl constituie însă, irepresibil, steaua în cinci colțuri, de inox bombat și polizat – o lichiditate pîrînd a se revărsa peste oasele tarsiene. Steaua comunistă, în loc de piron al Celui răstignit pe Cruce, constituie stigmatul care fixează în timp și spațiu întregul amplasament, prilej de meditație prin el însuși: în mijlocul Moldovei și la margine de țară...

Florin Magda (n. 1978, Alba Iulia): *Bumerang*, inox. Simulînd, pînă la un punct, procedeul obiectului luat de-a-

gata (*ready-made*), opera lui Florin Magda știe să prefacă eleganța formei în vehemență a mesajului. Unul înțelept, în duh irenic, avertizînd asupra relativității lucrurilor și a inutilității violenței, căci vîntătorul poate deveni într-o clipă vînat, agresorul – victimă (a propriei sale violențe) etc. Acesta și este sensul spinilor lucind pe ambele fețe, la capătul de sus al giganticei arme. Ecart major și supra-dimensionarea, prin care se intră în relație cu alte piese, aflate în preajmă (*Infinitatea* lui Vlad Țenu, *Nautilusul* lui Vladlen Babcinetchi, *Stigmatul* lui Costin Ioniță...), impresia fiind de regim ontologic modificat la modul sublim, ceea ce rimează cu sublimul zborului găzduit de un aeroport.

Petre Virgiliu Mogoșanu (n. 1976, Balș, jud. Olt): *Materie în mișcare*, piatră, 80x174x70 cm, soclul 100x80x80 cm. Lucrarea profesorului universitar craiovean, cîntînd mai întîi prin gingășia jocului de muchii, arcuiri și volume atent polizate, repune în discuție estetica invizibilului. Căci, intuindu-se neliniștea din adîncul materiei, se sugerează necunoscute determinări interioare, care duc la experiențe vizuale ale torsiunilor: bombări, pliuri, răsuciri, accentele puse pe oricare latură fiind compensate, negreșit, de retrageri simetrice. Opera conține și o netă dimensiune autoreferențială, o chestionare asupra artei înseși, o posibilă concluzie fiind aserțiunea barbiană: „Sfînt trup și hrană sieși, Hagi rupea din el”...

Bogdan Nueleanu (n. 1978, Săulești, jud. Gorj): *Per aspera ad astra*, metal sudat, 245x145x120 cm. Cu titlu clasic și, în principiu, optimist, lucrarea *Per aspera ad astra* (dicton latin: *Prin dificultăți către cele înalte*) a cunoscutului artist timișorean, specializat în metal, mizează mult pe repere simbolice și narativitate. Se detașează, desigur, conturul României, în dreptul pieptului, expresie a dorului de țară, însă el este tăiat într-un trup cu caracteristici bionice, de ciborg. Tot astfel cum mîna înălțată, marcă a îndemnului la luptă, a încrederii în reușită, se dovedește

a fi una robotică. În felul acesta, opera mobilizează resurse din registrul grotescului, satirei, sarcasmului, curierul estetic oscilînd între vestirea unui (sumbru) viitor tehnologic și reafirmarea valorilor care ne-au purtat pînă acum prin istorie: demnitate, putere de luptă, patriotism, credință creștină, fiecare de regăsit în simbolurile lor, cu răbdare etalate. Salutară și performanța tehnică de a obține un personaj emblematic, cu detalii anatomice, din sudarea a zeci și sute de fragmente de tablă groasă – aici și-a spus cuvîntul și îndelungata practică de sudor a artistului.

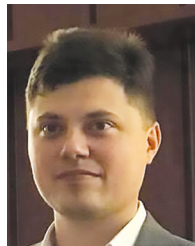
Vlad Țenu (n. 1982, Iași): *Infinity/Infinitate*, oțel corten, 500x130x130 cm. Arhitect de formație, preferînd implicarea artei digitale și a datelor (și figurărilor) științifice, artistul se mișcă dezinvolt printre concepte (simetrie, infinit, modularitate), ca și printre practici artistice (nu doar arhitectură, nu doar sculptură, ci și design, ba chiar și „artă portabilă” (conceptul Forăva, prin care a ajuns să îmbrace, în cristale Swarovski, și pe cunoscuta cîntăreață Björk). Spectaculoasa sa *Infinitate*, crescînd din rotundul unui soclu reflectorizant, propune, și de această dată, arcuiri lineare ori circulare, lansate într-o fluturătoare verticalitate. Lipsa reperelor figurative intră în relație cu o componentă esențială a sitului – zborul, ca deschidere către necunoscut. Material la modă în întreaga lume, oțelul corten asigură durabilitate, fermitate a expresiei, precum și o salutară amprentă cromatică, rareori adecvată lucrărilor tridimensionale.

Dumitru Verdianu (n. 1954, Ungheni, R. Moldova/Basarabia): *Echilibru*, piatră, 180x135x100 cm. Cu studii temeinice la Academia de Artă din Sankt Petersburg și la cea din Viena, reputatul artist păstrează totuși mult din șarmul vechilor pietrari, stilizînd, adeseori arhaic, procesualități contemporane. În lucrarea *Echilibru*, confirmarea nevoii de intimitate, de spațiu protector, a fiecăruia dintre noi, se face prin tandra așezare a unor elemente de egală importanță (o groasă placă rectangulară, înclinată de bușteanul de dedesubt, dar care susține totuși două corpulente figuri animaliere și, deasupra lor, o roată cu elemente antropomorfe, de figurină preistorică). Printr-o muncă tenace, reglată prin bune soluții tehnice, rod al unei îndelungate experiențe, Dumitru Verdianu știe să prefacă plinul unui volum de piatră în plutire diafană de elemente onirice. Născut la Ungheni, la mică distanță de Aeroportul Internațional Iași, însă depărtat de el din cauza sirmei ghimpate pe care imperiul roșu o întinse pe Prut, maestrul confirmă, prin opera sa, cuvintele unui alt mare român din stînga Prutului, Grigore Vieru: „Nu sîntem săraci de-a-vere/ Dar săraci de mîngiere”...



carte străină

Flavius PARASCHIV



Orașul din munți

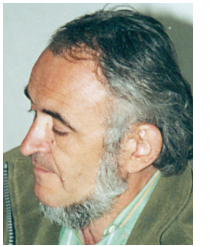
Black Crouch (n.1978) a fost întotdeauna o prezentă discretă pe scena literaturii. Cu toate acestea, cel puțin două dintre volumele lui au stat la baza unor seriale apreciate. Ne referim aici la *Dark Matter*, care a apărut anul trecut pe Apple + și *Wayward Pines*, trilogia ecranizată de Fox în 2015.

În România, seria amintită a fost tradusă începînd chiar cu 2015 la Editura Rao. Primul volum, *Orașul din munți*, a fost bine primit, dar după acest prim moment entuziasmul publicului cititor a scăzut. Textul, trebuie menționat din start, s-a inspirat, așa cum a mărturisit și autorul într-o nota de la finalul volumului, din capodopera lui David Lynch, *Twin Peaks*. La fel ca în celebrul serial din anii '90, realul și supranaturalul se întrepătrund subtil, iar liniștea aparentă a unui spațiu izolat ascunde secrete teribile, personaje ciudate (ascunse) și o tensiune latentă, care se instalează treptat în conștiința cititorului.

Ca în *Twin Peaks*, și la *Black Crouch* narațiunea are în centru un agent FBI care este trimis în misiune într-un oraș necunoscut. Ethan, eroul din *Wayward Pines*, anchetează dispariția unor colegi de serviciu care nu au mai răspuns la apelurile sediului central. Deși nimic nu părea să anunțe vreo dificultate în desfășurarea investigației, agentul este implicat într-un accident imediat ce ajunge în oraș și își pierde cunoștința. La trezire, constată cu surprindere că nu poate lua legătura cu lumea exterioară, iar toate drumurile par să ducă doar spre *Wayward Pines*, fără a exista vreo cale de ieșire din oraș. Treptat, agentul începe să observe că nici locuitorii din *Wayward Pines* nu sunt ceea ce par a fi. Suspiciunea devine certitudine în momentul în care șeriful orașului și un doctor încep să-i pună sub semnul întrebării nu doar sănătatea mintală sau legitimitatea activității sale în cadrul FBI, cât și întreaga existență. Când va descoperi adevărul, lumea lui se va schimba definitiv, iar continuările, *Șeriful* și *Ultimul oraș*, nu fac altceva decît să adîncească misterul....

Textul lui Black Crouch îmbină thriller-ul cu horror-ul exact ca multe seriale TV de astăzi (a se vedea *X-Files* sau chiar *The leftovers*). De fapt, aceasta este și problema cea mai mare a acestei literaturi. Din dorința de a construi scene cât mai palpitate și tensionate, autorii renunță la dezvoltarea propriu-zisă a personajelor. Astfel, în locul unor figuri complexe, cu motivații ambigue și evoluții credibile, se recurge frecvent la tipare deja consacrate: detectivul inteligent, dar distant, sobru, antagonistul cu o minte strălucită, dar malefică, femeia fatală sau victima inocentă, iar lista poate continua. Cu alte cuvinte, literatura de tip *Wayward Pines* riscă să se transforme într-un produs ficțional de consum rapid, mai apropiat de scenariul cinematografic decît de romanul literar propriu-zis. Dar această transformare nu este neapărat negativă. În fond, literatura evoluează în permanentă relație cu mediul cultural în care se produce, iar influența cinematografiei și a serialelor TV reflectă o schimbare mai amplă în gusturile și obiceiurile de consum ale cititorilor contemporani. Totodată, conform unor studii mai vechi, o ecranizare de succes poate stimula interesul pentru materialul literar original, determinîndu-i pe spectatori să achiziționeze și să citească volumele care au stat la baza filmelor sau serialelor. Exemple clare în acest sens sunt seriile *Harry Potter* și *Urzeala tronurilor*, ale căror adaptări au generat un val de popularitate și pentru cărțile respective.

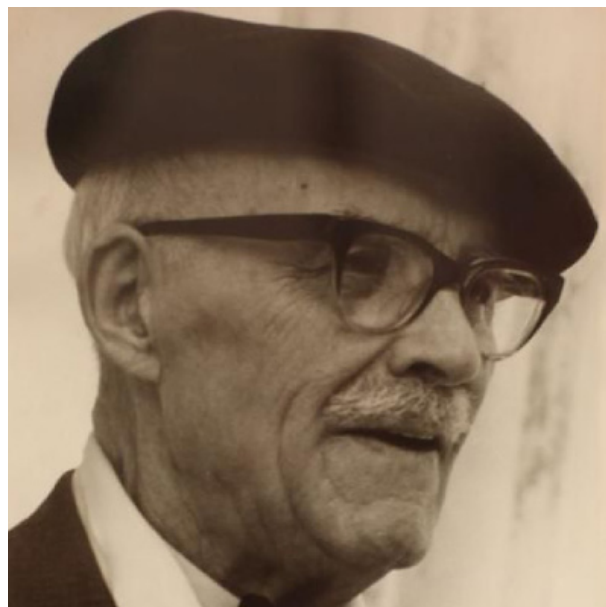
Orașul din munți, primul volum din saga *Wayward Pines*, nu este o capodoperă, dar pentru amatorii de thriller și romane polițiste, poate oferi o experiență de lectură intensă, chiar dacă uneori sacrifică profunzimea în favoarea acțiunii...



Tudor Arghezi și „Anii împotrivirii”

Cine a urmărit, prin anii 2013-2014, în frumoasa revistă *Cultura*, serialul lui Ion Simuț, *Arghezi aproape inedit*, putea bănuși că exegetul, pasionat din studenție de scrisul arghezian, publicând cu sârg articole și îngrijind apoi antologii, va adânci tema. Și dacă a răsoit măcar volumul său de debut, *Diferența specifică* (Editura Dacia, 1982), cititorul ar fi sesizat de îndată acest interes. Un lung studiu arghezian, desfășurat pe trei paliere (psalmistul, genealogie, subiecte), dublat de un eseu dedicat lui Pompiliu Constantinescu (investigând, însă, „viziunea argheziană”) ajungea la o concluzie de neignorat: refuzul, ruptura ar fi la „originea oricărei teme”: altminteri, „cunoașterea argheziană ar fi în impas” (Simuț 1982 : 56). Recentul volum, *Tudor Arghezi. Anii împotrivirii* (1943-1953), apărut la editura Muzeul Literaturii Române, îngrijit de criticul orădean (documentar, ediție și comentarii) era, așadar, o carte gândită demult, recuperând – printr-o *lectură interpretativă* – un Arghezi inedit. De fapt, în 2010, o restituire parțială, cu erori flagrante de transcriere, fusese oferită de Barutu și Doina Arghezi sub egida Universității „Vasile Goldiș” din Arad. Din fondul Barutu, folosind manuscrise îngropate la Mărtișor, duse clandestin în Elveția și apoi „repatriate”, s-a născut volumul arădean, cu pagini din „anii tăcerii”. Acel nu prea voluminos dosar, *Caietul scoartelor negre*, așa botezat de Barutu, venea să confirme că interzisul Arghezi, după 1948, nu și-a abandonat scrisul zilnic. Entuziasmat de inițiativa arădeană și apoi, după lectură, decepționat (mai cu seamă datorită accidentelor de transcriere), Ion Simuț și-a propus „o restituire îmbunătățită” sub dublu aspect: o lectură vigilentă, însoțită de un efort reconstituitiv, investigând – prin contextualizare – o perioadă mai puțin cunoscută (1948-1953, cu „pete albe” în biografie și operă). Criticul mărturisește răspicat că „adevărata miză” (Simuț 2025 : 9) ar fi tocmai acest interval, investigând scrisul „pe ascuns”, oferind nu doar o nouă și acribioasă transcriere, ci și, sublinia, o *lectură interpretativă*. Cum, încă din 1941, Tudor Arghezi denunța vehement „stilul bolșevic”, era inevitabil ca Ion Simuț să aprofundeze *deceniul arghezian*, cu potrivnicile și „rătăcirile” lui, distingând și investigând anii de „împotrivire explicită” (1943-1947) și cei de „împotrivire tacită” (1948-1953), odată cu pericolul sovietizării; adică epoca stalinistă, când, prin serialul lui Sorin Toma din *Scânteia*, poetul, „înfundat în estetica decadență”, era „desființat”, supus excluziunii. „Îmblânzirea” lui Arghezi (cum zicea Mirel Anghel) a fost „o adaptare forțată” (Simuț 2025 : 28), cu mici favoruri la început (traduceri), cu numeroase premii, editări, onoruri. Dar, în această abdicare, a cântărit decisiv un episod trecut sub tăcere: arestarea lui Barutu (între noiembrie 1949 – iunie 1950), pentru că ar fi tipărit, la solicitarea unui amic, medicul Iosif Veselovski, fost legionar, manifeste (Anghel 2012 : 317). Prețioasă informație, puțin cunoscută, documentată de Mirel Anghel, ar fi „începutul unei tranzacții” (Simuț 2025 : 27). Scrisoarea lui Tudor Arghezi, marginalizat și atacat din „ordin ideologic”, adresată Anei Pauker, a condus la eliberarea naivului Barutu, dar și la distrugerea tiparniței din Mărtișor, consfințind acea imprezvizibilă „îmblânzire”; altfel spus, „conformismul senectuții”. Fără a împiedica însă scrisul zilnic, potrivit, primejdut, cu manuscrise arse sau îngropate, parțial salvate, duse de Barutu, „fiul rătăcitor”, în Elveția. Și readuse în țară, odată cu fixarea lui Barutu T. Arghezi la Arad, înființând, în 2009, după îndelungi tatonări, la Universitatea „Vasile Goldiș”, *Centrul de cercetare a literaturii argheziene*. În anul următor, într-o ediție coordonată de Doina și Barutu T. Arghezi, la editura Universității apărea volumul *Anii tăcerii*, o surpriză de proporții, fără ecou, valorificând peste o sută de pagini de manuscrise (inedite), vădind – la vedere sau tănuit, sub obroc – „semnele unui disident posibil” (Simuț 2025 : 51). Dincolo de poetica dublului înțeles (marcă argheziană!), manuscrisele reunite în *Anii împotrivirii* îl conduc pe Ion Simuț la o concluzie limpede. Arghezi „avea o literatură de sertar”! (Simuț 2025 : 86). Corectând transcrierile

dubioase și poemele rupte, „ciopârțite”, de „infidelitate ortografică” din luxosul volum al editorilor de la Arad, taxat drept „un dezastru al superficialității” (Simuț 2025 : 139), criticul orădean coboară în epocă; ne întâlnim cu un Arghezi supraviețuit, interzis, înfricat: „Mi-e frică, mamă, / Să-mi amintesc și cum mă cheamă”. Am citat din *Doamne* (titlu „adoptat” de Simuț), poemă în care „frica de condei și de hârtie” e recunoscută; pârât pentru necumințire, poetul e urmărit de „un fel de popi fără-antieriu”, pana sa („blestemată”) scoțând „lacrimi de otravă”. Deși strofele sale, purtate de un condei „de glonț și de cuțit”, s-ar vrea, mimând inocența, blânde, blajine: „Am scris un cântec de aghiasmă / Și a ieșit un foc de cataplasma”. Da, pana argheziană „are ardei și apă tare-n ea”, versurile din *Doamne* (ca să reținem doar acest exemplu) confirmând că „slovele-aduc a iarbă ca de pușcă”. Ion Simuț e îndreptătit să afirme că, izvodite „sub imperiul fricii”, ineditale sunt literatură de sertar (îngropate, de fapt, o vreme); și că ele trebuie citite raportându-ne, neapărat,



la volumul din 1947, *Una sută una poeme*, din care cenzura eliminase poemul cu bucluc *Aici, la noi*, vizând ocupantul sovietic.

*

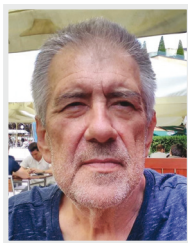
Văzut ca un om „de mari contraste”, cu „îndoieli mofturoase”, sancționate de un V. Băncilă, suportând, în timp, un șir de violente redefiniri, crezându-se un „cercetaș de cuvinte”, chiar un *vraci*, în ochii lui Șerban Cioculescu, Tudor Arghezi, urmând cazna scrisului, o „meserie afurisită”, cum zicea, a încercat „să se fabrice singur”. Psalmist cărcotaș, turnând în vers miere și venin, iscusit artizan, dar și reformator (v. estetica urâtului, domesticitatea), dominând mișcarea modernistă de la noi, Arghezi, dizolvându-și eul multiplu (cf. I. Simuț), s-a metamorfozat în varii chipuri și într-o „sintaxă specifică” (cf. Vl. Streinu). Iată un *Portret* lămuritor: „Sunt înger, sunt și diavol și fiară și – alte – asemeni”. Așadar, între sacru și demonic, fulgerând blesteme sau îngânând poezia-rugăciune, alimentând o abundentă exegeză, poetul-făurar se considera *rodul meșteșugului*, acoperind zilnic „un ochi de hârtie cu slove”. A debutat editorial târziu (la 47 de ani!), după ce își încercase forțele în suplimentul literar al ziarului *Liga ortodoxă* (1896), condus de Al. Macedonski, semnând Ion N. Theodorescu, format în *climatul simbolist* de la *Literatorul*. E drept, proiectase *Agate negre*, dar volumul *Cuvinte potrivite* (1927), modest botezat, oricum eterogen, ascundea un uriaș orgoliu, anunțând, prin dramatismul dramatic infuzat, o necurmată gâlceavă cu sine. Ca „poet-orchestra” (Manolescu 2008 : 620), fără câință, purtând o „bubă pământescă”, se va dezvălui într-o opera proteică, labirintică, amestecând, zicea G. Călinescu, două tărâmurii (material/spiritual), descoperind că în cer „era târziu”. Suflet țărănesc, dar autor licențios în ochii puritanului Iorga, irespectuos, cu vervă iconoclastă și libertate

asociativă, poetul, sub aparența simplității, și-a dovedit meșteșugul, urzind „frumuseți și prețuri noi”, oferindu-ne, spre senectutea conciliantă, „eul însușit”, cuprinzând lumea, fără a-și trăda *natura duală*. Culegând în timp opinii care nu se împacă, în vrăjmășie ireconciliabilă. Dacă Ion Barbu îl considera un meșteșugar „neinstruit”, cu „o poetică manufacturieră”, Vl. Streinu nu ezita a-l califica un uluitor „geniu verbal”, ispitit, în ochii lui G. Călinescu, de „o explozie metafizică”. Și care, sfâșiat de contrarii, de mari întrebări, ne asigură Pompiliu Constantinescu, transcrie „o dramă metafizică”; contemplând și cosmicizând lume, în opoziție („în sensul de complimentare”) față de eminescianism (Constantinescu 1989 : 290), ocupând – ca „poet de răscruce” – un alt versant liric. Fie că ierodiaconul Iosif se dezlănțuie într-o satiră anticlericală (v. *Icoane de lemn*, 1930), dezvăluind mediul monahal, fie că relatează, cu spirit plebeian, despre „cele de jos” în tabletele din *Poarta neagră* (1931), o carte a temniței sau încheagă o cosmogonie ludică, de respirație paradisiacă (v. *Cartea cu jucării*) ori, ironizând metoda balzaciană, se încearcă, fără mari reușite, în roman, apreciindu-l (primul!) pe Urmuz, pentru a ne da, în *Cimitirul Buna-Vestire*, o frescă grotescă, Arghezi e, mereu, între „lumină și mazăgă”, descoperind – într-un imaginar contradictoriu – „tezaură mocnite”, estetizând inesteticul. Precum în *Flori de mucigai*, acolo unde „începe poezia argheziană autentică”, „lipsită de orice ecouri străine”, sublinia Călinescu.

Deși „exclusiv poet”, cum aprecia Pompiliu Constantinescu, el nu și-a refuzat aventura românească; iar publicistica abundentă și, cu deosebire, execuțiile pamfletare ni-l dezvăluie integral: fluctuant om de stânga, fără ideologie, adulatul carlist, injurios, „gură spurcată”, inventiv, contestatar, contondent, totdeauna calofil, slobozind condeiul (o „sculă tăioasă”) „în răspăr”, mereu „singur și pieziș”, uitând de „pravila de morală practică”. Chiar dacă ne-a servit „o lecție de ambiguitate” (Grigurcu 1989 : 84), Arghezi rămâne un „învietor de limbă” și ne îngăduie, judecând stilistic, a-l percepe unitar, în pofida echivocului, a repetatelor eschive, mesajul fiind surclasat de stil. „Placă turnantă” a liricii noastre interbelice (cf. Ov. S. Crohmălniceanu), el prezintă o biografie încărcată, de la colaboraționism la arghirofilie, slăvind cu întârziere, după o recuperare seismică, „reîntemeierea virginală” a *veacului nou*.

Cei care-i reproșează opera „vătămată”, de circumstanță, împing judecata morală până la a-i contesta cota de mare poet. Iată, Monica Lovinescu, deplângând „osanele potrivite” livrate de Arghezi după anii de tăcere, lingușind „descălecătorii” comunismului, scrie apăsător: „Dacă într-adevăr Tudor Arghezi va fi confirmat de istoria literară de mâine ca mare poet român, atunci poezia română ea însăși va fi mereu pătată de vinovăție” (Lovinescu 2014 : 306). Cedându-și pana regimului, el, înscris „la loc de frunte” în lista compromisiilor (Nițescu 1995 : 142) sau chiar „între marii compromiși ai începuturilor”, lângă Sadoveanu și Călinescu (Lovinescu 2014 : 189), poartă stigmatul „furtului de verb și de conștiință”.

Se uită că Arghezi s-a lăsat greu, însuși afirmarea sa fiind greoaie. Ion Barbu, de pildă, refuzându-i intelctualitatea, descoperirea o poezie „castrată”, „fără mesagiu”, o biată „potrivire a cuvintelor”. Iar Miron Radu Paraschivescu, ca epigon gelos, îl denunța ca „impostor” (1945), promițând că îi va cerceta „dumurile”, opera și viața „din încheieturi”. Ceea ce va face în *Scânteia* (nr. 764 / 3 martie 1947), punând în discuție *atitudinea* / tribulațiile unui liric național „de ultimă oră”, cerând poetului Premiului Național „o revoluție lăuntrică”. Recunoscându-i „măiestria meșteșugărească” și „fermecătoarele invenții lirice”, reamintindu-i, însă, rătăcirile: lăudând „vântul de bărbăție” al lui Hitler, inclusiv refuzul luptei în fața „porcării vieții”. Și conchizând, într-un „atac funebru” (cf. R. Cesereanu), că Arghezi face parte „din galeria poezilor ce mor prea târziu”. Pregătind „regidul simbolic” (cf. A. Mitchievici), semnat de Sorin Toma, inaugurând „epoca mărtișorului ostracizat” (Ungheanu 1985 : 359), poetul canonic fiind scos din circulație și intrând în legendă,



Fundoianu (VII)

Contactul cu realitatea e, pentru artist, din ce în ce mai slab, apreciază Fondane, „realitatea i-a fost estorcată” - iar drama pierderii contactului cu realul datează de la „acel romantism german care voia să „ridice” poezia la *demnitatea* filosofiei”. Poetul continuă să ia „adevărurile speculative” drept materie a poeziei, după poezia a fost legată de conceptul de imaginație, „o imaginație /.../ în al cărei concept au fost amestecate în proporții egale sentimente, senzații, intuiții, amintiri percepute, reale, și figuri complexe inventate de spirit, ca minciuna deliberată sau neverosimilul *hipogrif* de care ne vorbește Descartes”. Deposdarea poetului de real este pentru autor o trădare esențială, poezia deviind, în urma acestei trădări, pe un drum fals. Poezia nu mai poate conține nici un adevăr, când se reduce la cuvinte, doar la cuvinte, devine „un exploziv ce nu va exploda niciodată”. Lucru regretabil și cât se poate de adevărat... Evoluția poeziei a urmat exact această cale, poezia de azi e... cuvinte și joc de cuvinte, cum de altfel afirmă nu puțini autori cu nemascată mândrie. Vorbe, vorbe - o trăncăneală incontinență... Fondane identifică traseul poeziei moderne (cel puțin al unei părți importante din poezia modernă), traseu urmat până astăzi, când, după aproape un secol, asistăm la faza supremă a acestei evoluții. Cine își mai face probleme pentru tragedia identificării cu realul din proiectul poetului din anii interbelici?

O dată cu Renașterea artistul a ucis realitatea, dovedind „un soi de voință compulsivă” care produce din treizeci în treizeci de ani câte o revoluție în artă. Și ce sînt aceste revoluții? Încercări de a lansa o nouă școală artistică, de a schimba modul de expresie - trădînd în fapt un efort de adaptare. Adaptare la noile perspective ale fizicienilor, atenționează autorul lui *Rimbaud le Voyou*, împrejurare care lucrează la o rarefiere din ce în ce mai pronunțată a realului. Iar realul - cel autentic, așa cum le apare de pildă primitivilor - este tot mai greu de atins.

În poezie avem de-a face așadar cu o adevărată „criză de realitate” - care domină sec. al XIX-lea. Participarea artistului la real devine o iluzie și nu poate fi înlăturată prin... procedee artificiale: drogurile, alte mijloace folosite pentru apropierea de un real tot mai greu de atins sînt doar încercări himerice. Totul devine o nebunie „care nu a dus la nimic notabil; arta bate pasul pe loc, e la fel de găunoasă ca și mai înainte; a sfîrșit prin a se întreba dacă are vreun sens; predică haosul și sinuciderea”. S-ar părea, adaugă autorul, că „reversul visului în real era efectul unei profunde și admirabile intuiții”. De unde atunci eșuarea jalnică a amintitei orientări a poeziei? Și constată că această deplasare a inspirației către noul spațiu nu reprezintă nici ea o apropiere de real - ci doar o nouă exploatare a posibilităților raționale. În cee ce îl privește pe Breton, acesta a făcut „din activitatea onirică, de la care totuși se revendică” - „o materie privată de transcendență, de mister, redusă la componente inteligibile și mecanice”. Vizatul poet și teoretician al suprarealismului a devenit un *cartezian am miracolului* care îl aduce în starea de a proclama eșecul lui Rimbaud... Visul acestuia „nu se mai dăruiește, nu mai e supranatural vărsat în natură, ci exclusiv natură vărsată în natură = *identical în identic*”. Cu alte cuvinte este acceptat ceva necunoscut numai cu condiția de a fi... cunoscut. Formula suprarealiștilor este manevrarea iraționalului în mod rațional, ca urmare pentru Fondane acțiunea suprarealistă nu e revoluționară, ci supusă tendințelor raționale ale epocii... Prin gîndirea lor „aristotelico-carteziană” nu se puteau întoarce la „prostie, la prejudecăți, la superstiție, la absurd” - care ar decurge din realitatea... neprelucrată, singura materie autentică, potrivit lui Fondane, a poeziei...

Critica artei moderne este continuată prin examinarea procesului de elaborare a poeziei, proces în care apar succesive modificări, adaptări ale textului; or, poetul în stare de inspirație - se întoarce Fondane

la Platon - e un posedat, un ieșit din fire, un condus de puterea divină - „exact ceea ce Rimbaud voise să exprime prin formula lui concisă: ‘Je suis un autre’”. Iar modul de concepere a poeziei moderne îl îndepărtează pe poet de starea originară a poetului, așa cum o vedeau anticii. Esența poeziei presupune altceva, un adevăr „care transcende actul intelectual și puritatea morală, un adevăr pentru care existența există, ca și trupul, ca și imaginile, pentru care însuși Dumnezeu e imagine, viziune, iar nu act pur al unei minți goale...” Gîndirea „speculativă și etică” a trădat realul. (Aceasta, crede Fondane, nu este doar o trădare a menirii poeziei, ci o maladie a omului modern, a omului civilizat.) Concluzie inevitabilă: „Cel ce retușează poemul e tot Altceineva; iar ceea ce el retușează, ceea ce elimină e iarăși și mereu *Eul*”. Adevăratul poem ar trebui să fie rezultatul stării de grație - nu al retușărilor raționale...

În partea a VI-a a *Tratatului*... Fondane amintește de gratuitatea poeziei, de actul contemplației, inerent acesteia, gratuitate care devine un lucru „imoral” într-o societate care urmărește doar soluții utile și eficiente. Cu o mentalitate astfel întreținută totul trebuie recuperat și eficientizat - chiar energiile depuse în vreun „joc gratuit”. Convertire și refolosire. Context în care inclusiv poezia poate fi deviată, de pildă pentru a... cînta „statul, patria sau revoluția”. Pentru Fondane însă, chiar dacă poetul adevărat își atribuie o misiune civică și etică, rezultatul actului de creație va fi tot... gratuitatea fundamentală a



actului poetic. Perceperea lucrului concret, iluzie inaccesibilă lumii filosofice a esențelor, este proprie omului de rînd și poetului. Poezia nu poate transmite decît trăitului, iar viața noastră trăită nu răspunde „nici conceptului de realitate, nici aceluia de adevăr”. Omul de rînd ia în serios „o lume tranzitivă și mobilă, care nu e decît o fabulație a simțurilor noastre”. La fel, poetul. Așadar, dacă poezia e contemplare, întrebarea care se impune este: „contemplare a ce, în definitiv?”. Poezia nu poate fi simplă contemplare a ceea ce nu există - poezia, conchide Fundoianu, „e o necesitate, iar nu o plăcere, un act, iar nu o destindere; poetul afirmă, poezia e o afirmare a realității. Cînd ascultăm o operă de artă, nu contemplăm și nu ne desfătăm, *redresăm un echilibru frînt, afirmăm ceea ce am negat rușinos cît e ziua de lungă: deplina realitate a actelor noastre a speranței, a libertății noastre, certitudinea obscură că existența are un sens, un ax, un garant*”. Și dacă ignoranții nu manifestă un interes special pentru artă, cel care știe, cel care simte „că nimic în jurul

lui și în el nu e real” manifestă o nevoie organică de poezie. Artistul îi oferă acest ajutor, prin arta lui poetul poate atinge o stare a existenței de neexprimat în orice altă formă de expresie.

Fondane concepe o lume în care existența umană nu este „denaturată” de rațiune. Rațiune care a fixat jaloane, a formulat legi. Subliniază dificultatea identificării unui asemenea stadiu al umanității constatînd că nici Kierkegaard nu reușise să-și imagineze o lume care ar exista înainte de bine și de rău - înainte de momentul în care rațiunea a stabilit reperele pe care se desfășoară existența. Gîndirea a fixat esența libertății, a perfecțiunii. Încît ceea ce este denumit astăzi inocență „n-are nimic în comun cu inocența adamică; aceasta era doar lene, inconștientă, reverie, stupiditate; inocența noastră în schimb stă în primatul intelectului asupra existenței, vreau să spun al Binelui asupra Răului, asupra Vieții”. Alta ar fi fost credința poezilor - și îl aduce martor pe Rimbaud, „poetul care, cel dintîi, avea să deschidă poezia modernă ispitelor cunoașterii”, el fiind cel „care avea să exprime cel mai bine dezideratele profunde ale poeziei veșnice”. Rimbaud, prin visele sale („un vis de trîndăvie grosolană”; „niciodată nu voi munci”; „ni se făgăduise că pomul binelui și al răului vor fi îngropați în umbră, că onestitățile tiranice vor fi deportate ca să ne-aducem dragostea prea pură”) cerea nu un nou paradis, ci vechiul paradis, cel pe care-l cunoscuse Fiul Omului. În poezia sa „totul se petrece ca și cum poezia ar fi locul rupturii, al prăbușirii, ca și al remușcării, al nostalgiei după *ceea ce a fost înainte*.” Poetul (generic) exprimă o nostalgie după o vîrstă primordială, „a unei inocențe primitive, fabuloase”. Într-un fragment revelator Fondane dezvăluie ceea ce este, în fond, poezia: „Poezia e însuși locul - spiritul - unde păcatul are nostalgia credinței; sau, cu alte cuvinte, însuși locul unde conștiința visează posibilitatea unui act pur, liber, puternic, care ar muta munții din loc, sau ar crea poemul - *ju-cîndu-se*.” În această ordine „perfectiunea ar fi să poruncești realității, și nu să i te supui pasiv.” Rațiunea e incapabilă să posedă, ea poate doar să descrie și să înțeleagă. Descrie și, pentru a fi inteligibilă, sărăcește și deformează realitatea. În rezumat, poetului i-ar aparține o lume anterioară epocii... inteligenței, rațiunii care de secole a modelat umanitatea în numele unor anumite valori - valori care, din punctul de vedere al lui Fondane, ascund și falsifică trăirile care trebui să devină esența adevăratei poezii. Autorul este conștient că circumscriind poezia în domeniul „lenei, prostiei, absurdității, a-i scoate în evidență oroarea de morală, de muncă” - ceea ce făcuse de altfel pe parcursul *Tratatului*... - înseamnă a-i întinde cea mai crudă cursă din cîte i s-au întins vreodată”. Dar nu vede altă rezolvare. Acestea sînt alternativele: de o parte „cunoașterea, știința, etica”, de cealaltă poezia (lenea, oroarea de muncă...) În opoziție cu lumea practică se află *bucuria pierdută* „a cărei existență o proclamă poezia”. Sigur, nu pot fi neglijate constantele vieții moderne dar se întreabă dacă ignoranța nu s-ar putea învăța, „dacă ar sta în puterea sentimentelor, pasiunilor, prejudecăților imaginației noastre - a prostiei noastre, într-un cuvînt - să postuleze altă realitate, mai adevărată decît aceea a realului aspru, cu singura condiție de a slăbi puțin, o, atît de puțin! constrîngerea inexorabilă” a gîndirii etice și fiziciste. Căci poezia poate fi o experiență adevărată, adevărul eliberator. „Poezia, ca și filosofia, nu e o „desfătare a sensibilității” ci o *gîndire înclăștată cu realitatea ultimă*”.

Tratatul... se încheie profetic. I se pare incompletă constatarea mereu reiterată potrivit căreia poezia modernă a devenit conștientă de sine; „...în fapt, poezia modernă a devenit conștientă de sine ca neant. Poate că însă și într-adevăr timpul ca poezia să piardă în mod absolut conștiința a ceea ce este; și atunci, nemaitemîndu-se ca imbecilitatea să nu domnească, își va pune poate în sfîrșit realitatea ei proprie în însuși centru realității.”